

Л. М. МАСОЛ, О. В. ГАЙДАКА,
Г. В. КУЗЬМЕНКО, Н. А. ЛЄМЕШЕВА

МИСТЕЦТВО

(ІНТЕГРОВАНІЙ КУРС)

Підручник для 7 класу
загальноосвітніх навчальних закладів

Київ
Видавництво «СВІТОЧ»
2015

— пізнаємо мистецтво

— співаємо пісню

— слухаємо музику

— створюємо композицію

— працюємо разом

— переглядаємо фільм

УМОВНІ ПОЗНАЧКИ:

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

Музика *Михайла Вербицького*
Слова *Павла Чубинського*

Урочисто

Ще не вмер-ла Ук - ра-ї-ни і сла-ва, і во - ля,
Ще нам, брат - тя мо - ло-ді - ї, у-сміх-нець-ся до - ля.
Зги - нутьна - ші во - рі-жень-ки, як ро-са на сон - ці.
За - па-ну - ем і ми, брат-тя, у сво-їя сто - рон - ці.
Ду - шу й ті-ло ми по-ло - жим за на-шу сво - бо - ду,
і по-ка - жем, що ми, брат - тя, ко-заць-ко - го ро - ду.

TEMA POKY:

ДІАЛОГ ТРАДИЦІЙ І НОВАТОРСТВА

Дорогі учні!

Книжка, яку ви тримаєте в руках має стати вам вірним супутником на шляху опанування мистецьких цінностей сучасності. Відповідно до семестрів вона складатиметься з двох частин: «Мистецтво у нашому житті» та «Новітні мистецькі явища, дизайн».

Подорожуючи мистецькими стежками різних країн і народів, ви відчуєте зв'язок традицій і новаторства, дізнаєтеся про особливості прояву сучасного мистецтва в музиці, живописі, скульптурі, архітектурі, театрі, кінематографії тощо. Сприймання та інтерпретація кращих зразків народної творчості, шедеврів світової класики й новітніх арт-практик, допоможе краще усвідомити роль мистецтва у нашому житті, навчитися висловлювати власне ставлення до його творів і явищ. Озпайомлення з різними видами дизайнерської діяльності й виконання практичних художньо-творчих завдань сприятиме розумінню естетики довікля, спонукатиме до бажання робити середовище власного життя не лише комфортним, а й красивим.

Без сумніву, ви отримаєте справжнє емоційне задоволення, співаючи пісні, що увійшли до скарбниці українського фольклору або стали класикою української естради. Слухаючи джаз, аналізуючи «плюси» й «мінуси» рок- і поп-музики, ви навчитесь критично оцінювати різні явища сучасної музичної культури.

Виконання різноманітних художньо-творчих завдань, участь у мистецьких проєктах сприятимуть проникливістю у таїну різних видів мистецтва нашого часу.

З любов'ю до мистецтва і повагою до вас, — автори

ЗМІСТ

ЧАСТИНА ПЕРША: МИСТЕЦТВО НАВКОЛО НАС

Мистецька розмова про сучасне життя народного мистецтва 10

Мистецька розмова про нове життя народних українських мелодій

1–2. Народна пісня в хоровому багатоголоссі..... 15

3–4. Нове життя народних мелодій
в інструментальній музиці..... 22

5–6. Народна творчість — натхнення для сучасних митців..... 26

7–8. Етнічні мотиви у класичній і сучасній музиці..... 30

Мистецька розмова про архітектуру,

яка є літописом історії людства..... 35

1. Архітектура, як вид мистецтва:
від минулого до сучасності..... 35

2. Абетка архітектури, або
Як народжуються архітектурні образи..... 43

3. Види архітектури..... 49

4. Сакральне мистецтво..... 55

ЧАСТИНА ДРУГА: НОВІТНІ МИСТЕЦЬКІ ЯВИЩА. ДИЗАЙН

Мистецька розмова про зміст і форму графічного дизайну

1. Дизайн..... 66

2. Види дизайнерської діяльності..... 69

3. Дизайн реклами..... 74

4. Фірмовий стиль. Емблема..... 78

5. Мистецтво книги. Ілюстрація..... 83

6. Веб-дизайн. Шрифти..... 89

Мистецька розмова про джазові імпровізації,
які здатні пояснити світ

1–2. Витоки джазу..... 94

3–4. Джаз і класична музика..... 101

ЗМІСТ

Мистецька розмова про те, як промисловий дизайн гармонізує побутові речі

1. Що таке промисловий дизайн? 104
2. Дизайн одягу 110
3. Дизайн іграшок і сувенірів..... 113

Мистецька розмова про непередбачуваний світ рок-музики

- 1–2. Рок-музика 118
- 3–4. Музичний театр: рок-опера 126

Мистецька розмова про те, як дизайн середовища впливає на наш внутрішній світ

1. Інтер'єр..... 129
2. Екстер'єр: парк розваг 135
3. Ландшафтний дизайн 141
4. Дизайн масових заходів..... 147

Мистецька розмова про музичні ритми сучасності

1. Поп-музика 153
2. Естрадні і бальні танці 158

Мистецька розмова про палітру новітньої епохи

1. Арт-дизайн 164
2. Новітні художні явища й арт-практики 167
3. Музичні явища сьогодення 171

Мистецька розмова про те, що надихає, або Дитячі образи в мистецтві

ЧАСТИНА ПЕРША

МИСТЕЦТВО В НАШОМУ ЖИТТІ

Ми живемо в епоху технічного прогресу і набачених наукових відкриттів, що змінили традиційні уявлення про простір і час, про можливості просторових і часових мистецтва впливати на особистість. Людина опановує космічні простори і намагається проникнути у таємниці підсвідомості, потрапляє в епіцентри воєн і революцій, соціальних конфліктів та екологічних катастроф, національних і релігійних суперечностей між людьми. Здатність створювати художні образи, втілювати пережите на полотні, в камінь чи звук, виявляється нині як у традиційних мистецьких видах і жанрах, так і у досить незвичних формах, які відображають сучасне динамічне життя, сповнене суперечностей і відкриттів, радісних алетів і тяжких переживань.

Мистецтво нашого часу, на перший погляд, суттєво відрізняється від мистецтва попередніх періодів, начебто між ними лежить прірва. Надзвичайно складною стає музична мова композиторів-професіоналів, яка здається занадто важкою для розуміння пересічного аматора, неймовірно напруженою за емоційним тонутом. Тому поширення набувають різноманітних обробок народної і класичної музики, які ніби поєднують минуле й сучасне, знайоме й невідоме. Завдяки цьому прекрасна музика зі спадщини багатьох віків отримує нове життя, стає ближчою нашому сучаснику.

В образотворчому і декоративно-ужитковому мистецтві, в архітектурі сьогодення також спостерігається гармонійне поєднання традицій і новаторства. Адже мистецтво в усі часи відображало в художніх образах дух конкретної епохи, зберігаючи водночас найвищі художні досягнення минулих поколінь.

Добро та зло, щастя й горе, війна і мир, любов і ненависть, урбанізоване місто і незаймана природа, що надає натхнення й сили — все це є широким діапазоном тем і образів сучасного мистецтва, яке виконує роль своєрідного «барометра» чи «сейсмографа» глибинних, інколи прихованих від очей, суспільних і особистісних проблем сьогодення.

МИСТЕЦЬКА РОЗМОВА ПРО СУЧАСНЕ ЖИТТЯ НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА

Простота, правда і природність — три основні ознаки величюго.
Віктор Гюго,
французький письменник

Там де виникає краса — починається мистецтво. І саме народним мистецтвом славиться Україна. Людина за своєю природою — художник. В усе, що її оточує і до чого торкаються її руки, вона намагається втілити красу.

Творити і цінувати красу українці вміли здавна. Створюючи потрібні й корисні речі, вони обов'язково їх прикрашали. Неможливо уявити побут людини без найнеобхідніших предметів: меблів, посуду, тканин, одягу, ваз для квітів тощо.

Мистецтво створення побутових речей та їх художнє оздоблення має назву декоративно-ужиткове або декоративно-прикладне.

Роботи народних майстрів розповідають про світ, у якому ми живемо, і кожна квітка, листочок, все, що створено руками людини — це справжнє диво.

У кожного народу є свої види декоративно-ужиткового мистецтва, які обумовлені кліматичними умовами, навколишньою природою, народними традиціями. Ми — українці. На території України поширені такі види декоративно-ужиткового мистецтва як вишивка, килимарство, ткацтво, різьблення, писанкарство, гутництво (скляне виробництво), гончарство, ковальство, витинанка, лозоплетіння, народне малярство (дубок), розпис. Для виготовлення таких виробів використовують глину, тканину, метал, папір, дерево, нитки, мінеральні фарби тощо.

Символом відродження природи у багатьох народів світу вважають писанку. Але якщо в інших народів роблять переважно крапанки, і, якщо і розмальовують їх, то дуже просто, то в Україні писанкарство досягло найвищого рівня розвитку і стало окремим видом мистецтва, а писанка стала одним із культурних символів України. Тож не дивно, що в м. Коломиї Івано-Франківської області існує музей писанки, будівля якого відтворює форму великоднього дива, а в Канаді українські емігранти вшанували писанку, встановивши їй пам'ятник.

Для допитливих

Розписуючи писанку, майстер використовує мову символів. Символ — це умовний знак, мова наших предків, для яких кожна лінія, кожна геометрична фігура мала певне значення. Наприклад, крижинка символізувала зиму, квітка — весну, ягода — літо. Символічного значення надавалося й кольору.

Більшість символів мають дуже давнє походження. Це знаки спілкування наших пращурів з природою, Всесвітом, з тим духовним началом, яке керує усім. Ними вони позначували все довкола, аби оберігати від злої дії і привернути добру, Божу. З часом склалася система знаків: кути та ромби, ритмічні використання зигзагів, трикутників та меандрів.

Використання символів особливо характерно для писанок. В усьому народному мистецтві немає такого предмета, який увібрав би стільки образно-символічного змісту, як писанка. Її дарували на знак примирення, побажання здоров'я, краси, сили, багатого врожаю, застосовували як запобігання від стихійного лиха — грому, пожежі; для лікування різних хвороб тощо.

Символіка кольору

Білий — символ невинності, чистоти й радості.

Червоний — символ крові й вогню, символ Божої любові до людей, до людського роду.

Оранжевий — символ слави, величі та гідності.

Жовтий — символ тепла, радощів і поваги, колір золота і стиглого колоса, сонячного світла.

Золотий — символ святості. Він також символізує Сонце і багатство.

Зелений — символ природи і молодості; колір злагоди, миру і спокою.

Голубий — символізує благородство, ніжність і вірність

Синій — символ вірності, довір'я і безконечності.

Чорний — символ землі.

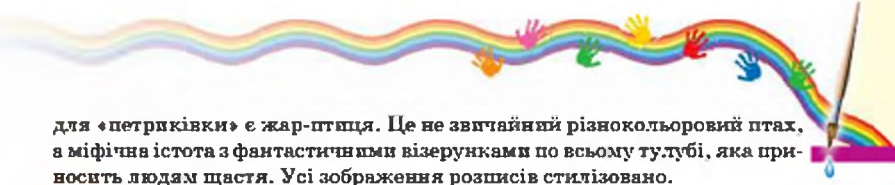

Образ писанки у творах митців

Які види декоративно-ужиткового мистецтва представлено на ілюстраціях? Який образ втілено у творах сучасних майстрів?

В усьому світі відомий український петриківський розпис. Його можна назвати своєрідним символом — візитівкою українського декоративно-ужиткового мистецтва. У 2013 р. петриківський розпис було включено до списку нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО. Характерною особливістю петриківського розпису є переважання рослинних візерунків (здебільшого квіткових) і створення фантастичних, неіснуючих у природі форм квітів, наприклад, «цибульки» або «кучерявки». Широке застосування в цьому розписі має зображення кални — неофіційного символу України, а також мотивів садових і лугових квітів — жоржин, айстр, тюльпанів, троянд, ромашок, волошок, ягід полуниці і винограду. Іноколи квіти та ягоди поєднуються з птахами, ще рідше трапляються зображення тварин і людей з дещо фантастичним виглядом. Традиційним

для «петриківки» є жар-птиця. Це не звичайний різнокольоровий птах, а міфічна істота з фантастичними візерунками по всьому тудубі, яка приносить людям щастя. Усі зображення розписів стилізовано.

Що таке стилізація. Визначте, які мотиви переважають у композиціях розписів. Які кольори переважно застосовують у петриківському розписі?

Пригадайте і назвіть інші види розписів, розповсюджені на Україні. Які їх характерні ознаки?

М. Тимченко. «Ще треті півні не співали»

М. Муха. «Суперечка»

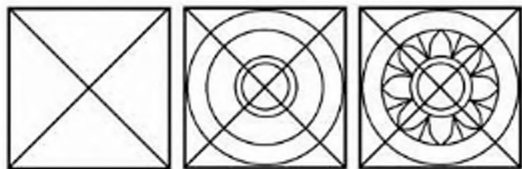
Природні явища й реальні форми дають натхнення майстрам для створення барвистих декоративних композицій. Відомі майстри українського декоративного розпису Федір Панко, Надія Білокінь, Марфа Тимченко, Тетяна Цата створили безліч яскравих зразків декоративного розпису.

Що є композиційним центром декоративних розписів, представлених на ілюстраціях? Визначте виражальні засоби, за допомогою яких досягається виразність у розписах українських майстрів.

Намалюйте орнамент у крузі для прикрашання дерев'яної дощечки.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Декоративно-ужиткове мистецтво — різновид декоративного мистецтва, пов'язаний зі створенням і художнім оформленням виробів побуту.

Стилізація — це спрощення (узагальнення) зображення зі збереженням загальної форми.

1. Які види декоративно-ужиткового мистецтва популярні в українській народній творчості?
2. Чому писанка і петриківський розпис вважають культурними символами України?
3. Яка основна ознака декоративних зображень?
4. Поціквтеся з різних джерел, у мистецтві яких народів світу зустрічається писанка.

МИСТЕЦЬКА РОЗМОВА ПРО НОВЕ ЖИТТЯ НАРОДНИХ УКРАЇНСЬКИХ МЕЛОДІЙ

*А пісня — це душа.
З усіх потреб потреба.
Лиш пісня в серці ширить межі неба.
На крилах сонце сяєво їй лиша.
Чим глибша пісня, тим ясніш душа.
Іван Драч, український поет*

1–2. НАРОДНА ПІСНЯ В ХОРОВОМУ БАГАТОГОЛОССІ

Музика в житті людини відіграє величезну роль, та, мабуть, найважливіше значення має пісня. Деякі музичні твори за своєю глибиною змісту, його відповідністю прагненням і почуттям народу стають музичними символами нації.

Який музичний символ нашої держави? Що вам відомо про історію створення Державного гімну України?

Іншим національним музичним символом України є «Молитва за Україну» *Миколи Лисенка*. Хоча твір і не належить до класичних духовних творів, покладених на канонічні сюжети і виконуються під час релігійної служби, але завдяки глибині змісту і духовно-патріотичним почуттям, вираженим у цьому творі, його по праву вважають духовним гімном України.

Цю пісню, що спочатку мала назву «Боже Великий, Єдиний» («Дитячий гімн»), було створено наприкінці XIX століття і призначено для дітей. У передмові до видання твору автори написали: «... хотіли вкласти передусім в уста дітей, від яких Всевишній найскоріше міг почути це благання».

БОЖЕ, ВЕЛИКИЙ, ЄДИНИЙ

Музика *М. Лисенка*

Вірші *О. Кониського*

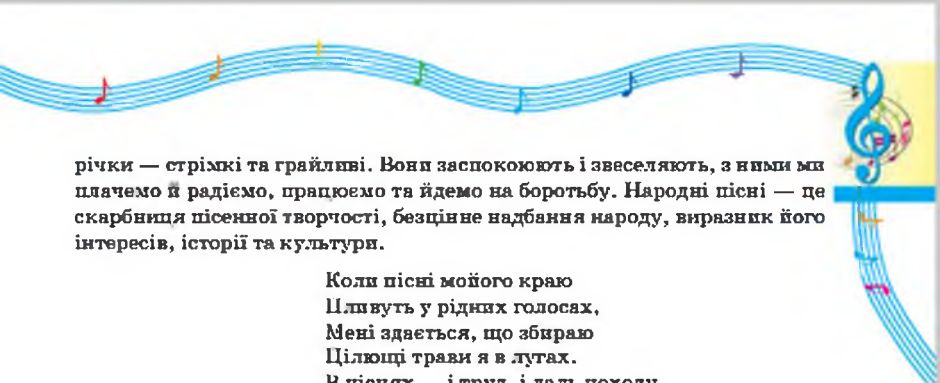
Молимоь, Боже єдиний,
Нам Україну храни,
Всі свої ласки-щедроти
Ти на люд наш зверни.
Дай йому волю, дай йому долю,
Дай доброго світу,
Щастя дай, Боже, народу
І многіе, многіе літа.

Поміркуйте, чому «Молитва за Україну» є музичним символом духовності українського народу. Як ви розумієте слова вірша Анатолія Грицяя, написані під впливом «Молитви за Україну»?

*Нехай твоя свята молитва
Пекучі рани нам зцілить,
І вигострить наш дух, як бритву,
Й до серця й Бога долетить.*

Справжнім символом нашого народу є народна пісня. Пісні на Україні дуже різноманітні: одні, ніби степи — широкі й безкраї, інші — як гірські

річки — стрімкі та грайливі. Вони заспокоюють і звеселяють, з ними ми плачемо й радіємо, працюємо та йдемо на боротьбу. Народні пісні — це скарбниця пісенної творчості, безцінне надбання народу, виразник його інтересів, історії та культури.

Коли пісні мого краю
Пливуть у рідних голосах,
Мені здається, що збираю
Цілющі трави я в лугах.
В піснях — і труд, і даль походу,
І жаль, і усміх, і любов,
І гнів великого народу,
І за народ пролита кров
В піснях дівоча світла туга
І вічний полех косаря,
В них юність виникає друга,
Висока світиться зоря...

Максим Рильський

Пригадайте і назвіть жанри українських народних пісень. Про які з них ідеться у вірші М. Рильського?

Українська народна пісня «Ой верше, мій верше» (народне виконання під супровід колісної ліри; виконання сучасними естрадними співаками)

Як тобі вже відомо, твори музичного фольклору тривалий час передавалися від покоління до покоління в усній формі. Лише приблизно два століття тому фольклористи почали записувати пісні та мелодії від народних виконавців. Так, завдяки цим людям до наших часів дійшла велика кількість українських народних мелодій. Значний внесок у дослідження та збирання народної творчості зробили вітчизняні фольклористи *Микола Лисенко*, *Філарет Колесса*, *Климент Квітка* та інші.

Крім автентичного (власне народного) запису народної пісні чи мелодії, композитори часто створювали її обробки — вокальні та інструментальні. Так, одноголосна народна мелодія перетворювалася на твір для різного складу виконавців — соло (голосу чи музичного інструменту) ансамблю, хору або оркестру — народжувалися обробки народних пісень і танцювальних мелодій.

Портрет митця

Микола Лисенко (1842 — 1912 рр.) вважається не тільки засновником української національної музики. Він по праву є одним з найвизначніших музичних науковців-фольклористів.

Протягом усього свого свідомого життя композитор займався збиранням

народних пісень. Лисенко записував фольклор від народних носіїв, прагнув точно зафіксувати слова, ладоінтонаційну будову мелодії, метроритм і музичну форму народного твору. Фольклорні зразки він згрупував за жанрами й опублікував окремими випусками. Це — сім випусків пісень для голосу із супроводом фортепіано (по 40 пісень у кожному), тринадцять збірок хоро-вих обробок (по 10 творів у кожному), збірки обрядових пісень (два збірники «Веснянок», «Купальська справа», «Колядки та щедрівки», «Весілля», збірка танків і веснянок «Молодоці») та «Збірник народних українських пісень в хоровому розкладі» для виконання учнями молодшого та підліткового віку. В цілому спадщина Лисенка-фольклориста складає понад 600 зразків народних творів й охоплює майже всі пісенні жанри: обрядові, побутові, соціальні, історичні та думи.

Усі народні пісні Лисенко залишав недоторканими як щодо мелодій, так і щодо тексту. У фортепіанному супроводі до сольних зразків він прагнув повніше висвітлити ладогармонічну природу, укладену в самій мелодії. У хоро-вих обробках Лисенко намагався максимально розкрити ладогармонічну природу народних пісень, характерні особливості народного багатоголосся.

За спогадами сучасників, Микола Лисенко був одним зі справжніх пропагандистів українства. Роль Миколи Лисенка в українській музиці можна порівняти зі значенням Тараса Шевченка в українській літературі.

 обр. *М Лисенка* «Ой не світи, місяченьку» «Лугом іду, коня веду» (для соліста із супроводом); «Верховино, світку ти наш» (для хору) (*фрагменти*).

 Як музичний супровід вокальних творів допомагає розкрити музичний образ? Як відбувається темпово-динамічний розвиток хорового твору?

Серед видатних фольклористів світу слід назвати й угорського композитора *Золтана Кодая*. Його творчість сягає своїм корінням виключно в угорську народну музику. Кодай записав близько 3500 народних пісень і танцювальних мелодій з численними варіантами. Свої найкращі музичні твори — опера «Харі Янош», «Угорський псалом» для хору, творів соло і оркестру, симфонічні ввірації, велику кількість танців для оркестру, хори і камерно-інструментальні твори Кодай створив на основі творчого втілення національних мелодій, поєднуючи їх із сучасними засобами музичної виразності.

 З. Кодай. «В горах» (обробка народної пісні) у виконанні Андреа Рост (Andrea Rost).

 Пригадайте та виконайте одну з українських народних пісень.

Особливим видом пісенного фольклору українців є пісні літературного походження — твори, що було написано конкретними авторами, і широко виконуються поряд із народними. До фольклору вони увійшли завдяки популярності й усному поширенню серед людей. Їх авторами були відомі поети, композитори і взагалі освічені й інтели-

гентні люди. Серед них — Григорій Сковорода, Тарас Шевченко, Кирило Стеценко та інші.

Одним із таких творів є пісня «Рече та стогне Дніпр широкий» на слова Тараса Шевченка. Цей твір користується великою популярністю не лише в Україні, а й за її межами. Текстом пісні стали дванадцять рядків із балади великого Кобзаря «Причинна». Музику до пісні, яка згодом стала народною, написав педагог і композитор Данило Крижанівський. Музика і слова цього твору злилися воедино: перед слухачами постає «музичний пейзаж» розбурханого Дніпра, який уособлює могутні сили народу — волелюбного, нескореного, героїчного, як сам поет — Тарас Шевченко. Можливо тому цю пісню ще вважають гімном творчості видатного українського поета.

«Рече та стогне Дніпр широкий» (слова Т. Шевченка, музика Д. Крижанівського) (різні інтерпретації).

Які почуття викликає музика? Якими засобами виразності (динаміка, темп, тембр) це досягнуто? Розкажіть про засоби виразності живопису, за допомогою яких Микола Бурачек зобразив бурю на Дніпрі. Поміркуйте, що об'єднує поетичний текст, музику та картину. Порівняйте зображення Дніпра у творах художників Івана Труша і Миколи Бурачека

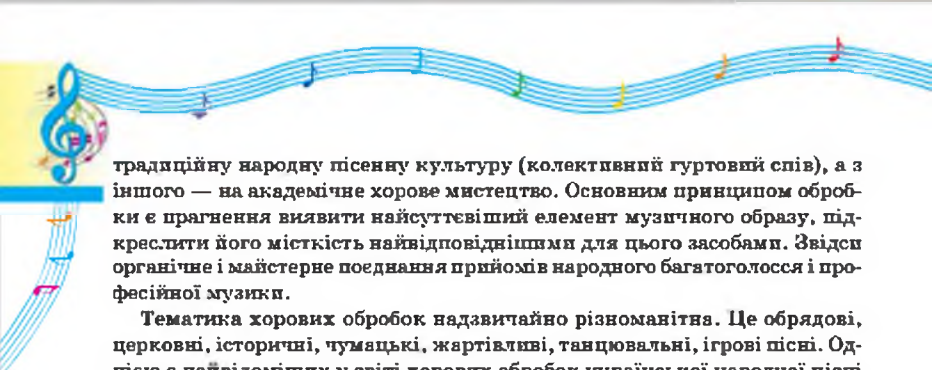
М. Бурачек «Рече та стогне Дніпр широкий»

І. Труш «Дніпровські далі»

На вірші Т. Шевченка написано багато пісень. Серед них «Така її доля», «Думи мої, думи», «Плавай, плавай, лебедонько», «Літа орел, літа сизив», «Летить галка через балку», «Садок вишневий коло хати» і багато інших. І ці, і багато інших музичних творів на Шевченкові слова стали народними.

Хорова творчість є унікальною сторінкою в історії української музики, адже пов'язана, головним чином, з опрацюванням народних пісень. Музика хорових обробок народних пісень з одного боку спирається на

традиційну народну пісенну культуру (колективний гуртовий спів), а з іншого — на академічне хорове мистецтво. Основним принципом обробки є прагнення виявити найсуттєвіший елемент музичного образу, підкреслити його місткість найвідповіднішими для цього засобами. Звідси органічне і майстерне поєднання прийомів народного багатоголосся і професійної музики.

Тематика хорових обробок надзвичайно різноманітна. Це обрядові, церковні, історичні, чумацькі, жартівливі, танцювальні, ігрові пісні. Одним з найвідоміших у світі хорових обробок української народної пісні є «Щедрик» *Миколи Леонтовича*. Цей твір є настільки популярним, що під час різдвяних і новорічних свят і в Америці і в Європі по радіо і телебаченню щодня неодноразово лунає «Carol of the Bells» («Гімн дзвіночків»), покладений на мелодію нашого «Щедрика».

 М. Леонтович. «Щедрик», С. Людкевич. «Галілка».

 Охарактеризуй виконавський склад хорів — виконавців. Як відбувається розвиток музики у кожному творі?

Українська народна пісня лягла в основу творів різних хорових жанрів багатьох українських композиторів — від хорової мініатюри до масштабних творів — хорових *поем* і *кантат*. Українські композитори опанували фольклорну стилістику, оволодівали найважливішими принципами народного музичного мислення. В оригінальних композиторських творах зустрічається цитування народних інтонацій, але частіше — це переосмислення фольклорного зразка і створення оригінальної мелодії, дуже близької до народної.

 Д. Січинський «Лічу в неволі», на сл. Т. Г. Шевченка (фрагмент)

 Які музичні характеристики музики, що ви прослухали?

Але є приклади в композиторській практиці, коли митець, глибоко знаючи фольклор, створював оригінальні мелодії на тексти народних пісень. З-поміж таких творів — кантата *Леся Дичко* «Чотири пори року», де, наприклад, відомі тобі веснянки «Вийди, вийди, Іванку» та «Благослови, мати, весну закликати» звучать у новому музичному оформленні.

 Леся Дичко. Кантата «Чотири пори року». І ч. «Весна» (фрагмент)

 Чи упізнаєте ви знайомі пісні? Які перетворення з ними відбулися? Пригадайте особливості музичного жанру «кантата».

ГРИЦЮ, ГРИЦЮ, ДО РОБОТИ

Українська народна пісня в обробці М. Леонтовича

«Грицю, Грицю, до роботи!» —
 В Гриця порвані чоботи...
 «Грицю, Грицю, до телят!» —
 В Гриця ніженьки болять...
 «Грицю, Грицю, молотити!» —
 Гриць нездужає робити.

«Грицю, Грицю, врубай дров!» —
 А Грицько щось не здоров.
 «Грицю, Грицю, роби хліб!»
 «Кахи, кахи, щось охрип».
 «Грицю, Грицю, їди їсти!» —
 «Ой чекайте! Де б ми сісти?»

Мистецькі поради

Виконайте відому вам пісню у хоровій обробці. Спочатку вивчіть окремо кожну хорову партію. Для досягнення чистоти і стрункості звучання усіх голосів, починайте виконання у дуже повільному темпі.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Обробка народної пісні — перекладення для хору чи інструменту од-ноголосної народної мелодії.

1. Які музичні символи України ти знаєш?
2. Пояснить поняття *обробка народної пісні*.
3. Яка роль фольклористів у справі збереження і розповсюдження музичної спадщини народу?
4. Поміркуйте над висловом композитора Дмитра Кабалевського «Народна пісня як джерело живої води дала композиторам силу і натхнення, вчила їх красі й майстерності, вчила любити життя і людину». Наведіть приклади.

3–4. НОВЕ ЖИТТЯ НАРОДНИХ МЕЛОДІЙ В ІНСТРУМЕНТАЛЬНІЙ МУЗИЦІ

Жанр обробки народної пісні є дуже популярним і шанованим серед композиторів і виконавців. Найчастіше інструментальні обробки народних мелодій виконують ансамблі, оркестри народних інструментів, ансамблі пісні і танцю тощо. Але існує чимало обробок і для різноманітних інструментів-соло. Найпопулярніша форма інструментальних обробок — це *варіації*.

 К. Мясков. Варіації на дві українські теми (у виконанні ансамблю народних інструментів); **С. Прокоф'єв.** Обробки російських народних пісень у перекладі для оркестру; **М. Льобєт.** Варіації на тему іспанської фолії (гітара); **Ф. Шопєн.** Варіації на німецьку тему (фортепіано)

 Тембри яких інструментів прозвучали? Який твір звучав у виконанні соліста, а який — колективу музикантів? Охарактеризуйте музичну форму варіації.

Часто під час слухання великих симфонічних творів ми чуємо знайомі мелодії. Так композитори вшановують народну музику і дають нове життя старовинним мелодіям.

Пригадаємо з минулих років навчання, в увертурі до опери Миколи Лисенка «Тарас Бульба» лунає мелодія української народної пісні «Засвіт встали козаченьки». У фіналі Концерту для фортепіано з оркестром Петра Чайковського — веснянки «Вийди, вийди, Іванку», «Гуцульська рапсодія» Георгія Майбороди базується на мелодії пісні «Верховино, ти світку наш», а фантазія-увертюра «Веснянки» Станіслава Людкевича, з якою ви знайомилися у 6 класі, — на мелодіях українських народних пісень.

 Пригадайте особливості музичних жанрів «концерт», «рапсодія», «фантазія-увертюра». Пригадай і наведи приклади інших симфонічних творів, де цитуються народні мелодії.

Народні мелодії стали основним матеріалом Другої симфонії *Левки Ревуцького*. У цьому творі автор постає в єдності з природою і своїм народом. Вже перші такти цієї симфонії просякнуті світлим, поетичним розумінням світу, тонким відчуттям краєвидів України. Тема твору надзвичайно гарна, вона легко запам'ятовується. Їй притаманний політ, порив вітру, втілення мрії. Можна сказати, що Ревуцький проспівав величний гімн своєму народові. У цьому йому допомогли народні пісні, які покладено в основу головних тем симфонії. Саме мелодії народних пісень стали «зерном» образності, відправною точкою, імпульсом для розвитку великого симфонічного твору. Але Ревуцький як великий митець переосмислив ці пісні, він ніби переніс народні образи минулого в дібове сучасне.

Симфонія складається з 3 частин. Для втілення основних тем композитор використав 7 народних пісень: у I частині — «Ой весна, весниця», «Ой

не жаль мені», у II частині — «Ой Микито, Микито», «Ой там в полі сосна», «У Києві на ринку», у III частині — «А ми просо сіяли», «При долні мак».

Поет Максим Рильський так висловлювався про цей твір: *«Друга симфонія сповнена красою українського поля, благородством народного серця, непереможними чарами народної пісні у дорогоцінній оправі симфонічної майстерності».*

«У творчості Ревуцького, — казав український композитор Георгій Майборода, — зазвучала знайома нам, але немов оновлена іншими барвами українська народна пісня».

Л. Ревуцький. Симфонія №2 Мі мажор

Охарактеризуйте музику кожної із частин симфонії.

Портрет митця

Лев (Левко) Миколайович Ревуцький (1889—1977) — український композитор, педагог, музичний і громадський діяч. Професійну музичну освіту здобув у Київській консерваторії, а гри на фортепіано почав навчатися дуже рано — з п'яти років. З-поміж його видатних наставників був Микола Лисенко.

Лев Миколайович працював від сільського вчителя і керівника сільських хорів до професора Київської консерваторії та голови правління Спілки композиторів України.

Левко Ревуцький — автор творів різних жанрів, зокрема: сонати для фортепіано, двох симфоній і двох концертів для фортепіано та ін. Серед його значних вокальних творів — кантата «Хустина», написана на вірші Тараса Шевченка. Композиторський стиль Л. Ревуцького формувався на основі глибокого й всебічного пізнання національного музичного фольклору та перетворення традицій сучасної професійної музики. Значний внесок композитор зробив і в розвиток жанру обробки народних пісень. У його творчій спадщині понад 120 обробок народних пісень, в тому числі — «Галицькі пісні», «Козацькі пісні», збірка для дітей «Сонечко».

Музичний фольклор значно впливає і на розвиток сучасної інструментальної музики, в якій відбувається оновлення засобів музичної виразності. Джерела цього оновлення митці часто знаходять саме у зразках народного мистецтва. Досить часто фольклор у цьому напрямі стає головною ознакою авторського мислення. Прикладом цього може слугувати творчість українського композитора *Мирослава Скорика*. Зокрема, в «Карпатському концерті» він відобразив звуковий ландшафт гір, що відтворюється за допомогою тембрів *денцівок* (карпатських сопілок) та особливими інтонаціями валторн, які нагадують звучання трембіт. Тембральне звуконаслідування та інтонації гуцульського фольклору і є ознакою оновлення музичної мови.

«Я ретельно вивчав гуцульський фольклор, їздив у експедиції. Букваль-

но вбирає усі ритми Карпатського краю. Ходив різними селами, прислухався» М. Скорик

М. Скорик. Концерт «Карпатський»

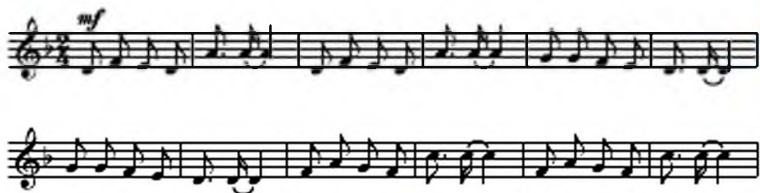
Які ознаки жанру «концерт»? Як розвивається музика цього твору? Які прийоми, характерні для музичного фольклору Закарпаття, використав композитор? Чи відповідає програмна назва твору прослуханій вами музиці?

В. Бринзович. Карпати

СІЯВ БАТЬКО ЖИТО

1. Сіяв батько жито,
Де поля зірчасті,
Щоб усім нам жити
У добрі і щасті.
І садила квіти
Біля вікон мама,
Щоб краси у світі
Не було замало.

Приспів:

Для людей відкрита
Хата наша біла,
Тільки б чорна кривада
В неї не забігла.
Хліб ясниться в хаті,
Сяють очі щирі,
Щоб жилось по правді,
Щоб жилось у мирі.

2. Золотиться колос,
Лле зерно на руки,
Ніби батьків голос —
До дітей і внуків.
Мальви й чорнобривці
Розрослися рясно,
Начебто гостинці
Маминої ласки.

3. А дорога кличе
На чотири боки,
Мамине обличчя
Засльозив неспокій.
Доброї поради
Чую звуки щирі,
Щоб жилось по правді,
Щоб жилось у мирі.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Концерт — жанр музичного мистецтва, в основі якого лежить принцип протиставлення звучання окремих груп виконавців, або виконавського колективу і соліста.

Симфонія — жанр симфонічної музики, великий твір для оркестру.

1. Чому, на вашу думку, жанр обробки народної мелодії завжди є популярним і актуальним. Поміркуйте, чому форма варіації є привабливою для інструментальних обробок народних мелодій.
2. Які «перетворення» можуть відбуватися з народними мелодіями у різних інструментальних жанрах? Наведіть приклади.
3. Як музичний фольклор впливає на розвиток сучасної музики?
4. З різних джерел дізнайтеся більше про творчість колективів, що популяризують народну музику

5–6. НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ — ПАТХШЕННЯ ДЛЯ СУЧАСНИХ МИТЦІВ

Народні мелодії... Вони полонять і зачаровують людські серця, вони є ґрунтом для творчості майже всіх музикантів-професіоналів. У них співає, плаче і сміється душа народу.

 Пригадайте і назвіть митців, які займалися популяризацією народних мелодій.

Збиранням, колекціонуванням, обробкою народних мелодій були захоплені не тільки українські композитори. Як вам уже відомо, фольклор був пристрасною уторця *Золтана Кодая*, який разом зі своїм соратником *Белою Бартоком* записав близько 11 тисяч мелодій різних народів, адже не тільки угорська музика їх цікавила і захоплювала. Коли дослідницьких і творчих інтересів належала музика румунська, словацька, українська, арабська, сербська, турецька, музика афроамериканців та індіанців.

Цікавим зразком опрацювання музичного фольклору є симфонічний твір Золтана Кодая «Танці з Галанті» і «Танці з Марошсека». По суті це витончено оркестровані народні мелодії. Золтан Кодай був великим поціновувачем і знавцем національного фольклору. Галанта — назва угорського містечка поблизу міста Пожонь, старовинної угорської столиці. Там, у Галанті, композитор часто бував у дитинстві і ось вирішив з часом використовувати почуті тоді народні мелодії для створення «Танців» з їх цілком піанаваним угорським колоритом. У «Танцях з Марошсека», написаних спочатку для фортепіано, а потім оркестрованих, Кодай використав трансильванські народні пісні, зібрані ним у фольклорних експедиціях, в які він їздив разом з Бартоком.

 3. Кодай. Танці з Галанті (фрагмент).

Бела Барток у своїй творчості органічно поєднав прадавню основу народної мелодики з найновішими музично-виразовими засобами європейської професійної музики, збагативши її метро-ритмічну і темброву палітру. Він був одним із тих, хто намагався зберегти красу і людяність сучасної музики, оновити її свіжими соками народної пісенності. Серед видатних симфонічних творів цього композитора — «Музика для струнних, ударних і челести». Бела Барток використовує у цьому творі лише струнний склад оркестру, розмістивши ліворуч і праворуч від диригента поділену навпіл струнну групу, а у центрі — фортепіано, арфу, литаври, інші ударні та челесту (ударно-клавішній музичний інструмент, формою схожий на піаніно). У музиці багато імпровізувань, колористичних прийомів: гліссандо литавр, особливий прийом звуковидобування у струнних, що нагадує звучання флейти, віртуозні діалоги фортепіано, челести та арфи. Фінальна частина «Музики» звучить по-угорськи, вона сповнена ритмів та інтонацій угорських мелодій.

Б. Барток. «Музика для струнних, ударних та челести». Фінал.

Які зображальні виконавські прийоми використав композитор для відтворення національної угорської атмосфери?

Для допитливих

Б. Барток був на гастролях у Харкові й Одесі (1929 р.) та в Західній Україні (1936 р.). Він мав усі існуючі видання українських пісень і посилався на них у своїх дослідженнях. Разом із Бартоком деякий час працював *Філарет Колесса*. Вони обоє вивчали схожість і характерність української, угорської і румунської пісні. В інтерв'ю харківській газеті він казав: «Я завважив, що за старих часів українська коломийка мала великий вплив на певну групу угорських пісень».

Портрет митця

Бела Барток (1881—1945) — угорський композитор, піаніст, педагог, музикознавець-фольклорист — видатний музикант-новатор ХХ ст. Самобутність мистецтва Бартока пов'язана з глибоким вивченням та творчою розробкою музичного фольклору Угорщини та інших народів Європи.

Композиторська спадщина Бартока велика і включає різні жанри: 3 сценічних твори (одноактну оперу і 2 балети); симфонію, симфонічні сюїти; кантату, концерти для фортепіано та для скрипки; велику кількість творів для різних інструментів соло і музику для камерних ансамблів (зокрема, для струнних квартетів).

Велику роль у творчості Бартока зіграла його дружба і творча співпраця із Золтаном Кодаєм. Познайомившись з його методами збирання народних пісень, влітку 1906 р. Барток здійснив фольклорну експедицію, записуючи в селах угорські та словацькі народні пісні. З цього часу розпочалася науково-фольклористська діяльність Бартока, яка тривала усе його життя. Дослідження старовинного селянського фольклору стало поворотним пунктом у становленні Бартока-композитора. Первозданна свіжість давньоугорської народної пісні стала йому стимулом для поновлення ладоінтонаційного, ритмічного, тембрового ладу музики. Основою його композиторського стилю став синтез елементів різнонаціонального фольклору та сучасних новацій в царині ладу, гармонії, мелодії, ритму, тембрових характеристик музики.

Барток був також чудовим виконавцем, який залишив яскравий слід у

фортепіанній культурі XX ст. Його гра захоплювала слухачів своєю енергією. А педагогічні ідеї Бартока, як і особливості його піанізму, чітко і повно виявилися в творах для дітей та юнацтва, що склали чималу частину його творчої спадщини.

Одним із великих поціновувачів народного мистецтва був іспанський композитор *Мануель де Фалья*. Можливо, саме завдяки його творчості та діяльності великого іспанського поета *Федеріко Гарсія Лорки* було збережено і відроджено дуже цікаве явище фольклору південної провінції Іспанії, Андалусії — мистецтво фламенко. На початку XX століття воно було на межі зникнення, а сьогодні фламенко відоме і шануване в усьому світі. Це — нерозривний цілісний зв'язок народного танцю, співу, гітарної імпровізації під звуки кастаньєт. Чарівними мелодіями, запальними ритмами народних пісень і танців сповнені твори композитора.

 М. де Фалья. Чотири іспанські пьєси (на вибір)

 Порівняйте особливості музичного фольклору: українського, іспанського, угорського (мелодії, ритми, тембри).

Старовинний іспанський народний танець болеро уславив однойменний твір для симфонічного оркестру французького композитора *Моріса Равеля*. Твір написано у формі варіацій — їх вісімнадцять, в основі яких невелика мелодія народно-танцювального характеру, близька іспанському танцю болеро з ритмом баскського танцю сортеїско. Мелодія твору і ритмічний малюнок в партії барабана є незмінними. Розвиток відбувається за рахунок динаміки, оркестровки і фактури. Динаміка полягає у змінах від піанісимо до фортісимо, зміни в оркестровці — від звучання двох інструментів до всього оркестру; фактури — від двоголосної до багатозвуччя всіх інструментів.

 Проплескайте ритм твору. Під час слухання занотуйте назви інструментів оркестру, тембри яких ви впізнали за звучанням.

 М. Равель. Болеро

Для допитливих

Усі, кому відомий цей твір, називають його з наголосом на останній склад (на французький манер), хоча слово *Bolero* є іспанським і наголос в ньому має бути на другий склад. Це один цікавий факт: незважаючи на іспанську на-

зву, француз Равель взяв за основу арабську мелодію, принесену на Піреней (конкретно — в Андалусію) маврами.

Танець болеро

Російський композитор *Ігор Стравінський* дуже цікавився російським фольклором, балаганом, театральними виставами і відповідно — фольклорним музичним стилем, якому характерні «поспівотний» тематизм, вільний метроритм, остинатність, варіативний розвиток. Різні пласти російського фольклору по-різному відобразилися у музиці найвідоміших балетів Стравінського. «Жар-птиця» вражає буйною щедрістю оркестрових фарб, яскравими контрастами поетичної хороводної лірики і вогняних плясок. У «Петрушці» звучать популярні в той час міські мелодії, оживає шумна строката картина гуляння свята Масляної. У «Весні священній» звучать відголосся давнього язичницького обряду жертвоприношення, стихійне поривання до весняного відновлення, могутні сили руйнації та створення. Композитор, заглибившись у фольклорну архаїку, радикально оновлює музичну мову, образи.

1. Стравінський. «Жар-птиця», «Петрушка», «Весна священна» (фрагменти на вибір).

Охарактеризуйте фольклорні інтонації у фрагментах творів (мелодичні інтонації, ритм, темп, фактура тощо).

1. Назвіть митців (українських та зарубіжних), які займалися дослідженнями музичного фольклору.
2. Як використовувалися фольклорні твори у професійній музиці?
3. Поміркуйте над впливом музичного фольклору на розвиток симфонічної музики.
4. Дослідіть тему проникнення музичного фольклору у сучасну встрадну музику.

7–8. ЕТНІЧНІ МОТИВИ У КЛАСИЧНІЙ І СУЧАСНІЙ МУЗИЦІ

Захоплення європейських композиторів музичним фольклором різних народів світу відкрило слухачами красу і чарівність мелодій та ритмів музики народів Сходу та Африки.

Наприклад, відомий уже вам «Турецький марш» (рондо «А ля Турка») — один із найвідоміших творів *Вольфганга Амадея Моцарта*. Любів турків до цієї мелодії воістину не знає меж. Прості люди не пам'ятають автора, але всі співають. Більшість упевнена, що ця мелодія — народна. Жанр військового маршу Моцарт запозичив у Османського військового оркестру, який завжди супроводжував багатотисячне військо султана. Марш Моцарта не має звичних для нас, європейців, ознак маршовості — чіткої метричності для розміреного крокування. Військові марші у Туреччині мали інше призначення. Турецькі воєначальники ніколи не починали битву без музичного супроводу. Попереднє залякування супротивника було найважливішим елементом тактики османів. Сотні музикантів із бубнами, арабськими удамі (*уд* — історичний попередник європейської лютні), барабанами створювали какофонію звуків.

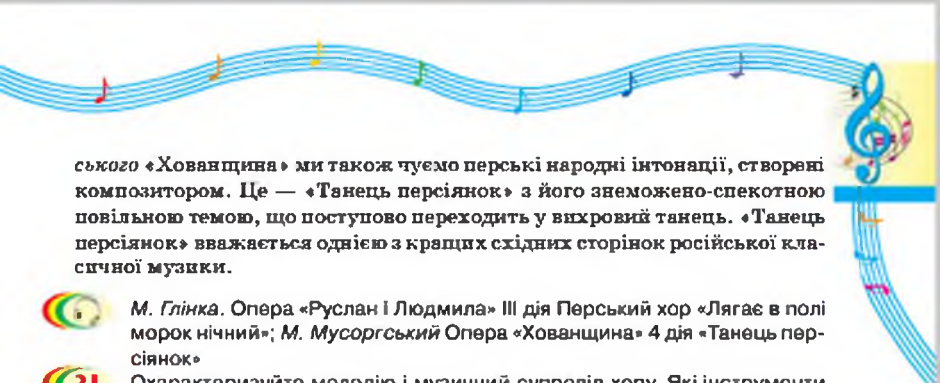
 В. А. Моцарт. Соната Ля мажор. III ч. «Рондо»

 Пригадайте, що таке соната. Які відомі вам композитори писали сонати? Наведіть приклади. Які особливості музичної форми рондо? Порівняйте її з іншими музичними формами, наприклад, куплетною, сонатною, формою варіації.

Музикою Сходу дуже захоплювалися російські композитори. Пригадайте відому вам симфонічну сюїту *Миколи Римського-Корсакова* «Шехеразада» — музичне втілення окремих епізодів і картин зі знаменитого збірника арабських казок «Тисяча і одна ніч». Це — програмний твір. Щоб слухачі пов'язали музику з образами відомих казок, автор назвав його ім'ям казкарки Шехеразади. *«Я хотів лише трохи спрямувати фантазію слухача на той шлях, який рухалася моя власна фантазія. — писав композитор, — мені хотілося, щоб слухач виніс би враження, що це, безсумнівно, східна оповідь про численні і різноманітні казкові дива.»*

 Пригадайте, з яких частин складається сюїта «Шехеразада». Що таке сюїта?

Іноді композитори у своїх творах використовували істинно народні мелодії. Але частіше — це були оригінальні, створені композиторами, мелодії, які тонко втілювали колорит східної музики. Наприклад, в опері *Михайла Глінки* «Руслан і Людмила» у третьому акті, дія якого відбувається у замку чарівниці Наїни, лунає чарівно-зваблива гнучка, пройнята солодкою знемогою мелодія перського хору «Лягає в полі морок нічний», заснована на справжній іранській мелодії. А в опері *Модеста Мусорг-*

ського «Хованщина» ми також чуємо перські народні інтонації, створені композитором. Це — «Танець персіянок» з його знеможено-спекотною повільною темою, що поступово переходить у вихровий танець. «Танець персіянок» вважається однією з кращих східних сторінок російської класичної музики.

М. Глінка. Опера «Руслан і Людмила» III дія Перський хор «Лягає в полі морок нічний»; М. Мусоргський Опера «Хованщина» 4 дія «Танець персіянок»

Охарактеризуйте мелодію і музичний супровід хору. Які інструменти оркестру переважають у виконанні танцю?

Виконай вокалізом «Арабську мелодію» Олександра Бородіна

АРАБСЬКА МЕЛОДІЯ

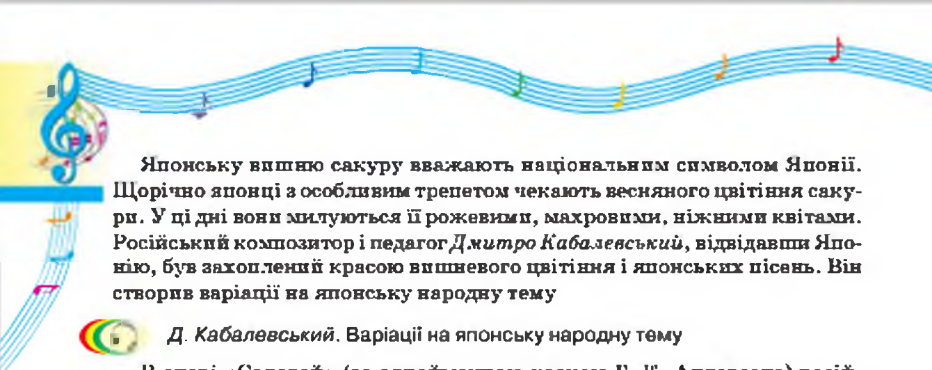
Не менш цікавим, загадковим і дуже привабливим є для митців музичне мистецтво народів Далекого Сходу — японців, китайців та інших.

Лю Фан (Китай). Три варіації на тему «Квітка сливи» (соло на гучжэн) Японська народна пісня «Вишня» (японською мовою)

Який характер музики? Пригадайте особливості ладу пентатоніка, що лежить в основі музики народів Далекого Сходу.

Японську вишню сакуру вважають національним символом Японії. Щорічно японці з особливим трепетом чекають весняного цвітіння сакури. У ці дні вони милуються її рожевими, махровими, ніжними квітами. Російський композитор і педагог *Дмитро Кабалевський*, відвідавши Японію, був захоплений красою вишневого цвітіння і японських пісень. Він створив варіації на японську народну тему

 Д. Кабалевський. Варіації на японську народну тему

В опері «Соловей» (за однойменною казкою Г. К. Андерсена) російський композитор *Ігор Стравінський* яскраво стилізує атмосферу Китаю. З одного боку, передає декоративність «фарфорового» імператорського палацу з його кольоровими ліхтариками, маріонетками-придворними, штучним механічним солов'ем у клітці. З іншого боку, зображує живу природу (ліс, морські хвилі) і витончений спів справжнього солов'я. Зміст опери зводиться до змагання живого солов'я і штучного при дворі китайського імператора. Спочатку живий соловей має менший успіх у придворних, ніж механічний. Але коли смерть загрожує імператору, справжній соловей співає так ніжно і солодко, що смерть відступає. Імператор повертається до життя.

 І. Стравінський. Опера «Соловей». Китайський марш. Арія Солов'я.

 Якими музичними засобами композитор передає поєдинок справжнього і штучного («золотого») солов'я?

Для допитливих

У Стародавньому Китаї майже дві тисячі років тому була заснована придворна академія танцю та музики, що мала назву «Сад перлин». Ця назва стала синонімом танцювальної й акторської майстерності. Танцю, як і музиці, в Китаї надавалася велика магична сила. У світському житті, зокрема при дворах імператорів, танець був поширеним видом розваг. Діти з багатих родин обов'язково навчалися танцювальному мистецтву, бо виконання танцю вважалося засобом досягнення гармонії тіла і розуму. Хлопчики від 13 до 20 років опановували військовий танець.

Танцівниці зазвичай вбиралися в довгі широкі спідниці-кльош та блузки з довгими шовковими рукавами, що розвівалися під час руху, підсилюючи ефект кружляння.

«Почуття, що народжуються у нас, можуть виражатися через слово. Якщо слів недостатньо, ми зітхаємо. Якщо це не допомагає, ми співаємо. Але якщо і співу недостатньо, ми виражаємо почуття, танцюючи руками і ногами», — так про танець написано в стародавній «Книжці пісень».

Під час створення балету «Червоний мак», український і російський композитор *Рейнгольд Глієр*, ретельно вивчаючи культуру і музику Китаю, записав велику кількість китайських народних пісень. У роботі йому допомагала відома балерина *Катерина Гельцер*, яка була в Китаї на гастроліях і змогла описати йому особливості рухів, поз китайських жінок та їхні костюми. Головна героїня цього балету — китайська танцівниця Тао Хоа (в перекладі з китайської — «червоний мак»). Саме від її імені і йде назва балету. Балетний спектакль являє барвисте видовище, насичене різними танцями (композитором використані китайські інтонації, а хореографом — рухи, властиві пластиці китайського мистецтва) з особливостями східної екзотики. Найвідоміший фрагмент балету — сцена сну Тао Хоа. Неваче на китайській картині на шовку з квітами, метеликами і птахами, в музиці виникають прихливі фантастичні образи. Легка, витончена мелодія змальовує образ юної красуні, яка виконує граційний танець з віялом. Інша мелодія, яку лірично виконує скрипка соло, відображає світ її душевних переживань.

Р. Глієр. Балет «Червоний мак». Сцена сну Тао Хоа.

Музика Африканського континенту — самобутня, іноді незвична для нашого вуха, зовсім несхожа на східну або європейську. Її основа — ритм — складний і багаторівневий, часто застосовується *поліритмія* (багато ритмів одночасно). У балеті «Стежкою грому» азербайджанський композитор *Кара Караєв* відтворив інтонації, ритми, тембри, подібні музичному фольклору народів Африки. Уловивши дух африканських музичних рис, митець зумів передати його засобами симфонічного оркестру. «Танець чорних» написаний в дусі давніх обрядових танців. Головна інтонація багаторазово повторюється, ніби заклинання. Пронизливе звучання флейти в поєднанні з розкатами ударних інструментів в низькому регістрі створює незвичайний тембрових колорит.

 Кара Караєв. Балет «Стежкою грому». Танець чорних.

 Що хочеться робити під цю музику? Співати, марширувати, танцювати? Що змінюється у цьому танці — динаміка, темп, ритм? Який ритм? Який головний інструмент-виконавець?

- 1. Чи цікавою є народна музична творчість для європейських композиторів? Наведіть приклади.
2. Яка роль композиторів у популяризації мелодій різних народів світу?
3. У вільний час поцікавтеся музичним фольклором різних народів світу.

МИСТЕЦЬКА РОЗМОВА ПРО АРХІТЕКТУРУ, ЯКА Є ЛІТОПИСОМ ІСТОРІЇ ЛЮДСТВА

Ви використовуєте будівельний матеріал, дерево або бетон, ви зводите з нього будинки, або палаци. Це є будівництво. Та раптом ви зворушили моє серце, і мені стало добре. Я в захопленні визкую: «Як гарно!» Це вже архітектура.

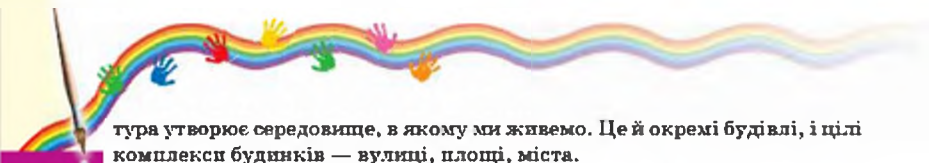
*Ле Корбюзьє,
французький архітектор, піонер архітектурного модернізму, представник архітектури інтернаціонального стилю, художник і дизайнер*

1. АРХІТЕКТУРА ЯК ВИД МИСТЕЦТВА: ВІД МИНУЛОГО ДО СУЧАСНОСТІ

Архітектура — це просторовий монументальний вид мистецтва. Вона належить до досягнень колективного генія людства, слави й гордості багатьох народів. Архітектори (зодчі) втілювали провідні художні ідеї минулого й реалізують найфантастичніші проекти сучасності. Архітек-

тура утворює середовище, в якому ми живемо. Це й окремі будівлі, і цілі комплекси будинків — вулиці, площі, міста.

Кожен народ пишається культурними здобутками своїх предків, бо в них він бачить не тільки своє минуле, а й сучасне і майбутнє. Народна архітектура розмаїта за формами і типами споруд, за використаними матеріалами: камінь, глина, очерет, солома, дерево, цегла тощо. Будуючи житло, наші предки обирали ділянки землі, розташовані поблизу водойм, ураховували особливості рельєфу місцевості. Народна архітектура України оригінальна і різноманітна за формами і типами споруд. Фасади житлових будинків білили або фарбували, віконниці хат розписували.

Щоб зберегти пам'ятки старовинної архітектури створюються *етнографічні музеї (скансени)*. В Україні такі музеї є в Києві (Пирогово), Переяславі-Хмельницькому, Львові, Ужгороді, Чернівцях тощо.

Для допитливих

У музеях під відкритим небом

Найстарішим у світі музеєм просто неба є шведський Скансен — етнографічний комплекс, розташований на острові у Стокгольмі (1891 р.). Тут представлено культуру Швеції в мініатурі. Перевезені з різних місцевостей будинки минулих часів, утворюють вулиці, міські квартали, ринкову площу. Люди в національних костюмах демонструють відвідувачам роботу в майстернях складувів, гончарів, у кузні, пекарні, ознайомлюючи їх з традиційними ремеслами.

Національний музей народної архітектури та побуту України, розташований на мальовничій околиці Києва, поблизу селища Пирогово, є найбільшим скансеном Європи і найповнішим етнографічним зібранням нашої держави. Експозиції музею просто неба відтворюють архітектуру середовище і аразки побутової культури різних регіонів України: Наддніпрянщини, Слобожанщини, Полтавщини, Волині, Полісся, Поділля, Півдня, Карпатського краю. Тут можна побачити хати під солом'яними стріхами й хатні інтер'єри, дерев'яні церкви, прикрашені різьбленням, вітряки. Під час народних свят у Пирогово влаштовуються театралізовані гуляння. Відвідувачі можуть ознайомитися з українськими танцями,

традиціями народного співу, поширеними ремеслами, особливостями національної кухні.

Скансен (Стокгольм, Швеція)

Інтер'єр української хати
(Пирогово, Україна)

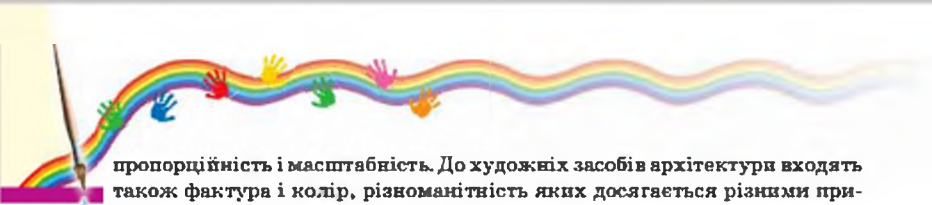
Архітектурна споруда чи ансамбль поєднує результати звичайного будівництва з художньою творчістю, коли конструктивна ідея набуває естетичних якостей. Це не зображення чогось, як в образотворчому мистецтві — живописі, графіці чи скульптурі. Мистецтво архітектури має особливу виразну художню мову, якою «розповідає» про життя людей у різні часи. Наскільки збідніли б наші уявлення про стародавні цивілізації Єгипту, Греції, Китаю, про культуру європейського середньовіччя з її замками та фортецями, вузькими вулицями, ратушами й величними храмами на площах міст без архітектурних пам'яток.

Основні вимоги до архітектури визначив давньоримський архітектор Вітрувій, який сформулював їх у вигляді такої формули: «міцність, користь і краса». Будь-яка архітектурна споруда створювалася з урахуванням цих характеристик: конструктивної (міцність), функціональної (призначення, користь) і художньої (краса, гармонійність, виразність форми).

До основних засобів створення художнього образу в архітектурі належить *архітектоніка*, що складає основу виразності об'ємно-просторової композиції. При зіставленні елементів архітектори використовують симетрію або асиметрію, нюанси та контрасти, ритмічні співвідношення. Суттєве значення мають

Архітектоніка, яку можна побачити

пропорційність і масштабність. До художніх засобів архітектури входять також фактура і колір, різноманітність яких досягається різними прийомами обробки поверхні будівлі.

Архітектура може вирішувати художні завдання спільно з іншими видами мистецтва, створюючи разом із ними єдиний художній образ.

Основним призначенням архітектури завжди було створення необхідного для існування людини життєвого середовища, характер і комфортабельність якого визначалися рівнем розвитку культури суспільства, досягненнями науки і техніки. Архітектори (зодчі) здавна займалися пошуками нових виразових засобів. Кожному історичному періоду були характерні різні архітектурні образи, певні конструкції, форми, декор. І кожний такий образ закарбовував уявлення епохи, відображав потреби й уподобання людей тих часів. Недаремно архітектуру називають «кам'яним літописом світу».

 Поміркуйте над формулою Вітрувія щодо представлених на ілюстраціях старовинних замків різних країн світу. Визначте найхарактерніші засоби художньої виразності в архітектурних спорудах.

Замок Нойшванштайн
(Німеччина)

Замок Хімедзі (Японія)

Замок Шенборнів (Україна)

Замок Ілха-Фіскал у Ріо де Жанейро
(Бразилія)

Замок Шенборнів — архітектурна перлина Закарпаття

Замок Шенборнів, розташований поблизу Чинадієво (Мукачівський район Закарпатської області), побудовано в 1890 році на місці дерев'яного мисливського будиночка, літньої резиденції австрійських графів, які, вподобавши карпатський край, жили тут понад два століття. Архітектурна споруда за типом нагадує французькі замки часів знаменитих «мушкетерів». Як і багато інших європейських замків, вона мала так звану астрономічну символіку. У замку 365 вікон (відповідно до кількості днів у році); 52 кімнати (що відповідає кількості тижнів), 12 входів (як і кількість місяців року). Замок має оригінальну конструкцію та прикрашений багатим декором: химерні вежі, різні за формами дахи, барельєфи, дивовижні вітражі, баштовий годинник з курантами. Внутрішнє оздоблення також вражає своєю красою: розкішні каміни, дерев'яні сходи, геральдичні леви. Місце для спорудження замку було вибрано вдало, він розташований у центрі чудового парку, гармонійно вписаний у навколишній гірський ландшафт. У парку зібрано ботанічні перлини — декоративні дерева з різних куточків світу. Обриси паркового ставка (за задумом власника) умовно відтворюють карту Австро-Угорської імперії.

Століттями в архітектурі переважали кам'яні та дерев'яні споруди, тобто виготовлені з природних матеріалів. Поширення у будівництві метала і скла, виникнення залізобетону, суттєво змінили архітектурні образи, порівняно з класичними. Архітектура сучасності характеризується поєднанням здобутків минулого і новітніми матеріалами та технологіями. Архітектори, здається, ламають усі попередні стереотипи краси та втонченості будівель. На зміну важким конструкціям з величезних колонами та безліччю дрібних деталей приходять легкі скляні витвори — красиві й виразні. Побачивши деякі з них, просто неможливо стримати здивування.

Складна конструкція музею Соломона Гуттенхайма (Вільбао, Іспанія) архітектора Френка Гері свого часу зламала стереотипи про красу і докорінно змінила уявлення про закони високого мистецтва архітектури.

Не менш приголомшлива будівля Інституту звуку і зображення (Нідерланди), повністю вкрита кадрами голландського телебачення — гігантським медіа-колажем на литому склі (художник Ян Друпсен).

Сучасні архітектори у своїх експериментах значну увагу приділяють єдності споруд із навколишнім середовищем. Наприклад, розкішний 60-поверховий готель у Дубаї (ОАЕ), розташований на штучному острові неподалік від берега, має форму вітрил, що надзвичайно гармонійно вписується в довкілля.

Інститут звуку і зображення
(м. Хілверсум, Нідерланди)

Готель у Дубаї
(Об'єднані Арабські Емірати)

Ідею вітрил, що ніби ширяють над водою, взято за основу архітектурного образу оперного театру в австралійському Сідней (архітектор Йорн Утзон). Цей оригінальний проєкт було втілено, незважаючи на значні технічні труднощі. Він отримав Прітцкерівську премію у 2003 році — найвищу нагороду в галузі архітектури. Театр має три великих зали. У концертному залі розміщено найбільший у світі орган. Цей архітектурний шедевр став визитівкою Австралії, а не лише її столиці.

Грандіозна споруда Нової норвезької опери і балету в Осло, яка нібито здіймається з моря, — оригінальний витвір архітектурного мистецтва, побудований на півострові. На відміну від вже звичних сучасному оку хмарочосів, архітектори, навпаки, спеціально спроектували пласку будівлю з просторим дахом із натурального каменю, який можна за розмірами порівняти навіть із футбольним полем (38 тисяч квадратних метрів) чи площадкою для скейтбордистів.

Сіднейський оперний театр
(Австралія)

Норвезька національна опера і балет
(Осло, Норвегія)

Варіант 1. Створіть ескіз архітектурної споруди «Театр», «Палац мистецтв», «Культурний центр» (графітний олівець).

Варіант 2. Створіть композицію на тему «Древня фортеця» чи «Старовинний Замок» (комбінована техніка: акварель з графічним доопрацюванням).

Відомий британський архітектор і дизайнер арабського походження **Зехв Хадід** народилася 1950 р. у Багдаді (Ірак). Вона з дитинства мріяла стати архітектором, багато фантазувала, намагаючись втілити свої незвичні ідеї. Для цього поїхала в Лондон вчитися та залишилася там назавжди. Проекти З. Хадід нерідко перемагали на конкурсах, але певний час не були реалізовані, адже вважалися надто сміливими, як наприклад перегорнутий хмарочос. Вона намагалася зруйнувати принципи традиційної архітектури, використовуючи незвичні форми, криві й плавні лінії, надаючи простору особливої динаміки. Її чудернацькі образи нагадували не звичні архітектурні конструкції, а фантастичні космічні комети. Хадід стала першою жінкою, яка отримала Прітцкерівську премію (2004 р.) — аналогом Нобелівської премії в галузі архітектури.

Проект Центра мистецтв в Абу-Дабі (ОАЕ)

Вплив її унікальної творчої манери поширився по всьому світу. Окрім масштабних проєктів Хадід також створює інсталяції, малюнки, театральні декорації. 3-поміж її проєктів — будинки музеїв, оперних театрів, центрів мистецтв.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Архітектоніка — художнє вираження сутності архітектурної конструкції, що складає основу її виразності.

Архітектура (зодчество) (лат. *architectura*, грецьк. *architekton* — будівник) — мистецтво проєктування та будівництва споруд та їх комплексів.

Будівництво — спорудження, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт будинків, споруд.

Пропорції — співвідношення складових частин між собою.

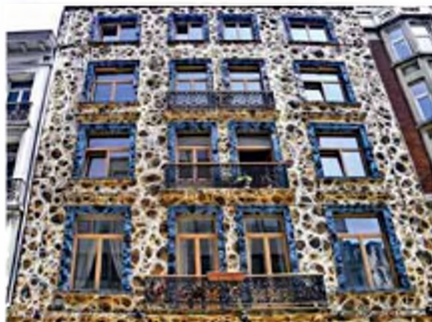
1. Охарактеризуйте особливості мови мистецтва архітектури. Чим архітектура відрізняється від будівництва?
2. Поясніть, чому архітектуру називають кам'яними літописом людства.
3. Яку роль відіграє матеріал в архітектурі?
4. Започаткуйте у робочому зошиті словничок архітектурних термінів.
5. **Мистецький проєкт.** Оберіть тему індивідуального або групового проєкту до розділу «Архітектура», підготуйте презентацію.

2. АБЕТКА АРХІТЕКТУРИ, або ЯК НАРОДЖУЮТЬСЯ АРХІТЕКТУРНІ ОБРАЗИ

Упродовж століть архітектурні об'єкти слугували людині не лише для праці, навчання, відпочинку, а й формували уявлення про красу, викликали певні почуття та настрої. У процесі пошуку та розробки ідеї архітектори намагалися віднайти гармонійне поєднання конструктивних і декоративних елементів.

 Пригадайте і назвіть основні засоби виразності архітектури.

Усі будинки складаються із двох типів конструкцій: *опорних* (фундамент, стіни, колонни) і *перекриваючих* (дах, купол тощо). Гармонійне поєднання різних складових перетворює будівлю на справжній шедевр. Це відбувається завдяки виразності конструктивних і декоративних елементів. Свої «ролі» у створенні архітектурного образу виконують усі елементи й деталі: вікна, двері, карнизи, сходи, балкони тощо. Але «обличчям» будівлі завжди є її *фасад*.

Дім удовиці — зразок архітектури модерну в Києві

Порівняйте фасади архітектурних споруд. Поміркуйте, чи можливо визначити за архітектурним образом час створення споруди — певну епоху, століття. За якими ознаками це можна визначити?

Конструктивні та декоративні елементи будівель

Балкон — відкрита площадка, яка виступає за площину зовнішньої стіни і обгороджена перилами. Тип французького балкона не має власне балконного майданчика (або він дуже вузький); огорожа встановлюється в отворі із зовнішнього боку, прямо перед дверпма.

Балюстрада — огороження балконів, сходів, терас тощо, яке складається із ряду стовпчиків, поєднаних зверху плитою, балкою або перилами.

Колона — вертикальна опора, яка має вигляд циліндричного або багатогранного стовпа і складається з бази, стовбура і капітелі.

Ліпний карниз — архітектурна прикраса, що йде уздовж верху стін при поєднанні їх зі стелею або дахом; такі ж прикраси можуть бути над вікнами і під вікнами.

Ліпнина — рельєфні прикраси (фігурні та орнаментальні) на фасадах та в інтер'єрах будівель.

Ніша — архітектурний елемент, декоративне поглиблення в стіні, яке використовують для встановлення статуй, ваз тощо.

Портал — архітектурно оформлений вхід до будівлі.

Фасад — лицьовий бік будівлі.

Фриз — верхня частина споруди у вигляді смуги між головною балкою і карнизом, зазвичай прикрашена малюнком.

Фронтон — трикутне або напівкругле завершення фасаду будівлі (між карнизом як основою і скатами даху).

Французький балкон

Балюстрада

Ніша

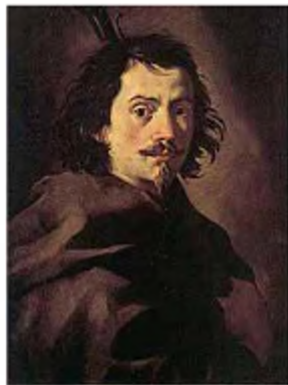
Капітель

На ілюстраціях у підручнику поясніть роль конструктивних і декоративних елементів будівель, завдяки яким вони набувають особливої виразності.

Портрет митця

Франческо Борроміні (1599—1667) — італійський архітектор, якого вважають свого роду скульптором в архітектурі. Тривалий час він працював на будівництві храмів у Мілані. За проектом майстра у Римі зведено церкву Святого Карло у чотирьох фонтанів, що стала еталоном хвилястого фасаду. Поверхня стіни трактована як одне ціле: масивний виразний карниз, що розбиває споруду на два яруси, ритм колон, вікон і ніш зі скульптурами, фігури ангелів, що підтримують великий овал із зображенням герба — всі ці та інші деталі зливаються в єдиний архітектурний орнамент і створюють незвичайну динамічність форми. Оригінальність плавної архітектури виявилася і в інтер'єрі церкви: у ньому немає жодного кута. Адже Борроміні вважав: «Кут — це ворог гарної архітектури».

Борроміні — визнаний майстер архітектурних креслень. Конструкцію спроектованої церкви Сан-Карло він зафіксував на плані будівлі й на схемі (в перерізі), де чітко пролядаються пропорції та деталі конструкції, купол будівлі та розташовані по її сторонах дві невеликі каплички.

Ф. Борроміні. Церква Св. Карло у чотирьох фонтанів (Італія)
Інтер'єр, архітектурні креслення

Пригадайте закономірності лінійної і повітряної перспективи.

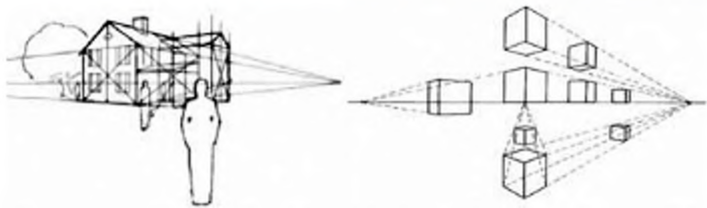

Секрети майстерності

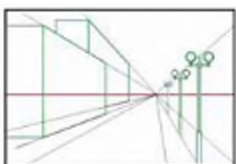
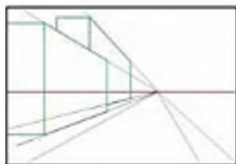
Форму будинків складають об'ємні фігури: куби, паралелепіпеди, багатогранники. Щоб зобразити куб у перспективі, насамперед з'ясовують об'ємність його форми, потім з однієї загальної точки зору, зображають кожну його грань так, як ми її бачимо.

Різницю в зовнішньому вигляді предметів й уявні зміни називають **перспективними**, тобто «побаченими наскрізь». Існує ціла наука, яка вивчає закони зображення предметів на площині так, як сприймає їх наше око, вона називається **перспективою**. Лінійна перспектива вивчає правила малювання предметів за допомогою ліній, зображення їх величини і форми залежно від точки зору. А повітряна стосується закономірностей малювання в кольорі. Тому повітряну перспективу легше побачити не в графічних малюнках, а в живописних пейзажах, коли дальній план ми бачимо ніби у «серпанку», через шар повітря.

Усі зображення сприймають або у фронтальному положенні, коли предмети знаходяться паралельно картинній площині, або під кутом до неї. У першому випадку створюється фронтальна перспектива, у другому — кутова. Особливістю кутової перспективи є наявність двох точок сходу. Розгляньте фотографії із зображенням будинків у фронтальній і кутовій перспективі.

Варіант 1. Дотримуючись законів лінійної перспективи, намалуйте композицію «Вулиця міста» (кольорові олівці).

Варіант 2. Намалуйте сучасний будинок у кутовій перспективі. Сплануйте його оточення, продумайте зовнішнє оздоблення, додаючи декоративні та конструктивні елементи архітектури: колони, сходи, балкони тощо.

Етапи зображення будинку у кутовій перспективі

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Перспектива (фр. *perspective*, від лат. *perspicio* — бачу наскрізь) — наука про зображення об'ємних предметів на площині відповідно до уявних скорочень форми.

Лінійна перспектива — зміна форми, розмірів, напрямків контурів.

Повітряна перспектива — спосіб зображення простору, що показує, як змінюється колір і тон віддалених предметів, що сприймає зір.

Точка сходження — уявна точка на лінії горизонту, в якій сходяться при подовженні паралельні горизонтальні лінії об'єктів.

1. Яка роль конструктивних і декоративних елементів у створенні архітектурного образу?
2. Поясніть, що таке перспектива.
3. Назвіть, які існують види перспективи.
4. У вільний час поцікавтеся історією найдавніших пам'яток архітектури свого краю. Поміркуйте, якими архітектурними спорудами можна його збагатити для комфортнішого проживання людей.

3. ВИДИ АРХІТЕКТУРИ

Мистецтво архітектури покликане створювати та організовувати середовище, в якому перебуває людина. Усі архітектурні споруди створюються за проектами архітекторів.

Планування і забудова різних населених пунктів та їх районів, співвідношення житлових і промислових споруд, гармонійне їх поєднання з рельєфом місцевості, природними ресурсами, береговою лінією водних артерій, наявність транспортних розв'язок, вокзалів тощо належить до архітектури містобудування.

Чимало будівель та інженерно-технічних споруд (мости, вежі тощо) створено за типовими проектами, подібними один до одного. Тому вони не мають особливої художньої цінності. А от деякі споруди є оригінальними архітектурними творіннями, природно вписуються у довкілля, набуваючи особливої — художньої вартості, оскільки є вираженням людського натхнення, уособленням неповторності її краси навколишнього світу.

Площа Гран Плас (Великий ринок) у Брюсселі (Бельгія)

Гран Плас — серце Брюсселя з давніх часів. Як ви думаєте, чому французький письменник Віктор Гюго вважав цю площу найкрасивішою з-поміж головних площ Європи? Поясніть свою думку, спираючись на ілюстрацію.

Панорама Токіо (Японія)

Охарактеризуйте особливості містобудування столиці Японії *Токіо* — найдавнішого мегалісісу Азії.

Частина архітектурних споруд є окрасою садів і парків — місць відпочинку людини у природному середовищі. Цю галузь архітектури називають ландшафтною, адже її матеріалом є ландшафт, природна рослинність. До наших днів дійшла легенда про висячі сади Семіраміди — одного із семи чудес світу. Сучасний проект готель-саду у Сінгапурі перетворює урбанізований сірий простір забудівель на «зелене місто».

Сади Семіраміди

Готель-сад у Сінгапурі

Пригадайте, які зразки садово-паркового мистецтва є в Україні. Де вони розміщені?

Серед найвідоміших у світі витворів ландшафтної архітектури й садово-паркового мистецтва — парк Гуеля у Барселоні (Іспанія) — архітектурний шедевр знаменитого Антоніо Гауді.

Портрет митця

Антоніо Гауді (1852—1926) — відомий іспанський архітектор, який жив і творив переважно у Барселоні. З дитинства він виявляв творчі здібності, ілюстрував шкільний рукописний журнал «Арлекін». Антоніо був хворобливою дитиною, і часом, прикутий до ліжка на тижні, він знаходив єдину втіху у малюванні. Навчався мистецтву архітектури у Барселонському університеті.

За проєктами Гауді в Барселоні виникли унікальні архітектурні споруди, які стали візитівками міста, з-поміж них — парк Гуель і знаменитий недобудований Храм Святого Сімейства (Саграда Фамілія).

Споруди парку Гуель чудернацькі за формою і дивовижні за декором, нагадують казкові будиночки, вдало вписані в природній ландшафт пагорбів і скель з рідкісною рослинністю. Силою своєї бурхливої уяви Гауді перетворював камінь і цемент на дивовижні тварини, химерні квіти і дерева, що нагадують ліани. Він був фанатично закоханий у свою справу, буквально весь час присвячував будівництву своїх споруд, безперервно шукаючи досконалості.

Фантазія іспанського архітектора збуджувала не одне покоління глядачів, його творчість мала значний вплив на подальший розвиток мистецтва архітектури.

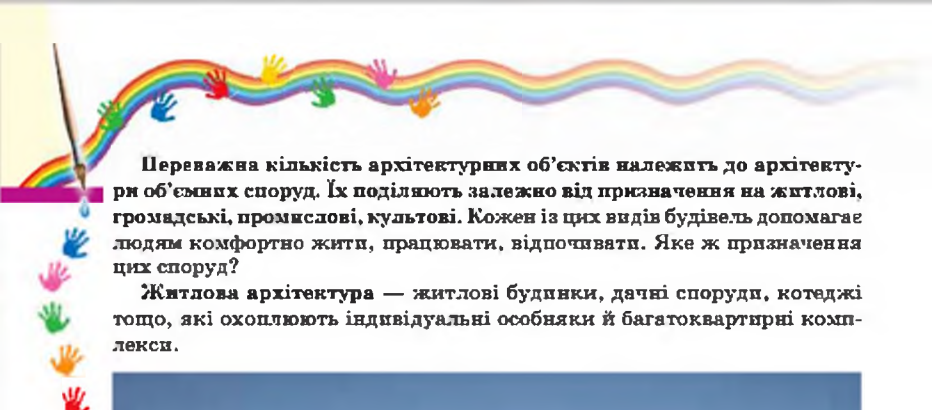

Антоніо Гауді. Парк Гуель у Барселоні

Парадні сходи центрального входу, лава-змія

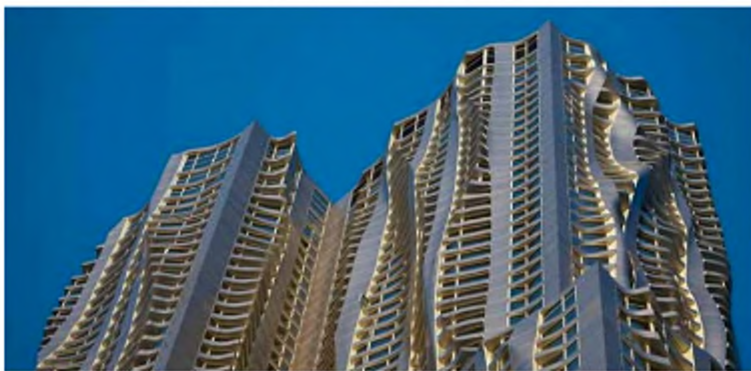
A decorative graphic at the top of the page features a vibrant rainbow arching across the top. Below the rainbow, several colorful hands in blue, yellow, green, red, and orange are arranged in a line, appearing to hold or support the rainbow. On the left side, a vertical line of similar colorful hands is positioned next to a pencil tip that is drawing a line through the rainbow.

Переважає кількість архітектурних об'єктів належить до архітектури об'ємних споруд. Їх поділяють залежно від призначення на житлові, громадські, промислові, культові. Кожен із цих видів будівель допомагає людям комфортно жити, працювати, відпочивати. Яке ж призначення цих споруд?

Житлова архітектура — житлові будинки, дачні споруди, котеджі тощо, які охоплюють індивідуальні особняки й багатоквартирні комплекси.

Бартоломео Растреллі. Марїнський палац (Київ, Україна)

Франк Гері. Житловий хмарочос (Нью-Йорк, Америка)

Культова або сакральна архітектура — церкви, костьоли, каплиці, святилища та інші споруди, призначені для релігійних відправ.

Антоніо Гауді. Храм
Святого Сімейства
(Барселона, Іспанія)

Миколаївська церква (Львів, Україна)

Промислова архітектура — це виробничі будівлі фабрик і заводів, що призначені для організації процесу виготовлення тієї чи іншої промислової продукції за допомогою відповідних знарядь праці й технологій.

До громадської архітектури належать школи, магазини, лікарні, музеї, театри, кінотеатри, бібліотеки, банки, вокзали, стадіони. Ці споруди призначені для масового перебування людей і часто поєднують кілька функцій.

Завод Інотера (Тайвань)

Футбольний стадіон Уемблі (Лондон, Англія)

Залізничний вокзал (Львів, Україна)

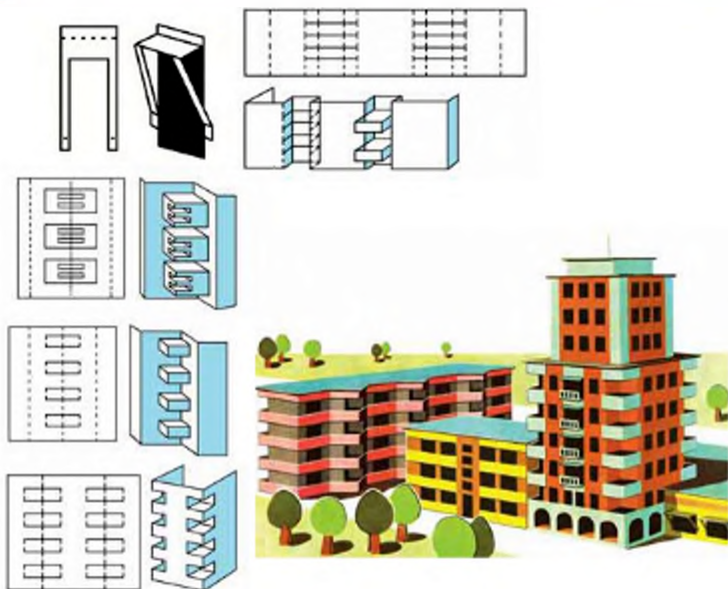

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Ландшафт (від нім. *landschaft* — краєвид, де *land* — земля, територія, простір і *schaft* — суфікс, що означає взаємодію, взаємний зв'язок) — простір з характерним виглядом.

Ротонда (лат. *rotundo* — круглий) — альтанка круглої форми.

Створіть макет житлового району міста (паперопластика). **Тема 11 (Галя)**

1. Назвіть види архітектури.
2. У чому полягає основне завдання архітектора під час планування міських житлових забудов?
3. Поясніть призначення промислової і громадської архітектури на конкретних прикладах.
4. Оберіть одну зі споруд, зображених на ілюстраціях, і охарактеризуйте художні засоби, які найбільше вплинули на створення її неповторного образу.
5. У вільний час поцікавтеся історією найдавніших пам'яток архітектури свого краю. Поміркуйте, якими архітектурними спорудами можна його збагатити для комфортнішого проживання людей.

4. САКРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО

Пам'ятки сакральної архітектури, залишені нам творцями минулих епох, є свідками життя народу і розвитку його національної культури. Культурні споруди призначені для проведення обрядів задля притячення людини до віри. Зазвичай вони здатні вмістити велику кількість людей. Храми втілюють образ світоустрою, визначеного у тій чи іншій релігії (християнство, буддизм, іслам). У різних країнах залежно від віросповідання оформилися певні типи культових споруд: у католиків — *костел*, у буддистів — *пагода*, в іудеїв — *синагога*, у мусульман — *мечеть*.

Маріацький собор у Кракові (Чехія)

«Нова» синагога в Берліні (Німеччина)

Пагода храму Сінтен'одзі в Осаці (Японія)

Мечеть в Асуані (Єгипет)

Українська сакральна архітектура завжди була відкрита світові, тобто збагачувалась архітектурними ідеями різних народів, але водночас мала своє особливе «обличчя», віддзеркалювала національну самобутність. Дерев'яні храми відображають давні будівельні традиції українців і не мають аналогів у світі. Народна архітектура, як і народне мистецтво, — життєдайне джерело, звідки черпали натхнення митці.

А овде, овде за Дніпром
На пригороді, ніби капличка
Козацька церква невеличка
Стоїть з похиленим хрестом...

В Україні збереглося 2500 об'єктів дерев'яної культової архітектури, багато з яких мають надзвичайну мистецьку цінність. Найдавніша дерев'яна церква України — храм Св. Миколая у селі Колодне на Закарпатті (1470 р.). Вісім унікальних дерев'яних церков України нещодавно було внесено до списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (чотири у Львівській та по дві в Івано-Франківській і Закарпатській областях). Раніше до цього списку внесено найцінніші кам'яні культові споруди України: собор святої Софії та Києво-Печерську Лавру у Києві.

Храм Св. Миколая у с. Колодне,
Закарпатська обл. (1470 р.)

Церква Собору Св. Архистратига Михайла
в с. Ужугу, Закарпатська обл. (1745 р.)

Церква Св. Юра в м. Дрогобичі,
Львівська обл. (1670–1678 рр.)

Церква Собору Пресвятої Богородиці
в с. Маткові, Львівська обл. (1838–1902 рр.)

Визначте особливості сакральних споруд українського дерев'яного зодчества.

Шедевром козацького зодчества вважається православний Свято-Троїцький собор, побудований народним умільцем Якимом Погребняком без жодного цвяха. Цей величний пірамідальний храм білого кольору з дев'ятьма зеленими вежами-куполами є найбільшим дерев'яним храмом на території України (висота 65 м).

Костьольне будівництво набуло поширення переважно в західно-українському регіоні. Зразків мусульманської архітектури найбільше збереглося на території Криму. Синагоги побудовано у багатьох містах, найграндіозніша — в Дніпропетровську.

Свято-Троїцький собору
м. Новомосковську

Колегіальний костел в Івано-Франківську

Мечеть Джума-Джамі
в Севастополі

Синагога у Дніпропетровську

Порівняйте зразки культових споруд, представлених на ілюстраціях.

Для допитливих

Сім чудес України

У 2007 р. в Україні було проведено загальнонаціональну акцію «7 чудес України», за результатами якої було визначено сім найвидатніших історико-архітектурних пам'яток. Ними стали: Національний історико-архітектурний заповідник «Кам'янець», Києво-Печерська Лавра, Державний історико-культурний заповідник «Хотинська фортеця», національний дендрологічний парк «Софіївка», Херсонес Таврійський, Софія Київська та Національний заповідник-острів «Хортиця».

Складіть маршрутний лист віртуальної подорожі «Видатні архітектурні пам'ятки України».

У сакральному зодстві християнської Європи утвердився тип споруди *базиліка* з купольною верхівкою. У своєму найпростішому вигляді

це прямокутна в плані будівля, розділена зсередини двома колонадами на три частини. Центральний прохід — *неф* — завжди вище і ширше бічних. Він завершується нішею — *апсидою*. Така споруда нагадує кіль корабля (з латини *navis* — корабель).

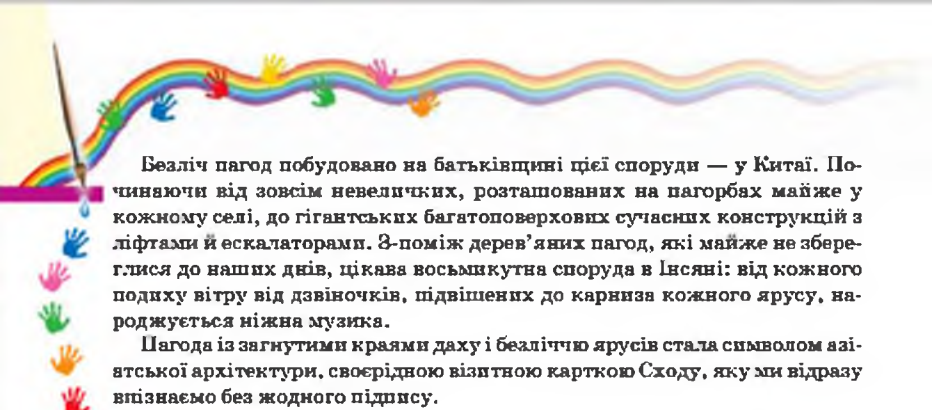
Головний католицький храм Рима — Собор Святого Петра або базиліка Сан П'єтро, інтер'єр.

Наймісткішим з-поміж стародавніх культових споруд Європи вважається грандіозний іспанський Собор Сантьяго-де-Компостела. Стрункі високі вежі й химерні фасади щедро прикрашені арками, скульптурами, витіюватими рельєфами. Дзвони собору чути на відстані 16 км.

Собор Сантьяго-де-Компостела — найбільша католицька базиліка Іспанії

Серед культових споруд країн Далекого Сходу — Китаю, Японії, Кореї, В'єтнаму, Таїланду, Лаосу та ін. — виділяються своєю незвичною формою *пагоди*. Їх будують у вигляді багатоярусної вежі або павільйону і використовують як місця для молебну або ж для зберігання священних реліквій. Зазвичай пагоди мають в основі квадратну або 6-, 8-, 12-кутну форму. Будівельним матеріалом пагод є дерево, цегла, камінь, метал.

Безліч пагод побудовано на батьківщині цієї споруди — у Китаї. Починаючи від зовсім невеличких, розташованих на пагорбах майже у кожному селі, до гігантських багатопверхових сучасних конструкцій з ліфтами й ескалаторами. З-поміж дерев'яних пагод, які майже не збереглися до наших днів, цікава восьмикутна споруда в Інсяні: від кожного подиху вітру від дзвіночків, підвішених до карниза кожного ярусу, народжується ніжна музика.

Пагода із згнутими краями даху і безліччю ярусів стала символом азійської архітектури, своєрідною візитною картою Сходу, яку ми відразу впізнаємо без жодного підпису.

Пагода Інсянь
(Китай)

Пагода і дзвіниця монастиря Кійомідзу (Японія)

Культова споруда мусульман — мечеть — завершується куполом у формі напівкулі. Біля неї будуються вежі — *мінарети* (від одного до дев'яти). Купол Скали — одне із раних досягнень мусульманської архітектури, золотий купол цієї святині (діаметром близько 20 м) панує над Ієрусалимом.

Купол Скали (Ієрусалим), фрагмент декору фасаду

Для допитливих

Біла мечеть

У столиці Об'єднаних Арабських Еміратів Абу-Дабі в 2007 р. в місяць Рамадан (найважливіший і найурочистіший для мусульман місяць, протягом якого дотримуються суворого посту) була офіційно відкрита найбільша мечеть країни, що увійшла в десятку найбільших мечетей світу. Названа вона на честь першого президента шейха Заїда бін Султана Аль Нахьян, а в народі вона більш відома як Біла мечеть. Одноразово тут може поміститися 40 960 віруючих. Над Білою мечеттю височіють 80 куполів, прикрашених сліпучо білим мармуром. Діаметр основного купола — 32,7 м, висота у внутрішній частині — 70 м, у зовнішній — 85 м. У мечеті розстелений найбільший у світі килим (площею в 5 627 м², вагою понад 47 т). Вражає відвідувачів комплект із семи люстр, головна в діаметрі має 10 м, її висота 15 м, вага 15 т. Двері мечеті відкриті не тільки для мусульман, а й для всіх бажаючих.

Біла мечеть в Абу-Дабі (ОАЕ)

Куполи храмів (християнських соборів і мечетей) можуть мати різну форму: сферичну (1), шоломоподібну (2), цибулеподібну (2), конусовидну (3).

Мавзолей Тадж Махал в Агрі
(Індія)

Михайлівський золотодом
верхий Собор у Києві
(Україна)

Храм Святої Трійці у
Тбілісі (Грузія)

Розгляньте культові споруди, порівняйте їх архітектурні особливості й охарактеризуйте форму куполів.

Культові споруди часто будуються на головній площі міста і є частиною міських пейзажів. А монастирські комплекси гармонійно вписуються в мальовничі заміські краєвиди.

Варіант 1. Виконайте архітектурне завершення давниці сакральної споруди (аплікація).

Варіант 2. Створіть архітектурний пейзаж із культовою спорудою на тему «Храм — перехрестя неба і землі», використовуючи закони лінійної та повітряної перспективи (гуаш).

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Базиліка — римсько-католицький храм, тип будови прямокутної форми, яка складається з непарного числа (1, 3, 5) ріаних за висотою нефів.

Костел (від лат. *castellum* — укріплене місце, замок) — польська назва релігійної споруди християн-католиків.

Мечеть — мусульманська архітектурна споруда.

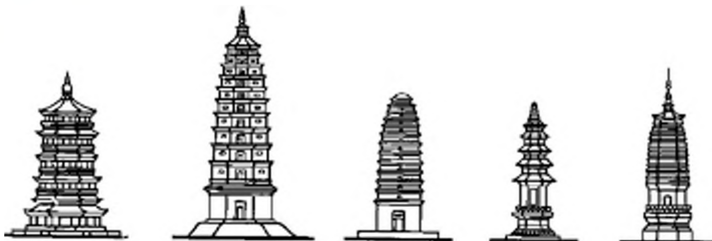
Пагода (португ. *pagoda* від санскр. бхагават — священний) — культова меморіальна буддійська споруда.

1. Назвіть культові споруди, які належать до ріаних релігій.
2. Які бувають куполи сакральних споруд за формою? Наведіть приклади.
3. Поміркуйте, які пам'ятки сакральної архітектури, на вашу думку, варто віднести до «100 чудес України».
4. Проведіть дослідження: порівняйте сакральну архітектуру Японії і України.

5. **Самостійна колективна робота.** На дозвіллі створіть настільну гру «Пагоди» з картонних пазлів-мозаїк, орієнтуючись на форми споруд на схемі.

ЧАСТИНА ДРУГА

У наш час, як ніколи раніше, мистецтво наблизилося до життя, проникло в усі куточки культурного простору, у побут кожної пересічної людини. Водночас і музичне, і пластичні мистецтва, навіть театр і кіно дедалі більше відходять від достовірного зображення реалістичних образів. Сучасні митці по-іншому відчують світ, який ніби втратив для них звичну гармонію й стабільність.

У музичну культуру впевнено увірвалися нові явища — джаз, рок-та поп-музика, які швидко завоювали серця мільйонів людей і заповнили їхнє щоденне життя. В академічній галузі також з'являються нові напрями, відбуваються експериментальні пошуки нової музичної виразності,

В образотворчому мистецтві виникають новітні арт-практики, що поєднують різні види й жанри мистецтва. Надзвичайно важливу роль відіграє дизайн, що охоплює усі складові доквілля — продукти виробництва, природне середовище і візуальну інформацію.

Іновації проникають і в синтетичні мистецтва, збагачується жанрова палітра наймолодшої музики — кіномистецтва, репертуар театрів оновлюється, зокрема й завдяки зародженню нових жанрів (рок-опера).

За кожним образом сучасного митця — художника, скульптора, композитора, режисера, актора — стоїть не лише майстерність і прагнення вищої досконалості, а й винайдення невідомих раніше художніх засобів для втілення оригінальних ідей.

Із галерей і музеїв, театрів і концертних залів мистецтво виходить на міські вулиці, площі, стадіони. Поширення різноманітних мистецьких акцій і шоу, перформансів та інсталяцій свідчить, що суттєвими ознаками художньої культури сьогодення стають, окрім головної естетичної цінності, її видовищність і розважальність.

НОВІТНІ МИСТЕЦЬКІ ЯВИЩА. ДИЗАЙН

МИСТЕЦЬКА РОЗМОВА ПРО ЗМІСТ І ФОРМУ ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНУ

Призначення дизайну в майбутньому — покращувати психологічний стан людини, робити життя не тільки зручним.

*Гаetano Пеше,
італійський художник, архітектор і дизайнер,
один із найпопулярніших представників артдизайну*

1. ДИЗАЙН

Кожна людина хоче жити і працювати в сучасній та комфортній будівлі, користуватися зручними й красивими речами, технічними виробами, предметами вжитку, бути модно одягненим, мати привабливий зовнішній вигляд.

Майже все, що нас оточує, є результатом проектної діяльності фахівців, завданням яких є створення доцільного, зручного, корисного та красивого середовища життєдіяльності людини, полегшити її роботу й побут з метою задоволення практичних та естетичних потреб. Людину, яка займається художньо-проектувальною діяльністю називають *дизайнером*.

Так що ж таке «дизайн»? Коли та звідки у нашому обігу з'явилося це слово?

В українській мові цей термін використовують для позначення широкого кола явищ.

Поширення виробництва, розвиток технологій і прикладних наук в європейських країнах створили умови для виникнення нової сфери діяльності — художнього формотворення масових індустріальних виробів. Архітектори та художники почали відігравати значну роль у багатьох галузях промислового виробництва. Наприкінці XIX — на початку XX ст. з'явився дизайн — мистецтво художньої організації простору, інтер'єрів та екстер'єрів приміщень, оформлення технічних та ювелірних виробів, реклами, пакувальної продукції, різноманітного світу речей: від виделки та дитячої книжки до взуття й літака.

Отже, *дизайн* — це проектна діяльність, яка поєднує художньо-предметну творчість та науково обґрунтовану інженерну практику у сфері індустріального виробництва.

Слово «дизайн» буквально перекладається як «творчий задум», «намір», «план», «проект», «креслення», «конструкція». Відтак дизайнер — людина, яка вміє планувати, конструювати, креслити. Це слово стало міжнародним терміном і позначає художньо-конструкторську, проектно-творчу діяльність та її результати.

На відміну від образотворчого мистецтва, спрямованого на формування внутрішнього світу людини, її духовних цінностей, дизайн зорієнтований

на організацію та перетворення людиною навколишнього середовища, відповідно до своїх естетичних потреб та уявлень.

Для допитливих

Баухаус

Німецька школа Баухаус, яка виникла у м. Веймарі в 1919 р. стала важливим явищем у становленні дизайну. Метафорична назва «Баухаус» складається зі слів *bauen* (будувати) і *haus* (будинок) відображала уявлення її засновника архітектора Вальтера Гроппіуса, який розробив єдину систему освіти для художників-конструкторів, що готувалися працювати в промисловості. Завдяки школі Баухаус народився новий напрям графічного дизайну, що базувався на принципах конструктивізму. Згодом штаб-квартиру школи було переведено в інше місто — Дессау, де було зведено будівлю закладу за проектом Гроппіуса. Інтер'єри, меблі та предмети обстановки виконувалися студентами і майстрами школи. У різні часи у школі викладали відомі митці Й. Іттен, В. Кандінський та інші. В школі виникло творче об'єднання архітекторів, дизайнерів та художників. Незважаючи на досить коротку історію існування Баухауса (до 1933 р.) сміливі методи навчання універсальної художньої особистості, що сформувалися у цьому закладі, справили значний вплив на подальший розвиток дизайну.

Виконайте малюнок на тему «Дивовижний світ природи». Використовуючи графічні фактури, передайте виразність візерунків на крилах метелика, листках чи корі дерева (чорна гелієва ручка чи фломастер).

Мистецькі поради

З розмаїття форм природного світу оберіть об'єкт (метелик, дерево, мушля) та стилізуйте його.

Шляхом ритмічного переплетення ліній розчленуйте загальну площину форми на дрібні площини.

Заповніть усі отримані площини графічними фактурами, використовуючи для цього різні засоби художньої виразності графіки.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Дизайн (англ. *design* — творчий задум, намір, план, проєкт, креслення, конструкція) — проєктна діяльність, яка поєднує художньо-предметну творчість та науково обґрунтовану інженерну практику у сфері індустриального виробництва.

1. Чим дизайн відрізняється від образотворчого мистецтва?
2. Яку людину називають дизайнером?
3. Порівняйте вік існування образотворчого мистецтва, архітектури та дизайну.
4. **Мистецький проєкт.** Обери тему індивідуального проєкту з дизайну, який будеш презентувати наприкінці семестру.

2. ВИДИ ДИЗАЙНЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

З'явившись в умовах індустріального виробництва, сьогодні дизайн, незважаючи на зовсім молодий вік, охоплює весь навколишній простір, який оточує людину. Він перетворився не тільки на самостійний вид проектно-художньої діяльності, але й став сам активно впливати на художнє та архітектурне середовище. Завдяки цьому дизайн став одним із символів сучасної цивілізації.

На відміну від декоративно-ужиткового мистецтва, у якому будь-яка річ створюється руками майстра в єдиному примірнику й має оригінальний, неповторний вигляд, основною сферою роботи дизайнера є розробка речей для серійного, масового виробництва, виготовляємих промисловим способом.

Існують такі основні види дизайнерської діяльності: *промисловий дизайн, дизайн середовища, графічний дизайн, арт-дизайн.*

Промисловий дизайн спрямований на розроблення промислових об'єктів та виробів, формування гармонійного, естетично повноцінного середовища виробничої діяльності людини.

Дизайн середовища зорієнтований на розроблення предметного простору задля його естетичної організації, створення гармонійного середовища життєдіяльності людини з метою задоволення практичних та естетичних потреб.

Графічний дизайн спрямований на візуалізацію інформації, створення графічних знакових систем для оформлення журналів, телепередач, сайтів та графічних елементів для промислових виробів (етикеток, логотипів, емблем тощо).

Арт-дизайн — дизайн, заснований на принципах чистого (високого) мистецтва, що передбачає створення нестандартних за формою, несподіваних за кольором і світлом композицій, інколи екзотичних образів, в яких зазвичай змішуються різні художні манери.

Для допитливих

Італійський дизайн

У процесі розвитку дизайну сформувалися певні національні школи — скандинавська, італійська, японська тощо. Кожна з них має свої особливості.

В італійських дизайнерів виняткова репутація лідерів, які задають тон у світовому дизайні. Елегантність і досконалість вивляється у творчості італійських метрів дизайну автомобілів, меблів, офісної техніки, одягу, взуття й аксесуарів, предметів сервірування столу. Далеко за межами своєї батьківщини відомі імена модельєрів: Валентіно, Дольче і Габбана, Версаче, Армани. Крім знаменитих брендів виробників італійського одягу також у всьому світі популярні автомобілі фірм «Феррарі» та «Фіат», меблі дизайнерів Алессандро Мендіні і Гаetano Пеше.

Що ж такого особливого в італійському дизайні? Чим пояснити його успіх?

Головні особливості, властиві італійському дизайну, не залежні від часу і полягають в яскравості творчих ідей, сміливості експериментів з використання нових матеріалів, висока емоційність. Проектуючи оригінальні речі, італійські дизайнери ніколи не забувають про їх зручність і комфорт.

Алессандро Мендіні. Крісло

Феррарі

Сумки бренду Дольче і Габбана

Парфуми для жінок
Версаче

Парфуми
для чоловіків
Валентіно

Уявіть себе графічним дизайнером і розробіть емблему кабінету образотворчого мистецтва (матеріали за вибором).

Мистецькі поради

Подумайте, які атрибути образотворчого мистецтва доцільно обрати як елементи для створення композиції емблеми.

Гранично спростіть зображення обраних елементів композиції, пам'ятаючи, що емблема як умовний знак має бути виразною та надзвичайно ясною, без дрібниць, аби сприйматися на відстані.

Скомпонуйте стилізовані елементи зображення на обраному форматі, оберіть оригінальне кольорове рішення.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Емблема (від грецьк. *emblemata* — рель'єфна прикраса) — умовне позначення певного поняття чи ідеї за допомогою зображення.

1. У чому полягає відмінність у роботі майстра з декоративно-ужиткового мистецтва з роботою дизайнера?
2. Назвіть види дизайнерської діяльності.
3. Які завдання має вирішити дизайнер у своїй діяльності?
4. Дослідіть, які емблеми використовують сучасні навчальні заклади. Обговоріть із однокласниками й запропонуйте варіанти ескізів емблеми вашої школи.

3. ДИЗАЙН РЕКЛАМИ

Нині складно віднайти сфери існування людини, де б не був задіяний графічний дизайн — найдавніший і один із найпоширеніших видів художнього проектування. Все, що оточує нас у повсякденні, навіть у мережі Інтернет, включає результати роботи дизайнерів-графіків. Різноманітні носії інформації — книжки, журнали, газети, постери, банери, білборди, дорожні та товарні знаки, різні типи упакування тощо оточують нас буквально на кожному кроці.

Графічний дизайн це — специфічна галузь художньо-проектної діяльності, спрямована на створення візуальних повідомлень, що поширюються за допомогою засобів масової комунікації, зокрема у найрізноманітніших видах друкованої продукції.

Спочатку цей термін означав художнє розташування на друкованому аркуші тексту і зображення. Зараз сфера діяльності графіків-дизайнерів суттєво поширилася, вона включає комп'ютерну графіку, теле- і відео-програми, навіть просторово-конструктивні експерименти. Графічний дизайн — інтернаціональне явище, одна з його загальноживаних сучасних назв *viscom* — візуальний комунікатор.

Візуальна графічна комунікація між об'єктом і аудиторією має гармонійно поєднати естетичні й функціональні завдання, зміст і форму продукту — від звичайної візитівки людини до фірмового стилю і веб-сайту організації.

Дизайн реклами — це дизайнерське проектування, спрямоване на створення рекламної продукції. У наш бурхливий і динамічний час засоби розповсюдження реклами стрімко прогресують і урізноманітнюються. Існує безліч носіїв реклами, зокрема поліграфічної продукції: афіши й оголошення, плакати, календарі, буклети, листівки тощо.

Значну роль у мистецтві реклами відіграє художня фотографія. Надзвичайну потужну силу впливу має реклама на телебаченні та в Інтернеті. Нині для створення реклами залучають відомих артистів, які представляють інтереси певних фірм.

Який дизайн реклами, на вашу думку, найвдаліший з огляду на естетичні якості — гармонійної єдності змісту і форми.

Портрет митця

Альфонс Марія Муха (1860—1939) — чеський художник, дизайнер, ілюстратор. Народився у м. Іванчице, в Моравії, яка була тоді частиною Австро-Угорщини. Художню освіту здобув у Академії мистецтв у Мюнхені, навчався у приватних художніх закладах Парижа. Митець став знаменитим завдяки своїм плакатам і театральним декораціям для відомої актриси Сари Бернар з характерними екзотичними орнаментами, запозиченими зі східних квіткових мотивів, і міфологічною символікою. Окрім графічних і живописних робіт, малюнків,

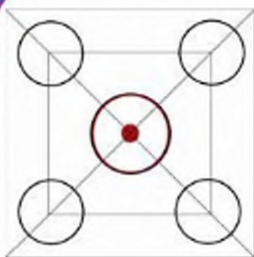

скульптур і ювелірних виробів він також створював архітектурні дизайн-проекти, розробляв плакати для реклами різних товарів, банкноти, поштові марки та нагороди для новоствореної чеської держави.

Секрети майстерності

Як у будь-якому виді мистецтва провідну роль у графічному дизайні відіграє композиція. Вона є одним із основних організуючих компонентів кожного дизайнерського проекту. **Композиція** — це побудова, конструкція художнього твору вона залежить від його змісту і призначення. **Компонувати** — означає складати, розміщувати у визначеному порядку, з'єднувати окремі частини в єдине ціле.

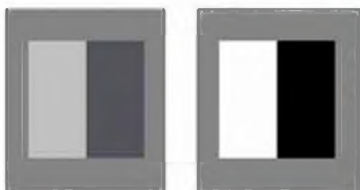
Зони дії елементів площини

якому підпорядковуються всі інші елементи. Наприклад, композиційний центр у рекламі, як своєрідний магніт, привертає увагу покупця до інформації, яку йому хоче повідомити виробник.

Виділення композиційного центру досягається контрастами:

- тону (А);
- кольорових поєднань (В);
- розмірів (Б);
- форм (Г).

Поєднання кількох протилежних характеристик посилює контраст.

А) Виділення композиційного центра за допомогою тону контрасту.

В) Виділення композиційного центра за допомогою кольорового контрасту.

Б) Виділення композиційного центра засобом розмірів. Більший, чи навпаки, менший за розмірами, порівняно з іншими елемент композиції, завжди привертає до себе увагу глядача.

Г) Виділення композиційного центра засобом форми. Якщо в композиції переважає одна гластика форми (у нас прямокутна), а центр відрізняється за формою (на малюнку коло), це також акцентує на себе увагу.

Створіть рекламну листівку із запрошенням до туристичного туру в Африку (аплікація).

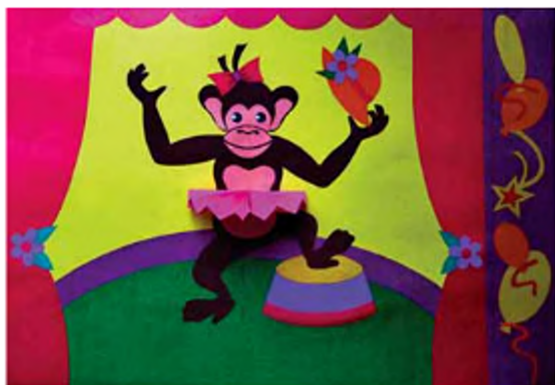
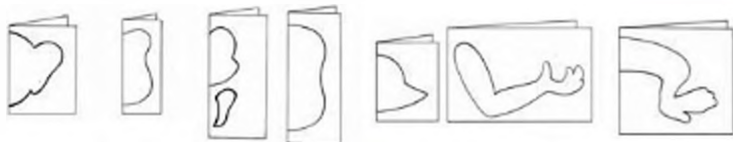

Мистецькі поради

Оберіть величину головного елемента — фігури мавпочки.

Розмістіть на площині аркуша елементи зображення, враховуючи те, що центральна частина площини сприймається активно, а всі інші — пасивно.

Композицію доповніть деталями.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Композиція (від лат. *compositio* — побудова), конструкція художнього твору, яка зумовлена його змістом, характером і призначенням.

1. Наведіть приклади графічного дизайну. У чому полягають його особливості?
2. Назвіть засоби, за допомогою яких можна виділити композиційний центр.
3. Використовуючи інтернет-джерела, самостійно дослідіть один із різновидів графічного дизайну, який вас найбільше зацікавив.
4. Проведіть диспут на тему «Роль реклами у нашому житті».

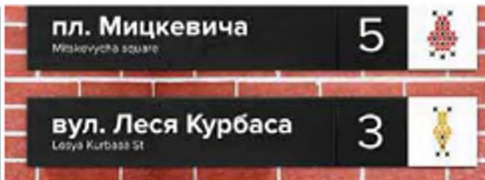
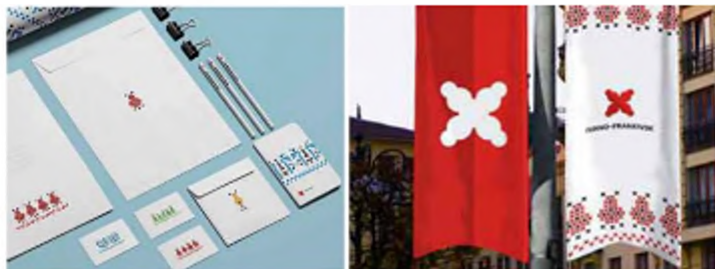
4. ФІРМОВИЙ СТИЛЬ. ЕМБЛЕМА.

У наш час набуває особливої значущості корпоративна культура загалом і зокрема корпоративна ідентичність — образ компанії, фірми, корпорації, який створюється в очах публіки різними способами, включаючи характерний дизайн.

Фірмовий або корпоративний стиль розуміється як набір словесних і візуальних засобів, що забезпечують сприйняття споживачами інформації, товарів і послуг певної фірми чи торгової марки.

Поняття фірмового стилю з'явилося і поширилося в наш час, коли кількість компаній, що працюють у певній галузі настільки зростає, що виникла необхідність їх розрізнити і впізнати.

Фірмовий стиль може включати кілька сотень елементів, але в реальній практиці здебільшого застосовують такі основні складові: *емблема* (торговельний знак); *логотип* (шифтовий напис); *набір кольорів*; *гасло*, *слоган* (рекламний девіз); *фірмовий герой чи персонаж*; *дрес-код* (фірмовий одяг).

Фірмовий знак — яскравий образ, за яким певний стиль відразу впізнається глядачем, адже він втілює головну ідею стилю і розміщується на офісній документації, рекламній і сувенірній продукції (прапорці, ручки, чашки, календарі, пакети тощо), на веб-сайті, на будівлях представниць компанії.

Відомі у всьому світі бренди ми впізнаємо одразу по фірмовому знаку і логотипу, як наприклад, найбільшу корпорацію з інформативних технологій Apple, яка виробляє комп'ютери, програвачі, смартфони, планшети тощо, за лаконічною картинкою надкушеного яблука.

Емблема фестивалю народної іграшки у Львові

Емблема дитячого фестивалю європейських мов у Луганську

Емблема Харківського дитячого театру «Дон Дієз»

Емблеми футбольних клубів, зокрема на сувенірній продукції

Секрети майстерності

Композиційна побудова художнього твору зумовлена особливостями зорового сприйняття. З появою на білому просторі паперу плями чи лінії, виникає контраст між білим тлом і чорним зображенням, що утворює зав'язку композиції. Площина ніби «оживає»: елементи зображення вступають з нею в просторовий зв'язок і вона стає здатною образно «говорити», відтворювати навколишній світ.

Засоби художньої виразності композиції, тобто все те, що необхідно для її створення, вирізняються різноманітністю:

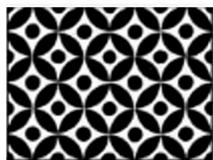
- розмір та форма окремих її елементів;
- їх розміщення відповідно обраному формату;
- композиційний центр;
- рівновага;
- ритм;
- симетрія чи асиметрія;
- спокій (статика) чи вираженість руху (динаміка);
- наявність тональних, колірних, фактурних, лінійних контрастів чи повторів;

- колірне вирішення: загальний колорит, його теплота чи холодність, напруженість чи стриманість тощо.

Згадайте шахівницю, малюнок якої побудований на чіткому чергуванні чорних і білих квадратів. Композиція, заснована на принципі симетрії — чіткої системності у розташуванні, поєднанні елементів — вносить у мистецькі твори порядок, завершеність, цілісність.

На перший погляд здається, що у подібних композиціях шляхом зняття зорової напруги досягнуто найвищої гармонії — упорядковано узгодженість частин єдиного цілого. Насправді, композиція, в якій усі елементи рівнозначні й нема головного та другорядного, викликає почуття одноманітності й монотонності, адже така композиція завжди статична.

Статичні (нерухомі) композиції найчастіше симетричні, для них характерне розташування елементів на вертикальних чи горизонтальних осях, ритмічні повтори.

Статична композиція, побудована на принципі симетрії з рівномірним розподілом елементів, які поділяють простір на рівні частини

Статична композиція, побудована на принципі симетрії з однаковим розташуванням елементів відносно осі

Композиція, в якій відсутня або порушена симетрія, називають асиметричною.

Урівноважена асиметрична композиція

Асиметрична композиція вирізняється відсутністю чергування частин, що знаходяться по обидва боки від осі симетрії, відкритістю й динамічністю. У композиції динаміка виявляється у внутрішній напрузі її елементів, яка створюється за допомогою їх асиметричного розташування, контрастності, насиченості кольорів і тонів, різкого протиставлення світла й тіні, лінійних ритмів, фактури тощо.

На відміну від симетричної композиції, у якій відсутня зорова напрута, в асиметричній композиції досягнення гармонії вирішується за допомогою створення образотворчого конфлікту, діагонального розташування елементів.

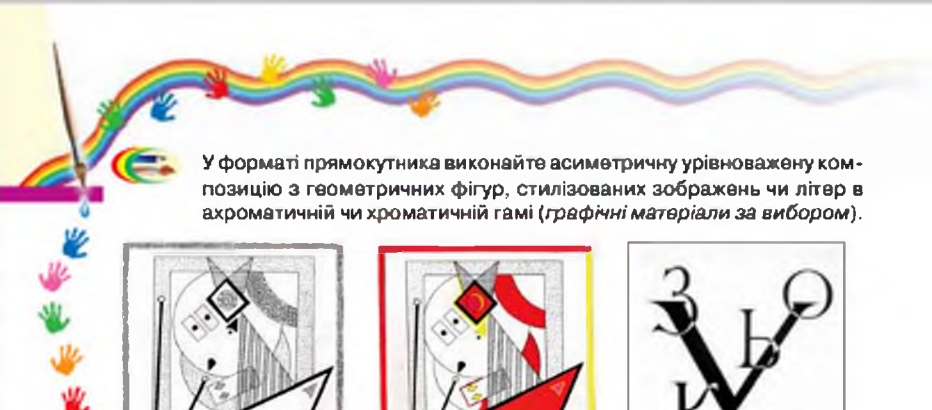

Динамічна асиметрична композиція.

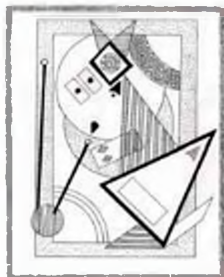
Для гармонійного вирішення композиції слід урахувати наступне:

- зображення має бути простим для сприймання, ясним і лаконічним, що дає можливість охопити його в цілому, одним поглядом;
- усі другорядні елементи композиції мають бути поєднані одне з одним і підпорядковані головному, створюючи пластичну єдність, підкреслюючи зв'язок емоційних, логічних та естетичних якостей;
- композиція має бути побудована так, щоб відчувалась необхідність застосування кожного з її елементів для створення цілого;
- розмір зображення групи предметів в цілому має відповідати площині обраного формату.

У форматі прямокутника виконайте асиметричну урівноважену композицію з геометричних фігур, стилізованих зображень чи літер в ахроматичній чи хроматичній гамі (графічні матеріали за вибором).

Мистецькі поради

В обраному форматі створіть ескіз композиції шляхом накладання геометричних фігур і стилізованих предметів одне на одне з використанням контрасту за розмірами та формою.

Визначте головні змістові елементи композиції та доповніть їх другорядними елементами, пам'ятаючи, що вони мають бути підпорядковані головним.

Знайдіть баланс мас: композиція має бути складена так, щоб жодну деталь не можна було прибрати без шкоди для цілого.

За бажанням оберіть кольорове рішення та зробіть кольорові акценти.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Гармонія — упорядкована узгодженість частин єдиного цілого.

Динаміка (грецьк. *δυναμικός* — сильний) — зорове сприйняття руху форми.

Статика (грецьк. *στατική* — вчення про рівновагу) — це стан спокою, рівноваги форми, стійкості в будові, структурі, конструкції.

Фірмовий або корпоративний стиль (англ. *corporate identity* — компонент реклами, спеціально розроблений комплекс заходів, спрямований на забезпечення впливу на споживачів і інформації, товарів і послуг певної фірми чи торгової марки).

-
1. Як називається композиція, у якій відсутня або порушена симетрія?
 2. Назвіть ознаки динамічної композиції.
 3. Якими засобами можна досягти гармонії у композиції?
 4. Поекспериментуйте у вільний час, створюючи абстрактні графічні композиції — динамічні й статичні, симетричні й асиметричні.

5. МИСТЕЦТВО КНИГИ. ІЛЮСТРАЦІЯ

Особливе місце у графічному дизайні посідає мистецтво створення книги. За часів середньовіччя, щоб виготовити одну книжку, особливо якщо вона містила малюнки (мініатюри), витрачалися роки. Тому винайдення Йоганном Гутенбергом друкарського верстата у XV ст. і запровадження промислової технології друкарства у практику виготовлення книжок було дуже важливим для людства.

Книжкові мініатюри: а) Остромирове Євангеліє; б) Часослов герцога Беррійського

Поясніть на вміщених зразках, як оформлювалися ілюстрації у старовинних книжках.

Видання книжки — складний творчий процес, де задіяні фахівці різних професій, кожен з яких має своє завдання.

Головне завдання дизайнера-графіка полягає у досягненні єдності змісту та зовнішнього оформлення книжки, а також зручності користування книжкою читачем залежно від його віку.

За загальне графічно-стильове оформлення книжки, художню якість кожного розвороту відповідає художній редактор, тому іноді цього фахівця називають режисером видання.

Для допитливих

У наш час процес проектування книжки складається з трьох послідовних етапів: розробка макету (підготовчий етап), верстка, розробка зовнішнього оформлення.

На підготовчому етапі, після ознайомлення з текстом майбутньої книжки народжується задум її оформлення, який згодом перетворюється на проєкт, а потім — на макет книжки.

Елементами художнього оформлення книжки є: *обкладинка (суперобкладинка), форзац, фронтиспис, титул, шмуцтитул.*

Обкладинка (суперобкладинка) — це візитівка книжки, у якій зосереджено її основний зміст та рекламу. Якщо відкрити палітурку, можна побачити *форзац* — білий, тонований чи ілюстрований аркуш, який з'єднує оправу з книжковим блоком і може бути виразним елементом оформлення. Наступна після форзацу сторінка називається *фронтиспис*. Вона містить портрет автора або ілюстрацію символічного характеру, яка відображає основну ідею твору або його найважливішого моменту. *Титул* — заголовна сторінка, на якій зазначено назву, прізвища авторів, основні відомості про книжку. Окремі сторінки, які містять назви частин книжки й відокремлюють її розділи один від одного, називаються *шмуцтитулами*. Завдяки шмуцтитулам оформлення книжки стає виразнішим та багатшим.

Для створення цілісного й неповторного враження дизайнер, відповідно до задуму, обирає формат, шрифт і стиль оформлення книжки, визначає місце кожного зображення, намагаючись досягти гармонійного поєднання художнього оформлення з текстом. Завдання художника — виділити для ілюстрування найхарактерніші епізоди літературного твору і наочно втілити образи літературних героїв, щоб допомогти читачеві глибше, емоційніше сприйняти текст.

Художник працює над розробкою *обкладинки, ілюстрацій, зставок, кінцівок* тощо.

Ілюстрації є важливим елементом художнього оформлення книжки. Вони були відомі ще за часів стародавнього світу в Єгипті, Греції, Римі, Китаї у вигляді малюнків у рукописах, а в середні віки — мініатюр. Створюючи ілюстрації до літературних творів, сучасний художник точно до-

тримується характеристик героїв, які дає письменник. Проте художнику доводиться ще додумувати багато деталей, які автор не договориє, не опише докладно: зображення інтер'єрів, оточення. Він обмірковує кожну лінію й колір, об'єднуючи всі елементи в єдиний ансамбль. Завдяки цьому художній образ, створений письменником за допомогою слів, поглиблюється, стає більш конкретним, зримим, яскравим.

Владислав Ерко. Обкладинка та ілюстрація

Проаналізуйте роботи українського художника-ілюстратора Владислава Ерко до казки Г. К. Андерсена «Снігова королева».

Портрет митця

Георгій Нарбут (1886—1920) — засновник української школи книжкової графіки. Народився на хуторі Нарбутівка поблизу Глухова (нині Сумська область), успадкованому від предків-козаків. Бажання малювати пробудилося у Георгія з раннього дитинства, хлопець вирізував різні силуети і наклеював їх на картон. З десяти років він навчався у Глухівській гімназії, де захопився вивченням історії України, цікавився гербами, копіював шрифти. Як художник він відбувся у Петербурзі. Жив і працював у Києві, був одним із перших професорів Української академії мистецтв.

Г. Нарбут виробив власний стиль на основі українських національних традицій, зокрема старо-

Борис Кустадієв.
Портрет Георгія Нарбута
(фрагмент)

друків і народного мистецтва. Новий український шрифт, який він створив, згодом назвали «нарбутівським». Він першим в Україні вирішив завдання комплексного оформлення книжки, виконав низку оригінальних обкладинок і малюнків до літературних творів, 15 аркушів до «Української абетки», де у переважній більшості композицій домінують українські мотиви: козак, що вимахує шаблею, народний інструмент ліра, пам'ятки народної архітектури, ліричні краєвиди. Також художник розробляв ілюстрації до перших українських грошей, поштових марок.

Георгій Нарбут. Обкладинка журналу

Ілюстрація до книжки «Дерев'яний орел»

У багатьох книголюбів на внутрішньому боці палітурки книжок можна побачити графічну композицію невеликих розмірів — *екслібрис*. Це особистий знак власника книжки і, водночас — його своєрідний портрет, частина внутрішнього світу. Екслібрис може багато розповісти про людину, якій належить книжка, адже він відображає смаки, уподобання та захоплення її власника.

Перші екслібриси (біля двадцяти) створив німецький художник Альбрехт Дюрер. З винайденням книгодрукування з'явився новий спосіб позначення книжок — наклеювання папірця з символічним рисунком, надрукованим написом «Ex libris» та прізвиськом власника на внутрішньому боці обкладинки. З часом екслібрис, як художній знак і витвір графічного мистецтва почав відігравати роль декоративного елемента, органічно поєданого з книжкою.

Екслібрис сера Джона Форреста (John Forrest) (1847—1918), дослідника Австралії

Сергій Конончук. Екслібрис Н. Радзівської. 1930. Туш, перо

Яків Гніздовський. Екслібрис

У давнину існували суперекслібриси, які розташовувалися на зовнішньому боці шкіряних палітурок книжок. Один з найстаріших українських суперекслібрисів датований 1545 р. зображує герб міста Львова.

Зробіть ілюстрацію до твору Г. К. Андерсена «Снігова королева», в якій спробуйте передати своє ставлення до літературних героїв (живописні матеріали за вибором).

Мистецькі поради

Зробіть кілька ескізів, намагаючись створити цікаву композицію в обраному форматі, відповідно до змісту певного епізоду твору. Розмістіть головних дійових осіб, виділяючи їх розміром, напрямом руху чи місцем розташування.

Передайте міміку й жести персонажів, характерні особливості оточення. Додайте дрібні елементи та деталі композиції, оберіть кольорове рішення.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Заставка — невелика композиція орнаментального або зображувального характеру, розміщена на початку розділу книжкового тексту.

Ілюстрації (лат. *illustration* — освітлюю, пояснюю) — це малюнки до літературних творів (казок, байок, оповідань тощо), які розкривають і доповнюють їх зміст, допомагають ясніше уявити образи літературних героїв, краще зрозуміти їх поведінку.

Екслібрис (лат. — *ex libris* — з книжок) — книжковий знак; художньо виконана графічна композиція невеликих розмірів з ім'ям власника книжки.

1. Як художник допомагає читачеві зрозуміти зміст літературного твору?
2. Назвіть і поясніть особливості найважливіших елементів художнього оформлення книжки.
3. Перегляньте кілька книжок Г. К. Андерсена «Снігова королева», ілюстрованих різними художниками. Зверніть увагу на найвідаліші, на вашу думку, ілюстрації, поясніть засоби виразності композиції.
4. У вільний час поміркуйте над ідеєю дизайну власного екслібриса.

6. ВЕБ-ДИЗАЙН. ШРИФТ

Традиційний графічний дизайн в останні кілька десятиліть поширився за рахунок ще однієї галузі: *веб-дизайну*. Цей різновид графічного дизайну спрямований на розробку та оформлення об'єктів інформаційного середовища Інтернету. Він покликаний забезпечити їм високі споживчі властивості та естетичні якості.

Веб-дизайнер — це фахівець у галузі комп'ютерних технологій, який відповідає за те, як виглядає Інтернет-сайт, проектує структуру веб-сторінок і найзручніші рішення щодо подачі інформації на сайті, займається художнім оформленням веб-проєкту.

Проаналізуйте зразки веб-дизайну. Який варіанти подачі інформації найліпше відповідає мистецькій тематиці.

Особливим видом графічного мистецтва є шрифт. Історія виникнення й подальшого розвитку шрифтів сягає глибокої давнини. Першими письмовими знаками були *піктографи* — поширене у стародавніх народів рисункове письмо. Щоб передати інформацію використовували не знаки-букви, які позначають звуки алфавіту, а символи та зображення конкретних предметів. Піктограми передавали повідомлення цілими реченнями, за принципом «кожний малюнок відповідає одному реченню».

Із розвитком цивілізації піктографи удосконалювалися, набували нової графічної виразності й до наших днів дійшли у вигляді досконалої літерно-звукової системи.

Для допитливих

Надзвичайний вплив на розвиток шрифтів мало винайдення книгодрукування. Автором першої друкованої книжки й зразків шрифту вважається *Йоганн Нойдерфер* старший. Своєю книжкою «Навчання звичайного письма» (1538 р.) він заклав основи мистецтва шрифту в Німеччині.

Учень Нойдерфера, *Вольфганг Фуггер*, став автором однієї з найкрасивіших німецьких книжок і зразків письма «Корисний та обґрунтований формуляр різноманітних красивих шрифтів», виданою в Нюрнберзі (1553 р.).

Наступний поштовх для вдосконалення мистецтва шрифтів був пов'язаний із розвитком промисловості: для створення рекламної продукції з'явилася необхідність у великому розмаїтті шрифтів, різних за характером і призначенням.

Нині шрифт як елемент графічної композиції бере участь у вирішенні завдань художньо-декоративного оформлення різноманітних виробів, які скрізь нас оточують. Різні за характером малюнок зразки шрифтів можна побачити на вітальних святкових листівках, в улюблених журналах і книжках, на яскравих театральних афішах і рекламних плакатах, на грошах та упаковках, на телеекранах та в Інтернеті, візитках, календарях, логотипах тощо.

ЗОЛОТІЙ
КАМІНЬ
ПОСІЄМО

Головна мета будь-якого напису полягає у донесенні до людини закладеного у словах смислу. Тому розробка шрифту — складна художня задача, спрямована на привертання уваги людини до текстового повідомлення та виділення у ньому найбільш значущого.

Характер шрифту може бути пов'язаний із добою і країною походження (наприклад, ієрогліфи, арабське письмо, давньоруська декоративна в'язь), а також із конкретним завданням (наприклад, шрифт для плаката або дитячої книжки).

Китайський ієрогліф «добрий»

Сучасне арабське красне письмо

Буквица Р з Остромирового Євангелія

Порівняйте характери шрифтів. Що між ними спільного, чим вони відрізняються?

Вибір шрифту здійснюється фахівцями в галузі реклами — графічними дизайнерами які, відповідно до кожного конкретного замовлення, серед сотень відомих шрифтів добирають один або створюють новий — **фірмовий**.

Фірмовий шрифт — елемент фірмового стилю, який репрезентує властивий для певної організації (підприємства), оригінальний чи адаптований шрифт з притаманними лише йому формами та пропорціями літер, цифр та інших знаків.

Логотипи популярних брендів не завжди були такими, якими ми їх знаємо зараз, з часом вони змінюються, шрифти удосконалюються дизайнерами. Наприклад, під назвою **Lego** спочатку продавали дерев'яні іграшки ручної роботи, а пізніше компанія почала виробництво пластмасових конструкторів, завдяки яким бренд відомий і досі. З роками змінювався і логотип.

Простежте, як змінювався шрифт логотипу Лего. Спробуйте пояснити ці зміни.

Кожний вид шрифту викликає у людини, яка на нього дивиться, певні емоції. Так, важкий жирний шрифт, який чітко виділяється на контрастному тлі надасть впевненості у надійності товару, тому добре підійде для рекламування побутової техніки чи будівельної фірми. Кращим вибором для реклами жіночого одягу та парфумів буде застосування легкого, ненав'язливого шрифту, який підкреслить вишуканість цих товарів.

Загалом при розробці шрифту для будь-якої реклами варто дотримуватися головного — щоб інформація швидко та легко сприймалася споживачем. Тому не рекомендується використовувати кілька типів шрифтів одночасно, шрифти мають бути чіткими та зручними для читання, гармонувати зі змістом, не відволікати увагу від самого товару.

Така гармонія вимагає від дизайнера не тільки фахової майстерності, а й високої художньої та загальної культури, постійних творчих пошуків.

Вигадай власний художній шрифт і створи слово-образ, в якому букви особливістю графічної форми чи іншим способом розкривають значення цього слова (*гуаш*).

Мистецькі поради

Оберіть слово, яке ви хочете відобразити графічно.

Особливістю форми, нахилом чи іншими засобами надайте шрифту образно-символічну виразність і передайте асоціації, які викликає у вас це слово.

Як інший варіант знайдіть зовнішню схожість певної букви зі значенням слова і виділіть її як образотворчий елемент, який організовує всю композицію.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Веб-дизайн (англ. *Web design*) — вид графічного дизайну, спрямований на розробку та оформлення об'єктів інформаційного середовища Інтернету, покликаний забезпечити їм високі споживчі властивості та естетичні якості.

Піктографи — поширене у стародавніх народів рисункове письмо, в якому для передавання інформації використовували не знаки-букви, а символи та зображення конкретних предметів.

Шрифт (нім. *Schreiben* — почерк, письмо) — певний характер малюнка написаних літер, цифр та інших знаків, складений у єдину композиційну та стилістичну систему, яку використовує художник для оформлення тексту.

1. Які події у житті суспільства сприяли розвитку шрифтів?
2. Назви основні вимоги, яких має дотримуватися графічний дизайнер під час розробки шрифту для реклами.
3. Визнач графічні особливості різних шрифтів на рекламному оголошенні, листівці, логотипі, порівняй їх. Чи залежить, на твою думку, сприйняття інформації від характеру шрифту, яким вона написана?
4. Перегляньте веб-сайти, до яких ви найчастіше звертаєтесь, проаналізуйте й оцініть їх дизайн.

МИСТЕЦЬКА РОЗМОВА ПРО ДЖАЗОВІ ІМПРОВІЗАЦІЇ, ЯКІ ЗДАТНІ ПОЯСНИТИ СВІТ

Ця музика — дуже відверта, сповнена милого негританства і дитячої веселості. Одна половина цієї музики, звірсно, — дуже сентиментальна, інша — несамоविता, коровлива й енергійна, проте обидві половини навірно і жорно поєднувалися і давали у підсумку велике ціле.

*Герман Гессе,
німецький письменник,
лауреат Нобелівської премії*

1–2. ВИТОКИ ДЖАЗУ

На початку ХХ століття зі сценічних помостів концертних залів поряд із класичними (академічними) музичними творами зазвучала абсолютно нова, незвична для того часу музика, не схожа на жодну музичну течію. Це був *джаз*. Він з'явився на півдні США і вніс багато нового у світове музичне мистецтво: своєрідність мелодики й ритму; приййоми і манеру виконання.

Корені джазу йдуть до африканського музичного фольклору з його вишуканими наспівами й різноманітними ритмами. Витоками джазу вважають пісенні і танцювальні жанри, пов'язані з афроамериканським фольклором: *спіричуелс*, *блюз*, *регтайм*.

Спіричуелсом називають жанр духовних піснеспівів афроамериканців. Його характерні риси — багатоголосся, імпровізація, складний ритм, побудова музики за принципом «питання — відповідь». Багато спіричуелсів записав відомий співак *Поль Робсон*.

Блюз — жанр вокальної та інструментальної афроамериканської музики. Спершу його виконували під супровід банджо чи гітара, а потім — за участю інструментального ансамблю. Неперевершеною «імператрицею блюзів» була співачка *Бессі Сміт*, яка змогла передати неповторну поезію, чуттєвість і журбу блюзових інтонацій. «Я сміюся лише для того, щоб стримати сльози» — звучить в одному із популярних блюзів. І цей абсурдний сміх — суть цього жанру.

Регтайм був дуже популярний у часи зародження джазу. Це танцювальна музика, для якої характерне поєднання постійно синкопованої мелодії з чітким маршеподібним супроводом, імітація прийомів гри на банджо, використання різних «ударних» ефектів тощо. Джаз успадкував від регтайму ритмічну гостроту, яка створювалася завдяки ритмічно вільній, ніби «розірваній» мелодії. У регтаймі синкопа, яка в європейській академічній музиці використовувалася спорадично, стала незмінною

супутницею, що визначає характер звучання. *Скотт Джоплін*, автор близько 600 регтаймів, ставився до цього жанру не як до танцювального дивертисменту, а як до високого мистецтва.

Скотт Джоплін. Регтайм «Кленовий лист», Спірічуелс у виконанні Бессі Сміт

Охарактеризуйте музику прослуханих творів і порівняйте їх.

Для допитливих

Існує така історія. Одним із засновників джазу вважають темношкірого веселуна *Термідуса Брауна*. Музикант-любитель, що працював у перукарні, мав прізвисько *Джаз-бо*. Вночі 17 жовтня 1887 року у новоорлеанському ресторанчику (США) на березі річки Браун він награв на своєму старенькому корнеті простеньку мелодію. І раптом він почав збиватися з мелодії, яка завдяки цьому набула зовсім незвичайного ритму і тональності. Ця дивна мелодія привела публіку ресторанчика в захоплення. Таке незвичне, з нерівним ритмом звучання, дуже швидко запозичили музиканти з оркестрів, що виконували у Нью-Орлеані танцювальну музику.

Уільям Сідней Монт. Хлопчик, який грає на банджо

Блюз — це стан душі

AUTUMN LEAVES (БЛЮЗ)

Музика Дж. Косма

Мистецькі поради

Перед виконанням проплескайте ритм мелодії.
Зверніть увагу на інтонаційно складні фрагменти мелодії. Попрацюйте над ними окремо.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Джаз — рід професійного музичного мистецтва, для якого характерні неакадемічні способи звуковидобування та інтонування, імпровізаційний характер викладу мелодії та її розробки, регулярна ритмічна пульсація, підвищена емоційність.

1. Які жанри музичного фольклору вважають витокami джазу?
2. Які особливості джазових мелодій і ритмів?
3. У вільний час поцікавтеся музичними композиціями «Спірчувлс», «Блюз», «Регтайм». Поділіться своїми враженнями.

3—4. ДЖАЗОВЕ ВИКОНАВСТВО

Перші виконавці джазу вчилися грати на духових інструментах самотужки. Вони невтомно експериментували, імпровізували. Тож в основі джазу лежить *імпровізація*. Але джазовий імпровізатор — це не композитор і виконавець в одній особі, а особливий тип митця, який творить у взаємодії зі своїми партнерами по ансамблю. І сенс джазової імпровізації полягає не у народженні нової музики, а в самому процесі створення музики.

Зразки джазової музики — це інструментальні п'єси, які нагадують форму теми з варіаціями. Після того, як джазовий ансамбль виконав основну музичну тему, солісти-імпровізатори по черзі варіюють її, а інші йому акомпанують, вступають у музичний діалог. При цьому всі виконавці утримують гармонію першої теми і тривалість її звучання. Інструментальні-соло переважно виступають духові — труба, тромбон, саксофон тощо.

Більшість виконавців джазу зарекомендували себе видатними майстрами — віртуозами гри на своїх інструментах. Опинившись у центрі уваги публіки, соліст не міг тільки імпровізувати на темп легких мелодій; від нього очікували віртуозної майстерності й справжнього натхнення.

Серед видатних майстрів джазу — трубач *Луї Армстронг* і піаніст *Дюк Еллінгтон*. Луї Армстронг на запитання «Що таке джаз?» відповів: «Якщо Ви про це запитуєте, то цього Вам ніколи не зрозуміти». Композиції легендарного Дюка «Караван» («*Caravan*»), «Самотність» («*Solitude*») усією творчою палітрою довели світу, що джаз — це не просто музика, під яку танцюють, а особлива експресивна естетика, що має свій шарм і ще не розгадані таємниці.

Портрет митця

Луї Армстронг (1901—1971) — американський джазовий музикант, трубач і співак, відомий як король джазу. Популярність і любов слухачів принесли йому особливе тепло звучання труби, майстерність імпровізації й низький хрипкий голос.

Творчість Армстронга справила значний вплив на музику ХХ століття. Луї Армстронг був одним із найвидатніших джазових музикантів. Як трубач-новатор Армстронг заклав фундамент усіх наступних джазових напрямів. Яскравий звук труби, дивовижна вібрація, запаморочливі переходи, ритмічна розкутість і невичерпна фантазія його імпровізацій розширили уявлення про можливості труби і музиканта, який на ній грає. Завдяки Армстронгові джаз пішов сольним шляхом розвитку.

Розмах його інтересів підтверджують співпраця та спільні виступи з музикантами різних стилів (диксиленду, свінгу та модерн-джазу), із симфонізованими складами, виконавцями спіричуелів, церковними хорами, блюзовими співаками, а також участь у філармонійних джазових концертах, мюзиклах, шоу, музичних фільмах.

Джазові колективи мають назву *джиз-бенди* та *диксиленди*, які складаються переважно з духових, ударних і шумових інструментів. Завдяки джазу з'явився новий вид оркестру — естрадно-симфонічний, у якому зазвучали нові тембри. Зокрема, у духових (трубах і тромбонах) почали використовувати спеціальні пристрої — *сурдини*, що вставляють у раштруб. Найрізноманітніші типи сурдин іноді міняють тембр інструменту до невпізнаваності або використовуються для спеціальних ефектів. Замість групи ударних інструментів з'явилася ударна установка, на якій грає один музикант. До інструментального складу джазових колективів належить також і фортепіано.

Джазові композиції (за вибором).

Спробуйте відтворити пульс музики. Назвіть особливі «прикмети» джазу. Які інструменти виконували соло?

Джаз охоплює не лише інструментальну музику. Його витoki — вокальні жанри *спіричуел* і *блюз*. І джазові вокальні імпровізації були не менш віртуозні за інструментальні. Співати джаз досить складно — виконавці цього виду музики наділені неабиякими природними здібностями, вони досконало володіють вокальною технікою, а також даром імпровізації.

Видатною джазовою співачкою була *Елла Фіцджеральд*.

Джазові композиції у виконанні Л. Армстронга, Е. Фіцджеральд.

У чому полягають особливості джазового вокального виконання? Зверніть увагу на манеру співу, діапазон голосу. Як майстерність володіння ритмічними нюансами допомагає створити музичний образ.

Для допитливих

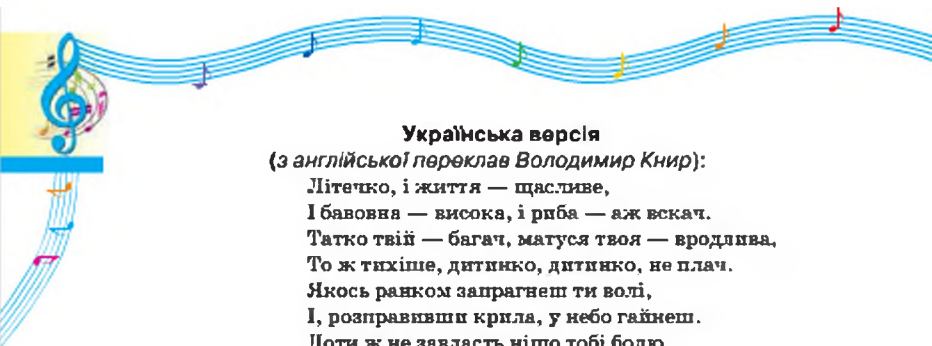
Специфіка джазового вокалу визначається його зв'язком з фольклором північноамериканців, насамперед з блюзом. Крім того, вокалісти намагаються наслідувати у своїх імпровізаціях інструменталістів. Тому для джазового вокалу характерне розширення засобів виразності порівняно з традиційною європейською технікою, що виявляється у використанні гліссандо, фальцету, вібрації, носових гортанних звуків, шепоту або різкого форсування нот, інших зовнішніх звукових ефектів, а також спів «фонемами» (тобто, коли виконавець використовує не слова чи фрази, а просто окремі склади). Початок джазовому вокалу поклав, як свідчить історія, Луї Армстронг, будучи як співаком, так і інструменталістом, оскільки на своїй трубі він виконував практично ті самі ноти і фрази що і співав, і навпаки.

«КОЛИСКОВА КЛАРИ» З ОПЕРИ «ПОРГІ І БЕСС»

Музика Дж. Гершвіна

Українська версія

(з англійської переклад Володимир Книр):

Літєчко, і життя — щасливе,
І бавовна — висока, і риба — аж вскач.
Татко твій — багач, матуся твоя — вродлива,
То ж тихіше, дитинко, дитинко, не плач.
Якось ранком запрагнеш ти волі,
І, розправивши крила, у небо гайнеш.
Доти ж не завдасть ніщо тобі болю,
Бо матуся — з тобою і татко — з тобою теж.

Summer time and the living is easy,
Fish are jumping and the cotton is high.
Your daddy is rich and your ma is good lookin',
So hush, little baby, baby, don't you cry.
One of these mornings you'll gonna rise up singin',
Then you'll spread your wings and you'll take the sky.
But till that morning there's nothing can harm you,
With daddy and mammy, mammy standing by.
So don't you cry.

1. Охарактеризуйте джаз як музичне явище.
2. Розкажіть про особливості манери співу джазових вокалістів.
3. У вільний час дослідіть тему «Джазові фестивалі».

3-4. ДЖАЗ І КЛАСИЧНА МУЗИКА

Музика джазу вплинула на академічну музику, зокрема на симфонічну й оперу. Джазові інтонації поступово проникли у твори композиторів-професіоналів в різних країнах світу. Так, наприклад, у Клода Дебюссі елементи джазу звучать у дитячій п'єсі «Ляльковий кейк-уок» з циклу «Дитячий куточок», Ігор Стравінський створив «Регтайм» для одинадцяти інструментів та «Піано-рег-мюзік» для фортепіано. Із джазом пов'язана також опера Джорджа Гершвіна «Поргі і Бесс». І список цей можна продовжити.

Найяскравішим музичним твором, який відкрив нові можливості використання джазу у симфонічній музиці стала «Рапсодія у блюзових тонах» американського композитора Джорджа Гершвіна.

На прем'єрному концерті у нью-йоркському «Ейлін Холлі» «Рапсодію» виконував сам автор, а допомагав йому оркестр Пола Уайтмана.

«*Rhapsody in Blue*» перекладається ще й як «Блакитна рапсодія» або «Рапсодія у блакитних тонах». Насправді ідея її написання з'явилася у Гершвіна після відвідування художньої виставки, картини на якій були витримані переважно у блакитних і синіх тонах. Це були роботи Дж. Уістлера «Ноктюри у блакитному», «Композиція у сірому та зеленому». Проте англійське слово *blue*, як відомо, має два значення — *блакитний* та *сумний*. Саме від останнього походить назва музичного стилю блюз. І музика твору Гершвіна наближена саме до нього.

В основу твору покладено чотири темп. Перші дві експонуються в оркестровому вступі: чуттєва, витончена тема у кларнета і танцювальна у мідних духових. Третя тема — синкопована за ритмом, пісенна (середній розділ твору) і остання — світла і святкова — лірична кульмінація всього твору. Кожна з тем розвивається варіаційним способом. При цьому виявляється багатозначність кожної із них. Так, у першій темі виявляється гумор, у другій — скерцоаність, у третій — відвага й натиск, у четвертій — внутрішній драматизм. У побудові твору Гершвін не дотримувався якихось схем. Епізоди вільно чергуються, контрастуючи один з одним.

А. Матос. Ілюстрації до книги «Джаз»

Проте, у побудові існує своя внутрішня логіка — все спрямовано до однієї мети — коди, що звучить патетично й драматично.

Історичне значення «Рапсодії у блюзових тонах» полягає у тому, що джаз і його елементи було піднято на новий, більш високий рівень і увійшли складовими у світ симфонічної музики.

Дж. Гершвін. Рапсодія у блюзових тонах.

Пригадайте, що таке рапсодія — які її характерні ознаки? Поміркуй над висловом щодо цього твору: «...в ній (музиці) відчувається життєрадісність, молодечтво, емоційна вибуховість».

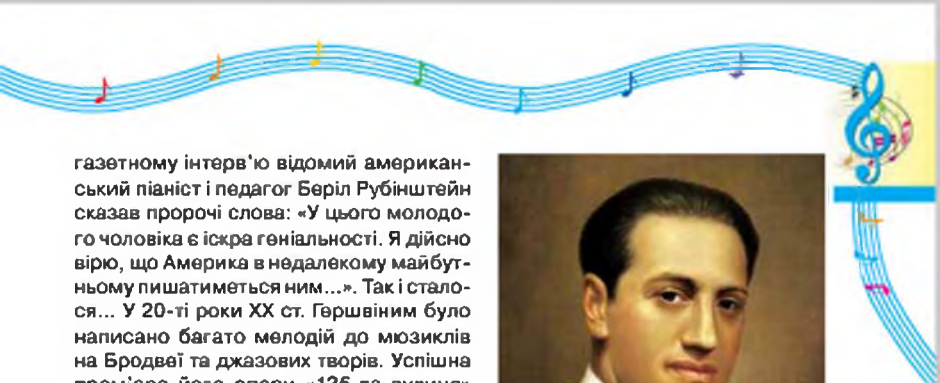
Які настрої втілено в роботі Дж. Уїтлера? Яку музику можна створити під враженням від цієї картини? У чому полягає історичне значення «Рапсодії у блюзових тонах» Дж. Гершвіна?

Портрет митця

Джордж Гершвін (1898 — 1937) — американський композитор.

Джордж виріс на вулицях Іст-сайда в Нью-Йорку. Він був звичайною дитиною, але якось на шкільному концерті почув «Гумореску» чеського композитора А. Дворжака у виконанні відомого в Америці скрипаля Макса Розенцвейга. Музика викликала у нього таке глибоке потрясіння, що з того часу стала його єдиним великим захопленням. Життя склалося так, що систематичної музичної освіти Гершвін не отримав. Щоб зробити із себе композитора, він посилено займався сам, жваво цікавився всіма подіями світової музичної культури, і завжди знаходив можливості позайматися у професіоналів. Він брав уроки композиції та інструментування у таких відомих композиторів, як М. Равель, І. Стравінський, А. Шенберг. Мистецтво фортепіанної гри Гершвін відточував під керівництвом відомого американського педагога Е. Хатчесона. В одному

газетному інтерв'ю відомий американський піаніст і педагог Беріл Рубінштейн сказав пророчі слова: «У цього молодого чоловіка є іскра геніальності. Я дійсно вірю, що Америка в недалекому майбутньому пишатиметься ним...». Так і сталося... У 20-ті роки ХХ ст. Гершвіним було написано багато мелодій до мюзиклів на Бродвеї та джазових творів. Успішна прем'єра його опери «135-та вулиця» («135th Street») не пройшла непоміченою і визначила подальшу долю композитора. Гершвіну було запропоновано місце композитора в джаз-бенді Нью-Йорка, яким керував Пол Уайтмен. Джазова рапсодія («Блакитна рапсодія»), написана спеціально для джаз-бенду, стала одним із найзначніших творів Гершвіна.

Спільно з братом Джордж Гершвін створює мюзикл «Будьте доброзечні, леді!» («Lady, be good»). А потім і музичний спектакль «Про тебе співаю я» («Of Thee I Sing»), удостоєний Пулітцерівської премії. Джордж Гершвін написав велику кількість симфонічних творів, близько 300 пісень, багато музики до кінофільмів, фортепіанні п'єси і концерти, оперети та мюзикли. Останнім твором Джорджа Гершвіна стала опера «Поргі і Бесс» («Porgy and Bess»). Вивчивши традиції джазу і афро-американського фольклору, Гершвін вдало поєднав їх з основами європейської класичної музики і виробив особливий стиль, який відкрив новий напрям у світовій музичній культурі. До Гершвіна багато композиторів відчували зародження нового жанру, але все якось не наважувалися говорити про нього, а Гершвін вивів його на сцену і відкрито заявив про початок джазової епохи.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Рапсодія — музичний жанр у формі «вільного висловлювання».

1. Узагальніть основні музичні характеристики джазової музики.
2. Як вплинула поява джазу на розвиток класичної музики?
3. Поміркуйте над висловом американського диригента Уолтера Дамроша: «Леді Джаз, прикрашена інтригуючими ритмами, йшла танцюючою ходою через увесь світ. Але ніде їй не зустрівся лицар, який запросив би її як шановну гостю у вище музичне співтовариство. Джордж Гершвін здійснив це диво. Він сміливо одягнув цю вкрай незалежну і сучасну леді в.. класичний одяг концерту, анітрохи не зменшивши її чарівності. Він — принц, який взяв Попелюшку за руку і відкрито проголосив її принцесою, викликаючи подив світу і злість її заздрісних сестер».

МИСТЕЦЬКА РОЗМОВА ПРО ТЕ, ЯК ПРОМИСЛОВИЙ ДИЗАЙН ГАРМОНІЗУЄ ПОБУТОВІ РЕЧІ

Робота дизайнера полягає у дослідженні матеріалу, у його вивченні, трансформації та пропусканні через свою особистість.

Рон Арад,

ізраїльський промисловий дизайнер

1. ЩО ТАКЕ ДИЗАЙН ПРОМИСЛОВОСТІ?

Поглянь навколо: світ, у якому ми живемо складається з величезного розмаїття речей. Кожна річ — від голки до літака — представляє певний образ життя. Усі вони мають різне призначення: прикрасити нашу оселю, створити у ній затишок і комфорт, полегшити побут, розважити, подарувати приємні спогади. Деякі речі стають духовно значущими не тільки для певної людини, а й для усього людства. Їх цінують, бережуть, передають у спадок.

Річ — це матеріальний об'єкт, який оброблений і пристосований або спеціально створений людиною для задоволення її потреб, принесення певної користі. Водночас, вона має бути красивою. Краса речей визначається гармонійним поєднанням її пропорцій, форми, кольору та фактури поверхні. Саме про це дбають дизайнери побутових виробів, завданням яких є проєктування красивих і зручних у використанні, а також безпечних в експлуатації предметів і речей вжитку для того, щоб зробити середовище якомога комфортнішим для життя.

Думка про те, що промисловий дизайн є набором художніх прийомів, спрямованих лише на надання предмету привабливого вигляду, у наш час є застарілою. Недостатньо спроектувати оригінальний виріб — він має бути конкурентоспроможним. Сьогодні потужні компанії для забезпечення комерційного успіху своїх виробів ще на стадії їх розробки залучають все більше дизайнерів, які вивчають тенденції моди й головне — людський фактор: інтереси, уподобання і навіть психологію різних споживачів.

Отже, промисловий дизайн у наш час перетворився на цілісне й гармонійне поєднання мистецтва, сучасних технологій і знань про особливості ринку (маркетингу).

Зусилля промислового дизайнера спрямовані на гармонійне поєднання у спроектованих ним побутових виробках та предметах вжитку краси та користі, як невід'ємних ознак якості товару. Він ставить себе на місце споживача і замислюється над тим, чи буде для нього зрозумілим при-

значення того чи іншого побутового виробу та якою мірою специфіка й декоративні якості обраного матеріалу відповідатимуть його призначенню, наскільки привабливою та доцільною здаватиметься його форма, чи зручною у використанні виявиться конструкція, чи матиме він сучасний та оригінальний вигляд.

Книжкова полиця з місцем для читання

Багатофункціональний диван для підлітка від дизайнера Роберта Рамме

Проаналізуйте представлені на ілюстраціях приклади дизайну побутових речей. Спробуйте оцінити їх оригінальність, естетичні якості.

Нині промисловий дизайн тісно пов'язаний із *ергономікою* — наукою, яка вивчає особливості виробничої діяльності людини з метою досягнення більшої ефективності її праці та відпочинку, гарантування безпеки та комфорту. У галузі промислового дизайну ергономіка спрямована на дослідження взаємодії людини з виробом — одягом, взуттям, автомобілем тощо, які стали немовби частиною її самої, відповідали б її анатомії та фізіології.

Секрети майстерності

Першим етапом в освоєнні речі стає її форма. Лише після сприйняття форми людина звертає увагу на її пропорції, колір, фактуру тощо.

У галузі дизайну *форма* — це просторова будова виробу як система матеріальних відношень граней, кутів, поверхонь, об'ємів тощо, котрі мають визначений розмір.

Загальна вимога до форми промислового виробу — узгодженість усіх її елементів на основі композиційних закономірностей. Відтак, першочерговим завданням, що постає перед дизайнером, є розробка оптимальної форми майбутнього виробу, яка відповідатиме функціональним, техніко-економічним, композиційно-естетичним вимогам. Саме форма інтегрує розуміння дизайнером усіх висунутих перед ним завдань: утилітарних, соціокультурних, художніх і технологічних. Враховуючи те, що форма має великий емоційний вплив на людину, дизайнер через форму ніби спілкується зі споживачем.

Розгляньте приклади різних за формою крісел, спроектованих відомими дизайнерами. Подумайте, для кого призначене те чи інше крісло? Чи враховують вони уподобання людей різних за віком? Чи виявляє форма крісел стиль життя людини? У яку кімнату краще поставити кожне з них?

Крісло-книжкова полиця від дизайнера
Тімоті Бена

Крісло від дизайнера Гаєтано Пеше

Крісло з листової сталі від дизайнера
Рона Арада

Крісло від дизайнера Фабіо Новембре

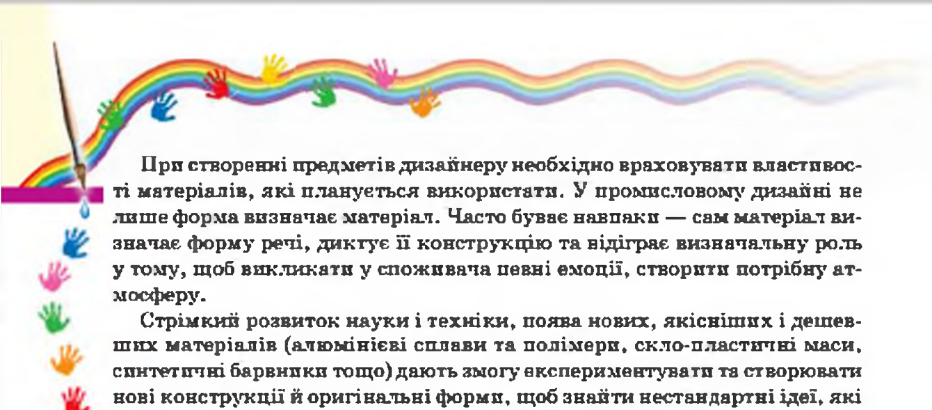

Крісло-трансформер, яке закріплюється
у двох положеннях: для роботи за
столом і для відпочинку

Крісло, яке підіймається на стіну від
дизайнера Лілі Джанг

При створенні предметів дизайнеру необхідно враховувати властивості матеріалів, які планується використати. У промисловому дизайні не лише форма визначає матеріал. Часто буває навпаки — сам матеріал визначає форму речі, диктує її конструкцію та відіграє визначальну роль у тому, щоб викликати у споживача певні емоції, створити потрібну атмосферу.

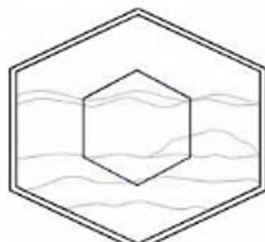
Стрімкий розвиток науки і техніки, поява нових, якісніших і дешевших матеріалів (алюмінієві сплави та полімери, скло-пластичні маси, синтетичні барвники тощо) дають змогу експериментувати та створювати нові конструкції й оригінальні форми, щоб знайти нестандартні ідеї, які втілюватимуться у сміливих і цікавих дизайн-проектах.

Поміркуйте, орієнтуючись на ілюстрації, з яких матеріалів можна створити дизайн годинника для дитячої кімнати.

Розробіть дизайн годинника для прикрашання інтер'єру приміщення — власної кімнати, кухні чи вітальні (матеріали на вибір).

Мистецькі поради

Визначте, дизайн якого годинника ви хочете розробити: настінного чи того, що стоїть на підлозі.

Продумайте його форму та конструкцію, оберіть кольорове рішення. Декор розробіть таким чином, щоб легко було дізнатися час.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Ергономіка — наука, яка комплексно вивчає особливості виробничої діяльності людини в системі «людина — техніка — довкілля» з метою досягнення більшої ефективності її праці та відпочинку, забезпечення безпеки та комфорту.

1. У чому полягає завдання дизайнерів побутових виробів?
2. Що досліджує ергономіка?
3. Знайдіть у мережі Інтернет приклади предметів вжитку (стілців, столів, прасок тощо) і дослідіть еволюцію їх форми та стилю залежно від появи нових матеріалів та технологій.
4. Подумайте, чи є у вас вдома речі, які стали духовно значущими для всієї родини.

2. ДИЗАЙН ОДЯГУ

Світ одягу нескінченно різноманітний! Якщо, наприклад, автомобілі, меблі, побутові предмети, виготовлені у різних країнах, загалом схожі за конструкцією, то зовсім інша справа — одяг! Кожний народ нашої планети має свій самобутній, неповторний за формою, матеріалами й кольорам національний одяг, призначення якого — захистити людину від негативного впливу довкілля, несприятливих кліматичних та погодних умов. Крім того, національний одяг виконує символічну та естетичну функції. Його історія — наче дзеркало, в якому відбивається розвиток людства. Тому одяг є одним із джерел вивчення культури країни, поглядів та уявлень її населення.

Поняття «одяг» дуже широке за своїм значенням. Це — сукупність предметів і виробів (з тканини, хутра, шкіри тощо), створених людьми, якими покривають тіло. А такі різні за звучанням слова як костюм, туалет, гардероб позначають одне й те саме поняття — «одяг».

Під костюмом розуміють визначену систему предметів та елементів одягу, що поєднані єдиним задумом і призначенням і відображають соціальну і національну належність, стать, вік і професію споживача.

Фарфорові ляльки в національних костюмах

Яким чином костюм може «розповісти» про епоху, в якій жив портретований? За якими особливостями костюма можна визначити національну належність? Поясніть на конкретних прикладах.

Надаючи перевагу тому чи іншому покрою свого вбрання, обираючи його силует, забарвлення, людина виявляє не лише власний естетичний смак, а цілеспрямовано створює свій образ — *імідж*. Завдяки іміджу вона здійснює емоційний вплив на оточуючих, викликає в них певне ставлення до себе.

Одяг виразно характеризує як окрему людину, так і певну епоху. У ньому відбивалися специфічні риси різних країн та народів в окремі періоди їх розвитку. Матеріал, конструкція, силует, аксесуари (головні убори, краватки, ремні, шарфи, віяла, парасолі, прикраси тощо) зазнавали змін, підкорюючись моді. Поняття «мода» уміщує звички, смакові уподобання, що панують у певну добу в суспільному середовищі.

У наш час одяг залишається найнеобхіднішим предметом для праці та дозвілля людини, він здатний впливати на її емоційний стан завдяки покрою, кольору, якості матеріалу.

Дизайн одягу — це один із напрямів творчої діяльності, метою якої є проектування комфортного, функціонального й естетичного одягу. Він має відповідати матеріальним і духовним вимогам споживача.

Дизайнера одягу ще називають художником-модельєром. З його роботи починається тривалий процес створення сучасного костюма. Саме він вигадує нові види і форми одягу, спираючись на знання законів композиції, домагається виразності його кольорового рішення, створює прийомі декоративного оздоблення. Композиційна цілісність костюма передбачає насамперед рівновагу — стан форми, при якому всі її елементи збалансовані.

Серед рис, характерних для дизайнера одягу, важливі фантазія, інтуїція, оригінальність, здатність виходити за межі звичайних уявлень. Він має володіти широким колом знань: від законів образотворчого мистецтва до технології промислового виробництва одягу, від кольорознавства до технології фарбування текстилю. Для дизайнера-модельєра важливо бути самостійним і сміливим у втіленні своїх творчих ідей.

Яких ви знаєте всесвітньо відомих модельєрів?

Для допитливих

Винахідницею міні-спідниці вважається модельєр **Мері Куант**. Замінивши пануючий на той час образ жінки з фігурою «пісочний годинник» на дівчинку-підлітка з худорлявою фігурою, короткою стрижкою та великими ляльковими очима, вона однією з перших створила молодіжний стиль одягу. Відкриття у Лондоні магазину під назвою «Вазааг» (1955 р.) дало їй можливість пропонувати одяг, який підкреслював оптимізм і динамічний стиль життя.

Розробіть ескіз нової шкільної форми або костюма для святкової вечірки. (Матеріали на вибір).

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Акcesуари одягу (від франц. *accessoire* — дрібна деталь, доповнення до будь-якого предмета) — предмети, що доповнюють одяг, надають костюму завершеність, шарм, певний інтонаційний відтінок.

Дизайн одягу — це один із напрямів творчої діяльності, метою якого є проєктування комфортного, функціонально виправданого, естетично цілісного одягу як одного з елементів предметного середовища, що відповідає матеріальним та духовним вимогам споживача.

Імідж (від лат. *imago* — образ, вигляд) — цілеспрямовано сформований образ людини, покликаний здійснити емоційно-психологічний вплив на інших людей.

Костюм (від італ. *costume* — звичай) — система предметів та елементів одягу, поєднаних єдиним замислом і призначенням і відображають соціальну та національну належність, стать, вік і професію споживача.

1. Як ви розумієте поняття *одяг*? Чим вирізняються *одяг* і *костюм*?
2. Чи залежать, на вашу думку, матеріал, конструкція, акcesуари народного одягу від географічного розташування країни?
3. **Мистецький проєкт.** За допомогою мережі Інтернет дослідіть історію походження різного одягу та акcesуарів. Розробіть презентацію на одну із тем: «Знайомство з капелюхом»; «Пригоди сорочки»; «Звідки з'явилися брюки?»; «Минуле спідниці».

3. ДИЗАЙН ІГРАШОК І СУВЕНІРІВ

Як відомо, іграшки — це предмети, які використовують у грі. В українському народі їх ще називають цяцьками, цяцянками, забавками. Деякі іграшки використовують як предмет декору, інші — стають предметами колекціонування, *антикваріату*. Тому у сфері промислового дизайну оформленню іграшки відводять значну роль.

Історія іграшки походить з давніх часів. Можна сказати, що іграшки з'явилися водночас із появою самої людини. Треба ж було якось займати дітей в первісному племені — і їхні мами давали їм різні деревинки, камінчики. Це й були найперші іграшки.

Для допитливих

На території України у поселеннях Трипільської культури разом із знаряддям праці, речами побуту та зброєю археологи знаходять предмети, які вважають іграшками. Це кам'яні, керамічні й кістяні фігурки людей і тварин, брязкальця, мініатюрні возики й санчата. Поверхню деяких із них вкриває геометричний орнамент: паралельні лінії, трикутники, кружечки, насічки у вигляді ялинки.

Конячка на колесах. Стародавня Греція. Теракота

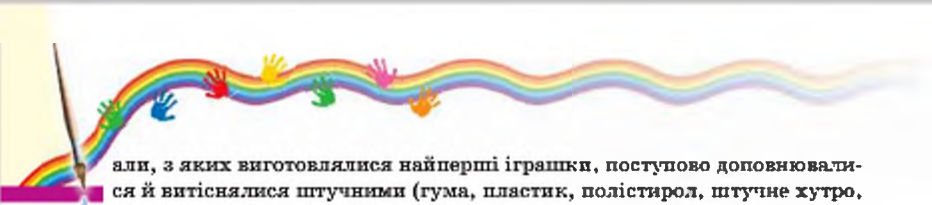
У стародавніх Греції та Римі улюбленими іграшками дівчат були ляльки, виготовлені з воску і *теракоти* (опаленої глини). Хлопці надавали перевагу конячкам, лукам зі стрілами.

Тисячі років тому єгипетські діти бавилися ляльками, виготовленими з каменю, кераміки, дерева. В них рухалися руки й ноги, вони мали перуки і навіть одяг.

При розкопках залишків стародавньої Індійської цивілізації археологами було знайдено свистунці у вигляді птахів та іграшкові мавпочки, які можуть сповзати по мотузці.

У давні часи дитячі іграшки створювали кустарним способом майстри-ремісники. Для гончарів, теслярів, кравців праця над іграшкою була своєрідним дозвіллям, спомином про дитинство і водночас можливістю виявити свій хист. Вони прагнули створити оригінальні, естетично привабливі й безпечні для здоров'я дитини іграшки, які виготовляли з різних матеріалів (глина, кістка, лоза, солома, дерево, шкіра, віск, тканина тощо). В кожному з цих іграшок майстер намагався вкласти часточку своєї душі.

Поширення масового виробництва промислових товарів вплинуло на дитячі іграшки, змінювалися способи їх виготовлення. Природні матері-

али, з яких виготовлялися найперші іграшки, поступово доповнювалися й витіснялися штучними (гума, пластик, полістирол, штучне хутро, м'який полімер тощо). Ці матеріали мали специфічні властивості: гладку фактуру, яскраві кольори. Це в багатьох випадках визначало характер іграшки, вона ставала ефектною.

Упродовж багатьох століть хлопчики гралися іграшковими солдатами, розігруючи баталії й фантазуючи героїчні події. Розвиток техніки й озброєння став поштовхом для розроблення відповідних іграшок. Не дивно, що в наш час замість традиційного дерев'яного коника улюбленою іграшкою хлопчиків стає машинка. Поява нових тенденцій у моді дорослих сприяла змінам вбрання й зачісок ляльок. З'являються сучасніші іграшки — атрибути цивілізації: підйомні крани, літаки та гелікоптери, підводні човни, ракети, місяцеходи тощо. Розвиток комп'ютерних технологій привів до появи високотехнологічних іграшок — різноманітних діючих моделей із електродвигунами, приставок, комп'ютерних ігор тощо.

Сьогодні створення іграшки — складне та відповідальне завдання, що постає перед виробниками, адже щоб задовольнити інтереси сучасних дітей, які ростуть біля телевізорів і комп'ютерів, виробники вигадують все нові й складніші іграшки, намагаються робити їх цікавішими й захоплюючими. У наш час розмаїття іграшок вражає: це транспортні засоби, іграшкова будівельна, військова та сільськогосподарська техніка, конструктори та іграшки-саморобки, ляльки-немовлята й літературні казкові чи мультиплікаційні персонажі, фігурки тварин, іграшки-імітації музичних інструментів, предмети побуту, настільні ігри, ялицькові та новорічні прикраси, спортивні іграшки тощо. Обладнані системами дистанційного управління, спеціальним звуковим супроводом чи світловим ефектом сучасні іграшки, безперечно, викликають захоплення в дітей і підлітків.

Сучасний магазин іграшок

Професія дизайнера іграшок вимагає знань особливостей форми, кольору, декоративності й властивостей матеріалу, народних традицій. Щоб розробити художньо виразану іграшку і подарувати дитині незабутні враження, дизайнер має врахувати її призначення. Особливе значення має колір, який не лише привертає увагу до іграшки, а й посилює сприйняття виразності форми, конструкції, настрює на своєрідний емоційний лад, дарує безліч життєрадісних емоцій.

Ніхто точно не знає, ким і коли було винайдено м'яч, але відомо, що з незапам'ятних часів діти любили грати з м'ячем. М'ячі виготовляли з найрізноманітніших матеріалів. Деякі народи сплітали більш-менш круглі м'ячі з очерету, інші — набивали чим-небудь шкіру тварини. Пізніше давні греки і римляни вигадали чудовий наповнювач — звичайне повітря. Північноамериканські індіанці, які промишляли в основному полюванням, робили м'ячі зі шкір оленів. Японські діти гралися м'ячами, зробленими з щільно пожмаканих та обмотаних мотузками ганчірок. Відомо, що у відкритій Колумбом Америці місцеві індіанці грали м'ячами, зробленими з рослинної смоли.

Але саме лялька найбільше привертає увагу вчених, адже за нею можна простежити еволюцію будь-яких іграшок. Фактично лялька — це своєрідне відображення людини, її модель, яка дає змогу поглянути на самого

себе з боку. З самої глибокої давнини вона постійно супроводжує людину. Практично не існувало народів, у яких би не було якого-небудь виду ляльок. Лялька — це і зразок для наслідування, і подруга, з якою можна поділитися своїми секретами, радіощами чи прикрощами.

Індіанська дівчинка з лялькою. Олексій Харламов. «Донька з лялькою».

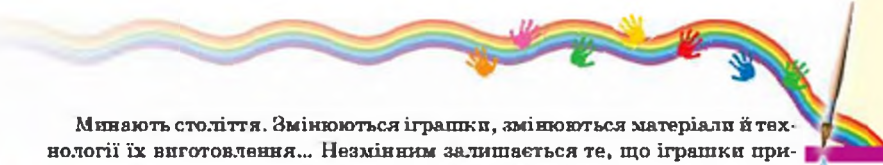
У це важко повірити, але ваші бабусі й прабабусі також колись були дітьми й любили бавитися з ляльками.

Розгляньте старовинні фотографії маленьких власниць ляльок. Як видно, ляльки того часу дуже відрізнялися від сучасних. Ошатні, в чудових сукнях та капелюшках, вони більше нагадували справжніх леді, ніж маленьких дівчаток.

У наш час існують ляльки, які можуть говорити «мама», заплющувати очі, розпізнавати предмети, голос свого власника і навіть обирати фрази із сотень варіантів, закладених у них програмою.

Минають століття. Змінюються іграшки, змінюються матеріали й технології їх виготовлення... Незмінним залишається те, що іграшки приносять дітям багато щастя і діти так само люблять з ними гратися.

На основі конуса або циліндра сконструйте іграшку — стилізовану фігурку птаха чи тваринки. Надайте їй певного характеру: замріяний, кумедний, жартівливий (Паперопластика).

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Теракота — неглазуровані вироби з опаленої кольорової (жовтої або червоної) глини пористої будови.

Антикварні речі (антикваріат) — культурні цінності як об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню.

-
1. Чи можна вважати іграшку лише дитячою забавкою?
 2. Як протягом історичного розвитку людства змінювалися матеріали, з яких виготовляли іграшки?
 3. Що має враховувати дизайнер під час розробки іграшки для того, щоб вона виявилася цікавою і художньо виразною?
 4. Поцікавтеся у своїх бабусь і дідусів про улюблені іграшки їхнього дитинства.
 5. **Мистецький проєкт.** Дізнайтеся, в яких країнах існують музеї іграшок, дослідіть їхні колекції.

МИСТЕЦЬКА РОЗМОВА ПРО НЕПЕРЕДБАЧУВАНИЙ СВІТ РОК-МУЗИКИ

Поп-музика часто говорить вам — що все гаразд, тоді як рок-музика говорить вам, що щось не в порядку, але ви можете змінити це.

*Боно,
ірландський рок-музикант,
вокаліст рок-гурту «U2»*

1–2. РОК-МУЗИКА

У середині минулого століття в музичному середовищі Америки виникло явище масової культури, яке формувало і формує до сьогодні смаки молоді багатьох країн світу. Це — *рок-музика*.

До визначальних ознак рок-музики належать короткі мотиви у мелодії, підкреслення метру шляхом інтенсивного акцентування сильної долі такту; застосування електронного підсилення звучання, підвищена експресія вокального та інструментального інтонування. Головна увага приділяється виконавській інтерпретації твору, якій притаманний підвищений драматизм, темпераментний вокал. У рок-музиці на передній план висувається чіткий і динамічний ритм що підкреслює її гучність і стає важливим засобом виразності. Ще однією відмінністю рок-музики є те, що вона надзвичайно приваблює молодь, художні смаки й інтереси якої не завжди відповідають традиційним уявленням про естетичні ідеали, отже утворюють альтернативний спосіб поведінки в суспільстві.

Рок-музику умовно можна поділити на багато течій і напрямів. Одним із них є *рок-н-рол* (від англ. *rock'n'roll* — крутитися, гоїдатися). Це, перш за все, танцювальна музика. У рок-н-ролі основну роль відіграє електрогітара, на якій зазвичай виконують сольні партії. Вокал — дуже напористий і енергійний, а поведінка виконавців на сцені — вільна і невимушена.

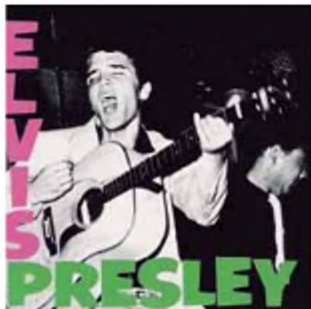
Королем і найкращим виконавцем рок-н-рола вважається американський співак *Елвіс Преслі*.

Е. Преслі. Рок-н-рол (композиції на вибір).

Яка роль ритму, мелодії в рок-н-рольних композиціях? Охарактеризуйте манеру вокального виконання, порівняйте його з академічним та джазовим вокалом.

Обкладинка дебютного альбому

Портрет митця

Елвіс Преслі (1935–1977) — король рок-н-ролу і, певно, найпатажніша фігура в шоу-бізнесі ХХ століття. Йому вдалося здійснити велику американську мрію — хлопець, який народився у бідній родині, став мільйонером. У його особистості поєдналися яскравий талант, виняткова працездатність і неймовірне везіння. Елвіс був всебічно обдарованою людиною — співаком, аранжувальником, актором і спортсменом.

Він підкорив своїм голосом півсвіту. Симпатичний, талановитий юнак на концертах зводив молодь з розуму. Для неї він був уособленням бунтарського духу — протесту. У Елвіса була особлива манера триматися на сцені — його плавні й водночас експресивні рухи у поєднанні з привабливим голосом створювали ефект вибуху бомби. У житті ж Преслі був прикладом в усьому, чим може пишатися правильна американська сім'я — юнак вірив у Бога, був патріотом своєї країни, до людей старшого віку звертався виключно «сер» і «мем» і дуже засмучувався від того, що зі сцени дехто бачив у ньому породження зла, і не розумів чому — адже він просто хотів дарувати людям музику.

Творча спадщина Елвіса Преслі величезна: він випустив у США близько 50 великих платівок, знявся у понад 30 кінофільмах. Й досі виходять диски з його записами. Про Елвіса написано сотні книжок і тисячі статей; у світі продано більше мільярда платівок (вініл- і компакт-дисків). У Преслі більше, ніж у будь-кого у світі пісень (149), що потрапляли в «гарячу сотню» хіт-параду «Біл-

борд». Із них 18 посідали перші місця. 150 альбомів Преслі досягли золотого, платиного або мультиплатинового статусу, з них 10 посіли перші місця в хіт-парадах США. За життя Преслі отримав три музичні нагороди Американської академії звукозапису «Греммі».

Стихія рок-культури з її культом свободи захопила молодь усього світу. Рок став міжнародним явищем — з'явилася велика кількість рок-гуртів. Специфічним є склад інструментів цих вокально-інструментальних ансамблів: електрогітари (соло, ритм і бас) та ударні.

До яскравих представників рок-музики належать британські групи «The Beatles», «Rolling Stones», «Queen», «Deep Purple», російські групи, засновані ще за радянських часів, «Машина времени», «Арсенал», «Аквариум», «Кино». В Україні найвідоміші рок-гурти — «ВВ», «Океан Ельзи», «Плч Єремї» та інші.

Багатьом із них притаманні змістовні поетичні тексти на соціально гострі теми сучасності, мелодична основа вокалу. Так, в альбомах «Група крові» та «Зірка на ім'я Сонце» групи «Кино» звучить протест проти апатії та байдужості молоді, оспівується простота й теплота людських взаємин. У своїх віршах лідер гурту Віктор Цой переконує в необхідності активної позиції в житті, закликає до дієвих вчинків: «Я ждал это время, и вот это время пришло. Те, кто молчал, перестали молчать...» («Я чекав на цей час, і ось він настав. Хто мовчав завжди, перестав мовчати...»).

Музика у виконанні рок-гуртів «Queen», «Машина часу», «Кіно», «Океан Ельзи», «ВВ» та ін. (за вибором).

Зверніть увагу на характерні особливості рок-музики (ритм, вокальні та інструментальне інтонування тощо). Проаналізуйте сольні партії музичних інструментів у рок-музиці. Порівняйте рок-музику з джазом.

Для допитливих

Який рок найважчий?

Найжорсткіший і дуже гучний за звучанням технічно віртуозний напрям у рок-музиці — **хард-рок** (від англ. *hard rock* — жорсткий, важкий рок). Творцями хард-року вважаються британські гурти «Led Zeppelin», «Deep Purple».

Такий напрям, як **панк-рок** різко протиставляє себе традиційному року. Він став своєрідною насмішкою, викликом музиці загалом і рок-музиці зокрема.

Окрім згаданих існує ще багато різновидів рок-музики.

За бажанням дослідіть манеру виконання співака, а також проаналізуйте ті з них, які вплинули на музику улюбленого виконавця, гурту.

Рок із часом виявив надзвичайну здатність «поглинати» різноманітні музичні напрями й течії, не соромлячись відвертих запозичень. Спроби поєднати рок і класичну музику призвели до появи *арт-року*. Вплив класики відчутний у композиціях завдяки використанню оркестровки, мелодії і форм симфонічної та камерної музики. Визначними зірками арт-року є британські гурти «Yes», «Supertramp», «King Crimson», «Genesis». Залучення до класичних традицій відбувалося кількома шляхами: *по-перше* — через безпосереднє виконання рок-музикантами класичної музики Й. С. Баха, В.-А. Моцарта, Л. Бетховена, Н. Паганіні, Ф. Ліста та інших композиторів; *по-друге* — через спільне музикування представників академічного напрямку і року; *нарешті* — виконання симфонічними оркестрами рок-композицій. Прикладом останнього напрямку є запис Лондонським Королівським симфонічним оркестром платівки «Класичний рок» із творів «The Beatles», «Rolling Stones» тощо. Прикладом інтерпретації музичної класики можна вважати творчість американської рок-групи «Mantowar» (важкий рок). Вони створили рок-інтерпретацію класичного оперного фрагменту «Політ джмеля» М. Римського-Корсакова.

MANOWAR

М. Римський-Корсаков. «Політ джмеля» у виконанні симфонічного оркестру та рок-групи.

Порівняйте два варіанти виконання п'єси (тембр, регістр, динаміка). На якому музичному інструменті виконується мелодія в оригіналі, а на якому — в рок-версії? Як змінюється образ джмеля в інтерпретації рок-музикантів?

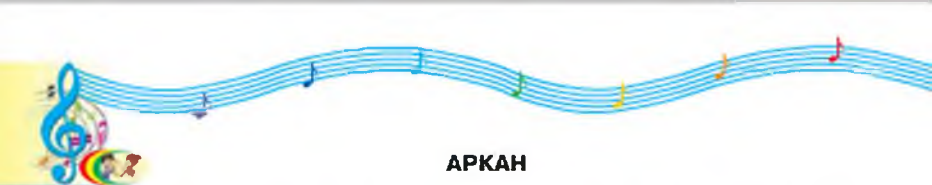
З метою популяризації сучасної пісенної творчості у багатьох країнах почали організовувати музичні конкурси та фестивалі джазу, рок-музики, естрадної пісні. Нині одним із найвідоміших і масштабніших є пісенний фестиваль «Євробачення». Багато відомих виконавців стали учасниками цього фестивалю. Наприклад, у 1974 р. першою премією відзначено хіт «Ватерлоо» шведського вокально-інструментального ансамблю «АВВА», а в 2004 р. перемогу здобула українська співачка Руслана Лижичко з композицією «Дикі танці». До вітчизняних фестивалів належать «Оберіг» (м. Луцьк), «Тарас Бульба» (м. Дубно), «Країна мрій» та «Рок-екзистенція» (м. Київ), «Таврійські ігри» (м. Каховка), дитячий фестиваль «Чорноморські ігри» (м. Скадовськ). Проте загальнонаціонального значення набув фестиваль «Червона рута», який проводиться у різних містах України, зокрема й у Чернівцях — батьківщині відомого українського поета і композитора Володимира Івасюка.

**PROSTO
ROCK**

Роздивіться логотипи українських фестивалів. Чи відповідають шрифти образам, що їх створює рок-музика? Дізнайтеся про місце проведення цих та інших фестивалів рок-музики в Україні.

АРКАН

Музыка Р. Лижичко

Слова О. Ксенофонтова

A musical score for the song 'Аркан'. It consists of ten staves of music, all in a single melodic line. The key signature is one sharp (F#), and the time signature is 2/4. The music is written in a simple, folk-like style with a mix of quarter, eighth, and sixteenth notes. The score begins with a treble clef and a key signature of one sharp. The melody is composed of several phrases, some ending with double bar lines and repeat signs. The final staff concludes with a double bar line and a repeat sign.

Приспів.

1. Кажуть, мільйони сонць, а воно — одне.
Кажуть, безмежна ніч, а вона мине.
Кажуть, любов — це сон, не шукай даремно,
Кажуть, її нема, але все дарма.
Можливо світ змінити як, знаю! Гей! Гей!
Нам танок не зупинити цей.
Там, за обрієм, де зорі стали в коло! Гей! Гей!
Я запалю ціле небо, цілий всесвіт полум'ям очей.

Приспів.

2. Кажуть, шкодуй себе,
над горами — ніч.
Кажуть, любов мине, ти її не клич.
Кажуть, забудь, але я прийду до тебе
Поза часи й вітри, наче зірка з неба.

Приспів:

За весною — літо.
За зірками — вітер,
Заплету їх у вінок, будуть в мене квіти.
За зірками буде вітер.
Заплету їх у вінок, будуть в мене...
Я прийду до тебе,
Наче зірка з неба!

Мистецькі поради

Подумайте над текстом рок-твору. Яку ідею він втілює?

Архан — старовинний український чоловічий танець, поширений у західних областях України. Його танцюють зімкнутим колом або півколом з сокирками в руках. Поміркуйте, як потрібно виконувати пісню, щоб відтворити відповідний характер цього танцю — запальний, активний, бадьорий.

Створіть ритмічний супровід до пісні.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Рок-музика — узагальнена назва напряму музики, для якої характерні підвищена експресія вокального та інструментального інтонування, чіткий динамічний ритм, використання електромузичних інструментів.

-
1. Назвіть загальні ознаки рок-музики.
 2. Чи можливі поєднання рок і класичної музики? Наведіть приклади.
 3. Поміркуйте, яку пісню з репертуару українських рок-гуртів ви б обрали для виконання на міжшкільному пісенному фестивалі.
 4. Проведіть міні-дослідження історії гуртів або виконавців рок-музики з наступною презентацією. *Орієнтовні теми:* «Українська рок-музика сьогодні», «Напрями рок-музики», «Вплив рок-музики на людину», «Мій улюблений рок-гурт» (використовуйте різні інформаційні джерела: преса, Інтернет та ін.).

3–4. МУЗИЧНИЙ ТЕАТР: РОК-ОПЕРА

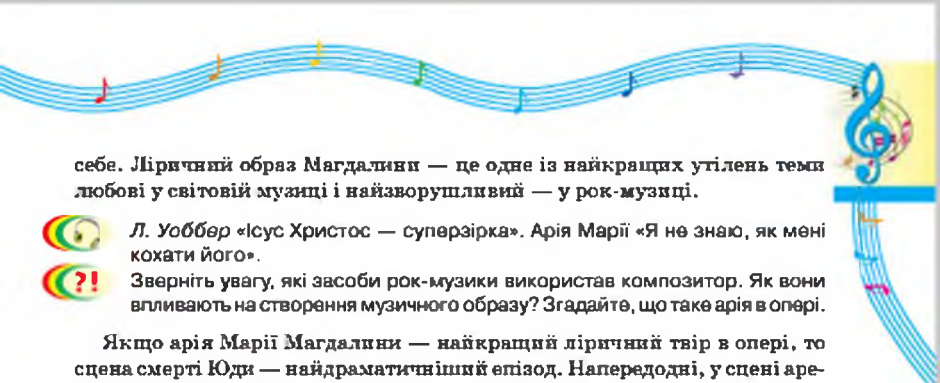
Іntenсивний розвиток рок-музики сприяв виникненню рок-опери. Цей музично-театральний жанр зберіг характерні для класичних оперних зразків номери — арії, дуети, тріо, хори, розмовні діалоги. Проте він вніс особливу манеру співу — темпераментний, дещо з надривом вокал. Музична мова рок-опер пов'язана з використанням рок-ансамблю, а також класичного складу оркестру (або їх поєднання). Манера виконання наслідує різні види рок-музики, використовує елементи музичної мови інших шарів культури — від фольклору до джазу. Танцювальні номери також змінилися. У звичайній опері вони нагадували балетні сцени, створені за законами класичного танцю. На сцені рок-опери з'явилися сучасні масові танці, танцювальні епізоди зі специфічною пластикою. У виставах широко використовуються найрізноманітніші прийоми звукового оформлення та світлові ефекти.

Одним із найвідоміших зразків жанру рок-опери є «Ісус Христос — суперзірка» (*Jesus Christ Superstar*) Ендрю Ллойд Уеббера. Ідея створення музичного твору, що відображає останні сім днів життя Ісуса очима Юди Іскаріота належить лібретисту Тіму Райсу. У його трактуванні Іскаріот не хотів зраджувати Учителя, але по волі року, саме він здійснив зраду.

Короткий зміст рок-опери

Композиційно опера складається з двох частин. Перша — прибуття Ісуса з учнями до Єрусалиму, захоплююча зустріч народу, нарада священників, спокуса Юди, сон Пилата, сеанс масової терапії Христа, і насамкінець — зрада Іскаріота. У першій частині у найкращих традиціях жанру відбувається поступове нарощування драматичної напруги. Друга починається з Тайної (останньої) вечери, потім — сцена-монолог у Гетсиманському саду, арешт, відречення Петра, сцена у Пилата і як кульмінація — насмішкуватий фокстрот царя Ірода. Заключний великий розділ опери — це прозріння і загибель Юди, розмови Пилата з Ісусом, бичування і потім — знамените «умпвання рук», а далі — зовсім особливий номер — «Суперстар» зі всіма ознаками кульмінації, а наприкінці — сцена розп'яття і музичний ряд до вірша 19:41 від Іоанна.

Усі персонажі рок-опери — Ісус, Марія Магдалина, Понтій Пилат, Юда та інші, завдяки максимально простим текстам лібрето сприймаються як живі люди. Для Марії Магдалини Христос — не Бог, а людина, і любить вона його не як апостоли, які вимагають від нього істини в останній інстанції, а як жінка-матір — віддано та беззавітно. У перебігу розгортання оперної дії вона заспокоює і лікує Ісуса після тяжкого спілкування з калітками, припиняє наскоки Іуди, докоряє Петру і організовує апостолів після арешту Учителя. Арія Марії Магдалини «Я не знаю, як мені кохати його» — це не лише найкращий музичний номер в опері, а й апофеоз теми «Ісус — людина». І саме в цьому хоче переконатися себе Марія, коли Ісус заспає у неї на колінах: він людина, лише людина — переконує вона

себе. Ліричний образ Магдалини — це одне із найкращих утілень теми любові у світовій музиці і найзворушливий — у рок-музиці.

Л. Уоббєр «Ісус Христос — суперзірка». Арія Марії «Я не знаю, як мені кохати його».

Зверніть увагу, які засоби рок-музики використав композитор. Як вони впливають на створення музичного образу? Згадайте, що таке арія в опері.

Якщо арія Марії Магдалини — найкращий ліричний твір в опері, то сцена смерті Юди — найдраматичніший епізод. Напередодні, у сцені арешту, Юда відкрито кидає виклик Ісусу і його місії: «Ти боїшся, що я залишусь і не піду до них, і тоді твоїм психотим сподіванням не відбутися. Закінчуй, Ісусе, цю виставу». Прозріння приходить до Юди після того, як він розуміє, кого він зрадив і що його самого просто використали. У своєму прозрінні він піднімається до трагічних висот: зникає дитяча образа на Христа, лишається тільки безмежна любов до нього і жалість до себе, приреченому на зраду і заклання. «Відний, старий Юда», — стихає рефрен хору у реквіємі по Іскаріоту.

Проте творці опери не дають просто так зникнути Юді і реабілітують свого героя у кульмінаційній масовій сцені — «Ісус Христос — Суперзірка». Тут Юда, для якого той і не Бог, і не людина, а «суперзірка», повною мірою віддає належне Ісусу і повністю позбавляється від усіх своїх сумнівів.

Л. Уоббєр «Ісус Христос — суперзірка». Сцена «Ісус Христос — суперзірка».

По справедливості, на цій сцені опера і мала б завершитися, але автори вирішили надати закінченість образу Ісуса, для чого ввели сцену розп'яття. У монолозі-речитативі, зверненому до свого небесного батька, Ісус по-людськи боїться, щоб сила не залишила його і він не зрікся того, заради чого пішов на Голгофу. Останній музичний матеріал в опері не містить тексту. Тут тема Ісуса тихо зникає і ніби розчиняється у вічності...

За рок-оперою «Ісус Христос — суперзірка» знято дві кінострічки, одну з них — режисером *Норманом Джуісоном*. На роль Юди було запрошено актора *Карла Андерсена*. У фільмі збережено авторське прочитання теми: Ісус лишається таємницею, загадкою — ані Бог, ані людина.

Широку популярність здобули в Росії рок-опера «Зірка і смерть Ховкіна Мур'єти» та «Юнона і Авось» *Олексія Рибникова*, «Стадіон» *Олександра Градського*. Популярною українською рок-оперою, присвяченою подвигу *Жанни д'Арк*, стала «Біла ворона», написана композитором *Геннадієм Татарченком* та поетом *Юрієм Рибчинським*.

О. Рибников Рок-опера «Юнона і Авось» (фрагменти)

Які настрої передає музика? Проаналізуйте манеру виконання — вокального та інструментального.

Я ТЕБЯ НИКОГДА НЕ ЗАБУДУ

Музика О. Рибникова

вірші А. Вознесенського

1. Ты меня на рассвете разбудишь,
Проводить необутая выйдешь,
Ты меня никогда не забудешь,
Ты меня никогда не увидишь.

2. Заслонивши тебя от простуды,
Я подумаю: «Боже, Всевышний!»
Я тебя никогда не забуду.
Я тебя никогда не увижу».

3. Не мигая, слезятся от ветра
Безнадежные карие вишни,
Возвращаться плохая примета
Я тебя никогда не увижу.

4. И качнутся бессмысленной вьюсью
Пара фраз, залетевших отсюда,
Я тебя никогда не увижу,
Я тебя никогда не забуду.

5. Ты меня на рассвете разбудишь
Проводить необутая выйдешь
Ты меня никогда не забудешь
Ты меня никогда не увидишь

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Рок-опера — музично-сценічний твір, де в аріях, ансамблях та інших складових оперного спектаклю розкривається сюжет твору, при цьому музика написана в стилі рок, в інструментальний склад виконавців введено гітаристів та інших рок-музикантів.

1. Що нового внесла рок музика в музичний театр? Наведіть приклади відомих рок-опер.
2. Порівняйте рок-оперу з класичним зразком оперного жанру.
3. Пригадайте твори різних видів мистецтва на євангельські сюжети. Поміркуйте над висловом Л. Фейєрбаха: «Кожна епоха вичитує з Біблії лише саму себе; кожна епоха має свою власну Біблію».
4. У вільний час перегляньте на відео одну з рок-опер. Зробіть про неї невелике повідомлення.

МИСТЕЦЬКА РОЗМОВА ПРО ТЕ, ЯК ДИЗАЙН СЕРЕДОВИЩА ВПЛИВАЄ НА НАШ ВНУТРІШНІЙ СВІТ

Найкраще, що створюється зараз у світі, не має матеріального виміру — це вільний час, стиль життя, адаптація до навколишнього середовища. Тому розкіш в інтер'єрі — це не показник зарплати і задоволення життям, а пройдений етап...

*Карім Рашид,
дизайнер інтер'єру*

1. ІНТЕР'ЄР

Тільки-но ми переступаємо поріг і входимо до будь-якої будинку, як потрапляємо до особливого для людини світу — інтер'єру. Перед нами ніби розкривається «портрет приміщення» із середини, тобто вигляд квартири, готелю, театру, офісу, кафе, шкільних залів тощо. В інтер'єрі можуть бути виражені різноманітні відтінки почуттів і настроїв людини: радість, смуток, роздуми; він може бути святковим, або скромним, затисним або холодно-парадним... Інтер'єр кімнати здатний чимало розповісти про свого господаря: хто він, чим захоплюється, який має характер. Про все це уважному спостерігачеві «говорять» речі, їх розташування, стан житла загалом.

С. Жуковський. Вітальня

Вінсент Ван Гог. Спальня Вінсента в Арлі.

Карл Ларссон. На кухні

Тінкуа. Студія Тінкуа

Створення інтер'єру — це, безперечно, справжнє мистецтво. Речі, що нас оточують, задуми й почуття для дизайнера інтер'єру нерозривно пов'язані, і його головне завдання — об'єднати їх в одному гармонійному дизайні. Адже для створення комфортного простору для людини кожна річ має знати своє місце відповідно до її призначення. Тому основне правило створення дизайну інтер'єру — гармонійне поєднання форми, кольору та розміщення предметів у просторі.

Дизайнер інтер'єру — це фахівець який оформляє і облаштовує внутрішні приміщення будівель; він — творець простору, і від нього залежить, як люди будуть почуватися у цьому приміщенні. Починає роботу дизайнер із з'ясування побажань і вподобань замовників. Свій задум спочатку зображає на ескізах. Потім за допомогою комп'ютерної графіки створює у тривимірному зображенні макет, який надає уявлення про те, як в реальності буде виглядати інтер'єр. Дизайнер також виконує розрахунки, креслення, дизайн-проект та безпосередньо контролює хід виконання внутрішніх робіт.

Придумувати облаштування власної кімнати — це надзвичайно цікава і захоплююча справа, в якій кожен бажаючий може виявити свої проектно-художні вміння, естетичні уподобання. Дитяча кімната відрізняється лаконічністю дизайну, особливості її інтер'єру залежать від віку господаря. Наприклад, для школяра важливо простір поділяти на зони:

навчальна, зона захопленя (мистецтво або спорт) та відпочинку.

Важливим елементом дизайну інтер'єру є колір. Саме від кольору шпалер, меблів, штор, килимка залежить неповторність і затишок кімнати.

?! Пригадайте, які бувають кольори. Які кольори входять до теплої гами, а які — до холодної? Поміркуйте, як від кольору залежить настрої. Охарактеризуйте кольорову гаму інтер'єрів на ілюстраціях у підручнику.

Оживити інтер'єр і додати в нього індивідуальності можна за допомогою аксесуарів, які змінюються в будь-який момент (прикраси, ігровий варіант чи фольклорні мотиви). Особливою дитячу кімнату роблять не просто речі, картинки або іграшки, розкидані у творчому безладі, а певна задана тема (світ «пухнастих» тварин, музичні інструменти, «морські» подорожі з акваріумом, глобусом і годинником-штурвалом).

Сьогодні виробники дитячих меблів пропонують масу ідей для тематичного оформлення дизайну кімнати для хлопчика залежно від його захопленя і хобі. Це може бути спортивний або казковий сюжет, ідеї улюбленого мультяшка.

Декорування кімнати для дівчинки — справжнє задоволення, адже це простір її мрій. Одна з улюблених тем оформлення кімнати маленької модниці — популярна лялька Барбі з її ніжно-рожевим «карамельним» колоритом і всілякими оборочками й бантиками.

Дизайн кімнати для хлопчика

Дизайн кімнати для дівчинки

Секрети майстерності

Правильно вибрати колірне рішення і розставити колірні акценти — одне з важливих завдань дизайнера інтер'єру. Йому треба пам'ятати, що можливості кольорів безмежні, кожний колір має свій особливий вплив на людину. Колір здатний не тільки викликати певні емоції — радість чи сум, але і створити відчуття тепла або холоду, тісноти або вільного простору.

Занадто яскраві кольори можуть дратувати, а темні або тьмяні — засмучувати. Будь-яке контрастне поєднання додасть приміщенню енергетичний

заряд. А нюанси м'яких теплих тонів в інтер'єрі створюють заспокійливу атмосферу, комфорт і затишок. Щоб візуально збільшити простір кімнати, необхідно використовувати світлі тони.

Отже, не зайвим буде врахувати наступні властивості окремих кольорів.

Червоний — найяскравіший енергійний колір, тому невеликі його акценти в інтер'єрі бадьорять, надмірні — навпаки, стомлюють. Жовтий і його відтінки вважається кольором радощів, тому цей колір сприяє створенню веселого настрою. Оранжевий — легкий, яскравий і збудливий, він також гарантує позитивний настрій. Зелені відтінки нагадують про природу, вони розслабляють, знімають втому, створюють відчуття спокою, довіри. Синій і блакитний — холодні кольори (це кольори неба, води, моря), вони освіжають, тонізують, сприяють продуктивній розумовій діяльності. Фіолетовий — колір таємниці та загадки, вважається, що цей колір сприяє творчості, вияву фантазії. Білий створює ефект невагомості й чистоти, він легко поєднується з будь-яким кольором, тобто є універсальним. Сірий і чорний кольори використовувати в інтер'єрі треба обережно: вони здатні пригнічувати.

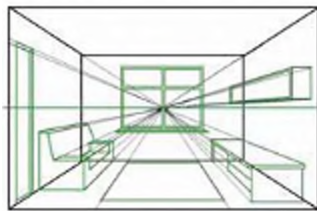
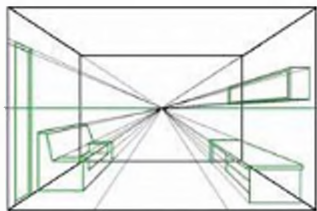
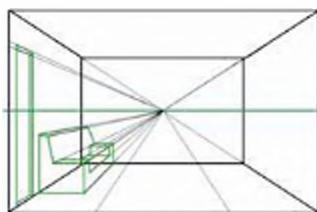
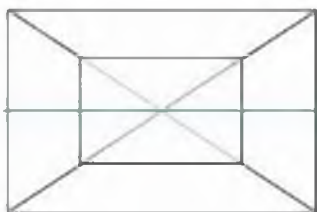

Із запропонованих варіантів оберіть проєкт, над ескізом якого ви будете працювати:

- інтер'єр фойє дитячого готелю;
- інтер'єр номера у дитячому готелі;
- інтер'єр кімнати школяра (дівчинки чи хлопчика).

Продумайте, які особливості матиме кімната хлопчика-семикласника, а які дівчинки-семикласниці.

Зобразіть кольоровими олівцями ескіз інтер'єру з однією точкою сходження.

Мистецькі поради

Спочатку зобразіть невеликий прямокутник — це майбутня фронтальна стіна вашої кімнати. На лінії горизонту відзначте точку сходження горизонтальних ліній інтер'єра. Від точки сходження проведіть основні лінії стін, підлоги і стелі. Межі кімнати відмітьте великим прямокутником. Для зображення дверей (вікон) сполучіть їх горизонтальні з точкою сходження. Меблі промальовуємо за таким саме принципом: усі горизонтальні межі шаф, тумбочок, столів будуть сходитися в точці сходження. Побудуйте предмети першого, другого і дальнього планів із визначенням місця їх розташування на горизонтальній площині підлоги та з урахуванням перспективних змін в їхніх розмірах та розміщення у просторі. Доповніть ескіз деталями: книжки, іграшки, картини тощо. Розфарбуйте малюнок.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Інтер'єр — організований у функціонально-естетичному відношенні простір усередині будівлі.

Дизайн інтер'єру — це оформлення внутрішнього простору будинку або окремого приміщення з їх убранням, меблями й різноманітними речами.

1. Які особливості кольорів та їх поєднань треба враховувати дизайнеру середовища.
2. Якими якостями має володіти дизайнер інтер'єру? Поміркуйте, чому, на вашу думку, професія дизайнера інтер'єрів є престижною у сучасному світі.
3. У вільний час подумайте, щоб ви хотіли змінити у власному помешканні: як краще організувати простір, які використати кольори, деталі інтер'єру, щоб зробити його привабливішим і сучасним.
4. Пофантазуйте і придумайте оригінальні ідеї для фотошпалер. Орієнтовні теми: «Природа», «Екзотичні тварини», «Підводне царство», «Космічні пригоди», «Мультик-колаж».

2. ВКСТЕР'СР: ПАРК РОЗВАГ

У різних куточках світу є місця, в яких свято ніколи не закінчується, де паує світ снів і казок, чаклунства і магії, де збуваються нездійсненні мрії, де у будь-який день вас не полишає відчуття радості і щастя. Це країна дитинства — фантастичний світ Волта Діснея, творця Міккі Мауса, Білосніжки, Бембі, Піноккіо та інших казкових персонажів, які є улюбленицями мільйонів дітей світу. Легендарний кінорежисер завжди славився тим, що будь-яку свою фантазію міг обернути в реальність. Він свято вірив у свою мрію — створити країну, де і дитина, і дорослий відчуватиме себе, як у казковому королівстві.

Портрет митця

Волт Дісней (при народженні Волтер Елайас Дісней) (1901 — 1966 рр.) — американський художник-мультиплікатор, кінорежисер, актор, сценарист і продюсер, засновник компанії «Walt Disney Productions», яка перетворилася на медіа імперію «The Walt Disney Company». Його вважають чемпіоном за кількістю одержаних «Оскарів» — їх у нього 26. Також йому належить абсолютний рекорд із числа номінацій на цю премію — 59.

Перший мультфільм — «День Аліси на морі», підказаний героями книжки Льюїса Керролла «Аліса в країні чудес». — створений Діснеєм у 1924 р. Найвідоміший персонаж його мультфільмів Міккі Маус «народився» 15 травня 1928 р. Саме в цей день з'явився мультфільм з Міккі «Пароплавчик Віллі».

Мабуть, немає жодної людини, яка не дивилася б хоч раз мультфільм у виконанні самої відомої анімаційної студії Walt Disney. Але мало кому відомо, хто став прототипом улюблених персонажів. За основу обличчя Алладіна було взято портрет актора Тома Круза, Аріель — Алісси Мілано. Принц Філіп зі «Сплячої красуні» був названий на честь принца Філіпа, герцога Единбурзького, чоловіка королеви Єлизавети II.

Найперший у світі парк розваг «Діснейленд» було відкрито у середні минулого століття в місті Лос-Анджелесі (штат Каліфорнія, США). На сьогоднішній день «Чарівне королівство» є самим відвідуваним парком розваг. У його центрі розташований казковий «Замок Попелюшки»,

екстер'єр якого став символом самої «The Walt Disney Company» та її мультфільмів.

«Діснейленд» у Лос-Анджелесі (штат Каліфорнія, США)

Проаналізуйте особливості екстер'єру «Замку Попелюшки». Чому, на вашу думку, саме ця споруда стала візитівкою компанії Диснея?

«Діснейленди» на різних континентах світу, хоча й об'єднані ім'ям, символікою і, що саме головне — духом розваг, однак мають свої особливості. Всі вони побудовані за загальними правилами, мають головну вулицю та подібні паркові зони: «Земля пригод», «У країні фантазії», «Країна відкриттів».

Царство «Діснейленд-Париж» складається не лише з «Діснейленд-Парку». Там є «Студія Волта Диснея» та «Селище Диснея» з готелями, ресторанами, власним озером і ландшафтним дизайном.

«Діснейленд» у Парижі (Франція)

Поруч із «Токійським Дисней-курортом» (Японія), де відвідувачі можуть проїхати горами на паровозикі або стати пасажиром «Пароплава

часу» Тома Сойєра і навіть здійснити політ у космос, розміщений парк «DisneySea» — морський Діснейленд з Островом скарбів, Русалками, Спадбадом-морецлавцем, підводним царством.

У місті Салоу, поблизу Барселони (Іспанія) є парк-розваг, відомий своїм аквапарком «PortAventura». Знайшлося тут місце Середземномор'ю, Дякому Заходу, Китаю, Мексиці, Полінезії та дитячій країні «Сезам».

«Діснейленд» поблизу м. Барселони (Іспанія)

Гонконгський «Діснейленд» (Китай) наймолодший і найменший, він має китайський колорит і побудований з дотриманням традицій *фен-шуй*.

«Діснейленд» у Гон-Конгу (Китай)

Усі парки «Діснейлендів» об'єднує вмiло організований ландшафтний дизайн, продуманий до найменших дрібниць. Він змушує відвідувачів повірити у казку.

Секрети майстерності

Основою дизайну екстер'єрів, як власне й інтер'єрів, є синтез прагматичних і художніх ідей і рішень, спрямованих на поліпшення умов існування людини, в естетично досконалих формах. Для сучасного екстер'єрного дизайну характерне «наближення» до природи, включення в екстер'єр природних елементів (зелень, басейни тощо).

Будівництво екстер'єрів будівель для дітей, зокрема ігрових майданчиків, має свої особливості, адже дизайнери та будівельники мають створити такі умови, які б сприяли укріпленню здоров'я і всебічному розвитку дитини. Екстер'єр споруд та обладнання має зацікавити маленьких відвідувачів різноманітністю форм, гармонією насичених кольорів, благоустроєм, оригінальним плануванням (зрозуміло, що ділянка має бути безпечною).

Для того щоб створити дитячий парк розваг потрібно обрати тематику і віднайти власний оригінальний стиль у проектуванні архітектурних споруд — казкових будиночків, палаців, замків, місточків тощо. Потім розмітити доріжки, водойма, дiбрати рослини для озеленення. Доповнити композицію парку варто скульптурами казкових персонажів та яскравими декораціями. І врешті — розташувати атракціони й ігрову техніку (кораблі, машини, потяги тощо).

Створіть макет дитячого майданчику, парку-розваг або українського «Діснейленду» (пластилін).

Мистецькі поради

Продумайте загальну композицію та особливості вашого майданчику, привабливі екстер'єри споруд і форми обладнання.

При створенні архітектурних споруд, атракціонів, дерев, кущів тощо важливо дотримуватися масштабу, пропорцій.

Важливу роль відіграють деталі ландшафтною композиції, її цілісність і врівноваженість.

За бажанням придумайте візитівку свого парку розваг або майданчику.

Варіант 1 — парк розваг.

Варіант 2 — дитячий майданчик.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Екстер'єр (від фр. *extérieur*, від лат. *exterior* — зовнішній, антонім — інтер'єр) — художній або архітектурний зовнішній вигляд, оформлення будівлі, автомобіля, будова тіла тварин (коней, собак), що забезпечує людині естетичне сприйняття.

Ландшафтний дизайн — мистецтво гармонійного поєднання рукотворних куточків природи і природних краєвидів із формами архітектурних споруд, скульптурами.

Фен-шуй (з китайської — «вітер і вода») — давнє китайське вчення про гармонію людини і Всесвіту, про вміння жити в гармонії з природою, використовувати її позитивну енергію та нейтралізувати негативну, щоб покращити здоров'я, благополуччя, взаємини з оточуючими.

-
1. Що таке екстер'єр?
 2. «Діснейлєнд» якої країни ви мрієте відвідати, чому?
 3. Яким ви уявляєте український «Діснейлєнд»? Обговоріть дизайн-ідеї щодо його створення з однокласниками.
 4. Що потрібно для того щоб спроектувати дитячий пах розваг?
 5. З Інтернет-джерел дізнайтеся про особливості професії дизайнера ландшафту.

3. ЛАНДШАФТНИЙ ДИЗАЙН

«Немає у світі дизайнери кращого, ніж сама природа».
Лі Олександр Маккуїн,
британський модельєр

Культура ландшафтного дизайну з кожним днем все більше розвивається. В архітектурі будівель створюється штучне середовище екстер'єру та інтер'єру, призначене для комфортної життєдіяльності людини. У цьому середовищі широко використовують «живі будівельні матеріали» — воду, рослинність, каміння, особливості тваринного світу. Безперечно, що гармонія краси й цілісності у природі — невичерпне джерело засобів гармонізації форм, до якого постійно звертались творчі шедеври мистецтва.

Дизайн санаторію «Карпати» (Трускавець, Львівська область)

Жива природа не перестає надихати митців ідеями для художнього і технічного конструювання. Існує багато прикладів, коли як зразок для дизайну використовували форми живої природи. У пошуку нових і оригінальних архітектурних рішень виник *біодизайн (біоніка)*. Біоніка поєднує наукові знання про тваринний і рослинний світ з мистецтвом. Біодизайн втілює можливість жити в повній гармонії з природою, не порушуючи її законів і не знищуючи її красу, в оточенні зручностей науково-технічного прогресу. Дизайнери досліджують природні форми й моделюють за їх зразками штучні об'єкти. Одним із перших почав «цитувати» природні форми італійський художник і учень *Леонардо да Вінчі*. Він проектував за принципами біоніки літак, крила якого нагадували форму і механізм дії крил справжніх птахів. Ідеї біоніки яскраво

проявляється в чудернацьких спорудах іспанського архітектора *Антоніо Гауді*.

Прикладом архітектурної біоніки є органічний висотний комплекс, побудований у Китаї. Незвичайна споруда розташована в Нанкіні, багатому красивим природним ландшафтом і традиційними китайськими садами. Архітектура двох хмарочосів така, що вони нібито є продовженням вигнутого ландшафту і китайського саду, який являє собою камелі, пагорби, мости, водойми та квітники. При цьому комплекс будівель вельми функціональний: у ньому розміщені розважальні, спортивні та комерційні організації, у підземній частині — автостоянки.

Еко-проект «Зелене місто» від архітекторів дизайн-студії «СК designworks» (Австралія)

Хмарочоси з гальки, архітектор Вінсент Каллебо (Китай)

Будинок «Наутілус» у вигляді мушлі, архітектор Хавьер Сеносіан (Мексика)

Біодизайн — це прояв ноток природи на поверхні сучасних інтер'єрів, це можливість відчувати справжню гармонію з навколишнім світом. У дизайні меблів — це крісла, дивани й стільці, які повторюють обриси люд-

ського тіла, ніжки столу, виконані у вигляді переплетених коренів дерева, шафа, що імітує печерний грот, люстра з гронами лампочок, що нагадують бризки води, або ж світильник, схожий на букет квітів.

Біодизайн меблів

Зовні біодизайн характеризується плинністю і плавністю ліній і формами, що максимально повторюють природні. У цьому напрямі використовують, як правило, натуральні матеріали і кольори, притаманні живій природі. Її стихії — незавершеність і недомовленість, ілюзія руху, яка створюється спеціальними прийомами.

Для допитливих

Фітодизайн — це художнє проєктування естетичного вигляду інтер'єрів і ландшафтів з використанням рослин. Інтер'єр квартири, офісу, та будь-якого іншого приміщення не вважатиметься завершеним, якщо в ньому не присутні рослини. Ваза з квітами, горщик з кімнатною рослиною, вдало складена міні-композиція рослин, фонтан або міні-водоймище, оформлені зеленню, — все це при вдалому розміщенні є родзинкою, важливою крапкою в оформленні інтер'єру.

Фітодизайн в екстер'єрі та інтер'єрі. Ідеї французького дизайнера *Патрика Бланка*.

Зразки скульптур із рослин (топіарі)

Серед усіх оздоблювальних матеріалів вода є самим оригінальним і несподіваним! Вона здатна заспокоювати людину, підняти настрій і навіть заморозувати! Тому *аквадизайн* сьогодні є одним із найцікавіших напрямів в оформленні простору. Вода в даному випадку виступає як справжній жіночий інструмент декору: декоративні фонтанчики, дзюркотливі джерельця, озера і водоспади, динамічні повітряні кулі у воді, акваріуми стали родзинками вишуканих інтер'єрів і ландшафтів.

Аквадизайн в інтер'єрі та в ландшафті

Створіть куточок відпочинку або клумбу для прикрашання власного двору, шкільної території, дачі (пластилін).

Мистецькі поради

Продумайте композицію і виконайте основні частини ландшафтного середовища (водойми, доріжки, рослинність), куточку відпочинку. Продумайте і виконайте архітектурні споруди малих форм — альтанки, мости тощо, враховуючи масштаб і пропорції частин композиції. Пам'ятайте, що оздоблення деталей куточку відпочинку має передати фактуру каміння, рослин.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Біодизайн (біоніка) — наука про використання знань конструкції та форм, принципів і технологічних процесів живої природи в техніці та виробництві.

1. В яких напрямках дизайну природа стала основним джерелом натхнення для проєктування оригінальних форм?
2. Запишіть у робочому зошиті визначення нових термінів: *біоніка*, *фітодизайн*, *аквадизайн*.
3. Проведіть дискусію на тему: «Чому біоніка виникла в наш час».
4. Дізнайтеся у вільну хвилину, на основі яких природних аналогів запозичені наступні рішення: гелікоптер, підводний човен, ракетний двигун, Ейфелева вежа (Париж, Франція), купол собору Санта Марія дель Фьоре (Флоренція, Італія).

4 ДИЗАЙН МАСОВИХ ЗАХОДІВ

Без участі дизайнерів неможливо уявити організацію та проведення жодної події мистецького призначення, зокрема оформлення фестивалів і конкурсів, шоу та виставок, створення відеокліпів, телепередач тощо.

Сучасний шоу-бізнес потребує великої кількості дизайнерів, які здатні сформувати імідж естрадної зірки чи популярного телеведучого. Шоу-бізнес різноплановий, багатожанровий і включає не лише естрадну музику, а й видовищні спортивні змагання, кіноіндустрію, конкурси краси, народні гуляння, бали, карнавали, маскаради тощо.

«Квітковий» дизайн міжнародної виставки дитячого взуття у Валенсії (Іспанія)

Дизайн грандіозного шоу на відкритті літньої юнацької Олімпіади в Китаї

Дизайн концертного залу Культурного центру Гейдара Алієва в Баку, архітектор З. Хадід (увесь інтер'єр виконано з дерева)

Одним із найпоширеніших продуктів в шоу-бізнесі є виробництво музичних компакт-дисків, які замінили сьогодні грамплатівки й навіть касети. Інший продукт — телепрограми в усьому жанровому розмаїтті: інформаційні, спортивні, розважальні, зокрема вікторини, ток-шоу, концерти зірок тощо. Подібні програми, а також кінопокази необхідні телевізійній індустрії, тому є найбільш бажаними й привертають до себе велику кількість аудиторії і рекламодавців. До наймасовіших і дорогих продуктів шоу-бізнеса належать фестивалі, конкурси і масові театралізовані вистави.

Дизайн сцени фестивалю електронної музики у Барселоні (Іспанія)

Світло-кольорове оформлення Дому музики для фестивалю «Balaton Sound» на березі озера Балатон (Угорщина)

Дизайн простору набережної для музичного фестивалю «Firewater» у Сідней (Австралія)

Рекламний плакат фестивалю акустичної рок-музики «Lviv Acoustic Fest», м. Львів
 Дизайн диску альбому українського етно-рок-гурту «ДримбаДаДзига».

Дизайн студії телешоу

Охарактеризуйте особливості дизайну музичних заходів у різних країнах світу. Яку роль відводять акцентам кольору в оформленні сцени для створення святкового настрою? Чи впливає на це освітлення?

Розробку фірмового стилю музичних і хореографічних фестивалів і телевізійних конкурсів, зокрема популярних дитячих і юнацьких, здійснюють сотні дизайнерських і рекламних агентств. Вони забезпечують єдиний візуальний образ для конкретного масового заходу чи творчого колективу, що сприяє кращому запам'ятовуванню інформації про них, здатність відрізнити їх від багатьох інших.

Пригадайте і назвіть складові фірмового стилю.

Фірмовий стиль масових заходів виявляється, як і в промисловому дизайні, у повторенні основних елементів фірмового дизайну: фірмового напису (логотипу), фірмового комплекту шрифтів, талісману, фірмового гасла (оригінального девізу), корпоративних (фірмових) кольорів.

Основні носії елементів фірмового стилю — це, передусім, друкована реклама: плакати, листівки, оголошення, каталоги, буклети, запрошення, квитки, дипломи тощо, також подарункова сувенірна продукція та призи (статуетки, кубки, вимпели, прапорці).

Елементи фірмового стилю обов'язково мають бути присутніми в оформленні екстер'єру та інтер'єру будь-якого розважального шоу, а саме: на настінному панно, баверах, об'ємній емблемі, що розміщуються в концертному залі, у фойє, перед входом у будівлю, де відбувається концерт. При створенні фірмового стилю необхідно пам'ятати про те, що обраний стиль в ідеалі має добре виглядати як на маленькій візитівці, так і на рекламному щиті, як у кольорі, так і в чорно-білому варіанті.

Практичне завдання: розробка фірмового стилю музичного фестивалю або хореографічного телеконкурсу «Танці-Шоу», «Співуча родина».

Мистецькі поради

Відповідно до назви і тематики музичного фестивалю (телеконкурсу) визначте форму емблеми, враховуючи зміст пропонованого заходу. Намагайтеся, щоб вона була оригінальною, виразною, простою і лаконічною, привабливою, легкою для сприйняття, щоб забезпечити її запам'ятовування.

Шрифт логотипа добирайте таким чином, щоб він легко читався і гармонійно узгоджувався з пластикою форми знака.

Доберіть 2 — 3 постійних корпоративних кольори, які гармонійно поєднуються між собою.

Розташуйте елементи фірмового стилю на рекламній продукції. Врахуйте, що розмір емблеми і шрифтів залежить від того, яка саме інформація є головною. Текстові та ілюстративні матеріали мають бути врівноваженими. Змістовим центром композиції має бути рекламований об'єкт. Застосуйте контрасти кольору і тону для посилення виразності реклами.

Використовуйте у роботі матеріали з виразною фактурою.

Проект сцени музичного театру, концертного залу чи літньої естради має включати дизайн світильників для сцени, глядацького залу; ескізи одягу ведучих і учасників фестивалю; дизайн музичних інструментів, мікрофонів, ескізи призів, виготовлених у макеті.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Шоу (від англ. *show* — показ, вистава) — захід розважального характеру, який, як правило, проводиться перед публікою.

Шоу-бізнес — сфера комерційної діяльності в галузі естради, кіно, музичної індустрії.

-
1. Як ви розумієте слово *шоу*?
 2. Наведіть приклади цікавих розважальних шоу-програм на українському телебаченні.
 3. Опишіть свої враження від дизайну сучасних масових заходів на конкретних прикладах.
 4. Які художні засоби формують єдність усіх елементів фірмового стилю?

МИСТЕЦЬКА РОЗМОВА ПРО МУЗИЧНІ РИТМИ СУЧАСНОСТІ

Музика надихає весь світ, постачає душу крилами, надає польоту уяві; музика додає життя і веселість усьому, що існує... Її можна назвати втіленням усього прекрасного і всього піднесеного.

*Платон,
давньогрецький мислитель*

1. ПОП-МУЗИКА

Характерною особливістю сучасного мистецтва є проникнення масового розважального мистецтва в академічне і навпаки. Одним із яскравих прикладів такого явища стала творчість відомого на весь світ французького Гранд Оркестру під керівництвом *Поля Морія*. Впродовж багатьох років Поль Морія аранжував інструментальні версії популярних пісень, створював сучасні обробки творів класичної музики. Цей геніальний француз вмів знаходити талановиті музичні твори, не боявся виконувати п'єси тих композиторів, чия творчість ще не була досить відомою.

«Під музику Вівальді», «Жайворонки» у виконанні оркестру Поля Морія.

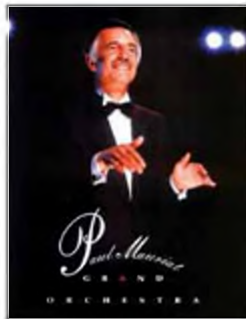
Поміркуйте, чому ця, начебто легка, розважальна музика, залишається популярною вже понад півстоліття?

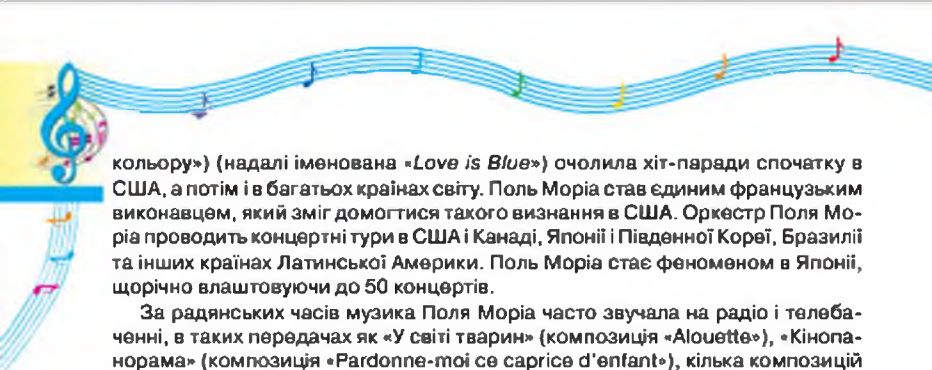
Портрет митця

Поль Морія (1925—2006) народився у Франції, в місті Марселі. Закінчив Марсельську консерваторію по класу фортепіано. У 17 років створив свій перший оркестр.

Поль Морія працював у Парижі у звукозаписувальній компанії як аранжувальник і акомпаніатор. У різні часи працював з відомими французькими шансоньє *Шарлем Азнавуром*, *Далідою*, *Морісом Шевальє* і багатьма іншими, був музичним директором *Мірей Матьє*. Писав музику до кінокомедій за участю знаменитого коміка *Луї де Фюнеса*. Жандарм із Сен-Тропеза і Жандарм у Нью-Йорку.

У 1965 р. Поль Морія створив свій Гранд Оркестр, з яким довгі роки записував інструментальні версії популярних пісень, робить обробки класичної музики. У 1968 р. його оркестрова версія пісні-учасниці конкурсу Євробачення '1967 «*L'amour est bleu*» («Кохання синього

кольору») (надалі іменована «*Love is Blue*») очолила хіт-паради спочатку в США, а потім і в багатьох країнах світу. Поль Моріа став єдиним французьким виконавцем, який зміг домогтися такого визнання в США. Оркестр Поля Моріа проводить концертні тури в США і Канаді, Японії і Південній Кореї, Бразилії та інших країнах Латинської Америки. Поль Моріа стає феноменом в Японії, щорічно влаштовуючи до 50 концертів.

За радянських часів музика Поля Моріа часто звучала на радіо і телебаченні, в таких передачах як «У світі тварин» (композиція «*Alouette*»), «Кінопанорама» (композиція «*Pardonne-moi ce caprice d'enfant*»), кілька композицій в прогнозі погоди («*Yesterday*», «*Abrazame*» та інші). Чотири його ліцензовані вінілові платівки були видані й розійшлися по країні мільйонними тиражами. Після зустрічі з бардом *Сергієм Нікітіним* (1978 р.) Поль Моріа створив чудову інструментальну версію його пісні «Під музику Вівальді».

З другої половини минулого століття набуло інтенсивного розвитку таке явище, як масова культура, з головною орієнтацією на популярність і розважальність. *Поп-музика* як різновид легкої музики орієнтується на смаки пересічних слухачів. Відповідно при її створенні використовуються вже випробувані стандарти, як у поезії, так і в мелодії й ритмах. Інструментарій зазвичай обмежується електрогітарами, ударними й клавішними, а також іншою електронною апаратурою. Вокальний стиль поп-музики демонстративно спрощений. Нескладні інтонаційно мелодії набувають своєї яскравості завдяки різноманітним сучасним комп'ютерним технологіям, за допомогою яких створюється темброве розмаїття, обробляється голос виконавця тощо.

Поп-музику створюють, переважно з комерційною метою. Через засоби масової інформації вона стає частиною індустрії звукозапису та шоу-бізнесу.

Згідно кількох джерел, телеканал MTV допоміг стати поп-зірками Майклу Джексону і Мадонні; одночасно, і Джексон, і Мадонна допомогли зробити MTV впливовим музичним каналом.

Проте поп-музику не можна ототожнювати з популярною музикою загалом, адже це лише один із її напрямів, що існує поряд із іншими улюбленими різними верствами слухачів зразками класичної і народної музики. Якщо до «популярної музики» можна віднести будь-яку музику, що користується популярністю в масах, то з використанням терміну «поп-музика» акцент ставиться на слові «масова», маючи на увазі її тиражування, комерційні

способи збуту, орієнтацію на посередні смаки аматорів конкретної вікової категорії.

Поміркуйте над тим, що саме визначає успіх виконавця популярної пісні: гарний від природи голос, емоційність і музикальність, майстерність вокально-інструментального аранжування, комерційна підтримка, реклама тощо.

Вищим зразком, який визначається рівнем популярності музичного матеріалу в масах, є *шлягер*. Як правило, це — розважальна пісня на любовно-ліричні тексти, що характеризується шаблонністю як у музичному, так і в поетичному плані (характеризує тривіальні умонастрої публіки). Вона має яскраві, легкі для запам'ятовування деталі мелодики й аранжування, відповідає танцювальній моді або породжує моду на нові танцювальні формули.

Шлягери сучасної поп-музики (на вибір).

Які засоби виразності, тематика тексту задіяно у цих творах? Поміркуйте, яку ідею несе кожен із творів. Для чого створюється така музика? Порівняйте ці пісні з іншими зразками вокального мистецтва.

Проте не усі зразки популярної музики, зокрема естрадної пісні, є високого ґатунку. Багато творів, написаних і виконаних талановитими митцями, стали класикою естрадного мистецтва. З-поміж українських авторів найпопулярніших естрадних пісень *Ігор Поклад, Олександр Злотник, Тарас Петриненко*, серед співаків — *Софія Ротару, Алла Кудлай, Оксана Білозір, Назарій Яремчук, Олександр Пономарьов* та інші.

Спробуйте пояснити вплив сучасної естрадної музики на смак і світобачення сучасної людини. Чому, на вашу думку, одні естрадні пісні «живуть» десятиліттями, а інші стають піснями-одноденками? Дізнайтеся більше про зображених на колажі артистів. Поясніть, чому їх називають «Золотим фондом української естради».

Серед українських естрадних пісень одною із найвідоміших стала «Червона рута» *Володимира Івасюка*. Вона, як і сам образ, давно є символом усього найкращого, найчистішого у сучасній естраді. Її автор написав у 1970 р., будучи студентом. Для В. Івасюка образ червоної рутки був хвилюючою знахідкою, справжнім одкровенням. Адже квітка рута червоного кольору — символ чистого і вічного кохання — насправді існує лише в легендах, за якими вона має цвісти раз на десятки років. І, мандруючи гірськими гуцульськими селами, автор шукав ключ до розуміння таємничого поняття цього чар-зілля.

ЧЕРВОНА РУТА

Музика та слова *В. Івасюка*

1. Ти признайся мені, звідки в тебе ті чари,
Я без тебе всі дні у полоні печалі.
Може десь у лісах ти чар-зілля шукала,
Сонце-руту знайшла та і мене зчарувала?

Приспів:

Червону руту не шукай вечорами
Ти у мене єдина, тільки ти повір.
Бо твоя врода, то в чистая вода,
То в бистрая вода синіх гір.

2. Бачу я тебе в снах, у дібровах зелених,
По забутих стежках ти приходиш до мене.
І не треба нести мені квітку надії,
Бо давно уже ти увійшла в мої мрії.

Приспів.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Популярна музика — музика різних форм і жанрів, що користуються найбільшим успіхом у конкретний період часу.

Шлягер (нім. — «ходовий товар») — «гвіздох сезону».

1. Які специфічні ознаки притаманні поп-музиці? Які проблеми піднімаються у творах різних видів сучасної популярної музики?
2. Розкажіть про особливості манери співу поп-музикантів на конкретних прикладах.
3. Поміркуйте, що відбувається на сучасному етапі з поп-музикою? Чи погоджуєтесь ви з думкою відомого німецького культуролога Теодора Адорно, який стверджує, що поп-музика перебуває в цілковитій залежності від споживачів і бізнесу, тому вона позбавлена будь-якої творчої ініціативи?
4. Проведіть міні-дослідження: визначте відповідно до власних уподобань «top-10» пісень поп-музики. Обґрунтуйте свій вибір.

2. ЕСТРАДНІ ТА БАЛЬНІ ТАНЦІ

Танець — це твій пульс, биття твого серця, твоє дихання. Це ритм твого життя. Цей вираз в часі і русі, в щасті, радості, смутку і заздрості.

*Жак Д'Амбуаз,
американський танцівник*

Сучасна естрада, окрім вокальної та інструментальної музики, вміщує хореографію, театр, цирк тощо. І, звичайно — танці.

Сучасний естрадний танець — один із найпопулярніших видів хореографічного мистецтва. Це поняття досить відносне, оскільки кожному періоду притаманна своя музика, яка народжувала нову пластику, нові види танців. Так, на початку ХХ ст. на естраді популярними були «чечітка», вільні пластичні танці в манері американської танцівниці *Ісідори Дункан*, «тустеп» та інші. На зміну ним у моду увійшли групові танці в мюзик-холах, джаз-танці. Потім провідне місце на естраді посіла народна хореографія.

Портрет митця

Анжеліна Ісідора (Айседора) Дункан (1877—1927) — американська танцівниця-новатор, основоположниця вільного танцю. З дитячих років танцювала без професійної навчання хореографії, займалася самоосвітою. У своїй танцювальній творчості розробила й використовувала оригінальну пластику, яку пов'язувала з давньогрецьким танцем, навіть вдягала на сцені хітон замість балетного костюма, танцювала босоніж.

Дункан була на сцені не просто виконавицею, а справжньою артисткою, мріяла про створення нової людини, для якої танець стане більш ніж природною справою, вираженням людського руху, мовою душі, свободи. Вона вважала, що «Всякий рух буде тільки тоді прекрасним, коли він правдиво і щиро висловлюватиме почуття і думки».

У 1921—1924 рр. танцівниця мешкала в Росії і навіть організувала в Москві студію. Дункан була дружиною поета Сергія Єсєніна.

Дитячі роки Ісідори описані в книзі для дітей «Лариса Денисенко про Анжеліну Ісідору Дункан, Максима Рильського, Ігора Стравінського, Астрід Ліндгрєн, Джонні Хрістофера Дєппа II», яка була видана в Києві 2008 р.

Значний вплив на розвиток естрадної хореографії зробив кінематограф і телебачення: в моду увійшли танці диско, рок-н-рол, твіст, біт. Наприкінці минулого століття з появою відео, зокрема відеокліпів, з'являються нові танцювальні стилі — а-ля Джексон, хіп-хоп, брейк. Вплив на сучасну естраду мають і так звані вуличні танці, хіп-хоп, та клубні танці — хаус, техно, які можна побачити у кліпах сучасних співаків. Популярними залишаються латиноамериканські танці: декілька десятиліть тому дуже модними були ламбада і макарена, зараз — сальса, мамбо та ін.

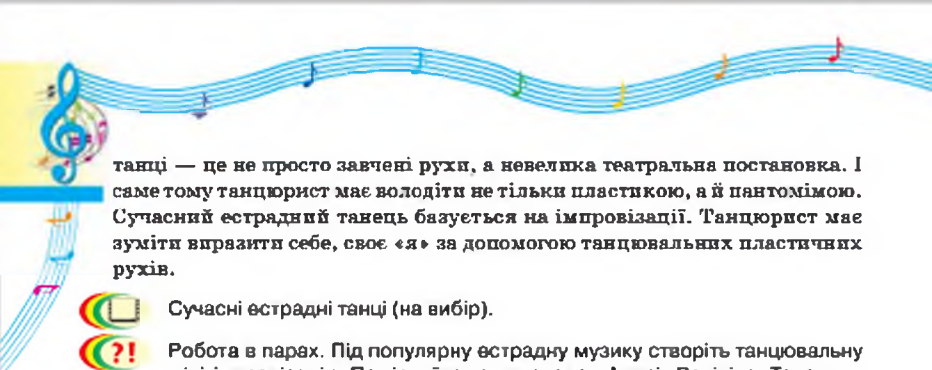

А які танці любите виконувати ви? Чому?

Сьогодні сучасний естрадний танець — це музично-хореографічна мініатюра, сюжет якої розвивається за усіма законами драматургії, де є експозиція, зав'язка, кульмінація і фінал. На естраді важливу роль відіграє не лише індивідуальність танцюриста, а і його акторська майстерність. Адже, сучасні естрадні

Графіті — це частина мистецтва хіп-хоп

танці — це не просто завчені рухи, а невеличка театральна постановка. І саме тому танцюрист має володіти не тільки пластикою, а й пантомімою. Сучасний естрадний танець базується на імпровізації. Танцюрист має зуміти виразити себе, своє «я» за допомогою танцювальних пластичних рухів.

 Сучасні естрадні танці (на вибір).

 Робота в парах. Під популярну естрадну музику створіть танцювальну міні-імпровізацію. Поміркуйте над висловом Андрія Вавіліна «Танець — це маленька модель життя у кілька хвилин, зі своїми емоціями та переживаннями».

Сучасні естрадні танці відповідно до хореографічної техніки, що у них застосовується, поділяють на :

- *акробатичний танець*;
- *сюжетно-характерний танець* (його іноді називають сюжетно-танцювальною мініатюрою);
- *народний танець*, як сольний, так і масовий, впрішений за схемою побудови естрадного танцю;
- *військовий танець* — масовий і сольний, побудований на елементах пантоміми, народних танцювальних рухів і стройових вправ, що виконуються під народну і військову музику;
- *масові танці герле*, в основі яких синхронні ритмічні і фізкультурні рухи, що виконуються переважно під джазову музику;
- *ритмічні танці*, або *танці в ритмах часу*, що увібрали прийоми чечітки, степу, побутового та бального танців.

В естрадному танці поєднуються виразові засоби хореографії, режисури, вокалу, музики, світла, сценографії, декорацій і костюмів, різних технічних ефектів. Саме ця його особливість стала основою для виникнення нового напрямку в естраді — шоу. Це розважальні заходи постановочного характеру, які проводяться перед публікою, часто транслюються по теле-, радіо та інтернет-каналам. Яскравим прикладом шоу, присвяченому мистецтву хореографії, є телевізійне талант-шоу «Танцюють всі!» Це — українська адаптація американського шоу «So You Think You Can Dance» («Ти вирішив, що вмієш танцювати»), яке має свої аналоги у багатьох країнах Європи. Його учасником може стати кожен, хто береться довести, що вміє танцювати. З тисяч претендентів обирають двадцять найкращих танцюристів (10 дівчат та 10 юнаків), які протягом 9 тижнів змагаються за звання найкращого танцюриста країни.

Які вам відомі інші телешоу, де демонструється мистецтво хореографії? Наведіть приклади.

Складовою сучасного танцювального мистецтва є *балльні танці*, які користуються величезною популярністю в усьому світі. Це дивовижне поєднання мистецтва, творчості та спорту. Виконання балльних танців вимагає певних навичок і тренуваності. Їх красою ми можемо милуватися не лише під час проведення різних шоу, урочистих заходів тощо. У світі проводяться різноманітні професійні й аматорські змагання з балльних танців — турніри, конкурси. Найпрестижнішими у світі є англійські конкурси, зокрема, UK Open та Блекпульський фестиваль. Конкурсні балльні танці часто називають спортивними танцями. Професійні чемпіонати світу проводяться під егідою Всесвітньої Танцювальної Ради (World Dance Council).

Конкурсні балльні танці відрізняються відносно найпочуттєвіші й яскраві танці світу, які виконуються в парі. Залежно від постановки у парі, балльні танці поділяють на дві програми: *європейську* та *латиноамериканську*, кожна з яких включає по п'ять танців.

У європейську програму входять: повільний вальс, танго, віденський вальс, повільний фокстрот і квікстеп (швидкий фокстрот). Всі танці європейської програми танцюють із просуванням по лінії танцю — по

колу проти годинникової стрілки. Костюми танцівників відповідають обов'язковим вимогам: дами — у бальних сукнях, а кавалери — у фраках чорного або темно-синього кольору і краваткою-метеликом.

У латиноамериканську програму входять танці: самба, ча-ча-ча, румба, пасодобль і джайв. З-поміж цих танців тільки самбу і пасодобль танцюють, рухаючись по лінії танцю. В інших танцюристи залишаються переважно на одному місці, хоча іноді можливе їх переміщення по танцювальному майданчику. Відповідно до вимог, щоб показати роботу м'язів спортсменів-танцівників, сукні дам, як правило, короткі, дуже відкриті, а костюми кавалерів теж дуже облягають, часто (але не завжди) чорного кольору.

Бальні танці європейської та латиноамериканської програм (на вибір).

Охарактеризуйте музику танців. Чи створюється цілісний образ танцю через поєднання музики, відповідних танцювальних рухів та костюмів виконавців? Чи доречно було б, якщо виконавці європейської програми виконували танці у костюмах латиноамериканської програми?

Для допитливих

Сучасні бальні танці склалися на основі європейського танцю, в який вдихнула нове життя африканська і латиноамериканська музично-танцювальна культура. У 20-ті рр. ХХ ст. в Англії при Імператорському товаристві вчителів танців було організовано спеціальну Раду з бальних танців, фахівці якої стандартизували всі відомі на той час танці — вальс, швидкий і повільний фокстроти, танго — визначивши до них чіткі вимоги. Так виникли конкурсні танці, і відтоді бальний танець розділився на два напрями — спортивний і соціальний (social) танець. Згодом до стандартних бальних танців додалося п'ять латиноамериканських: *румба, самба, джайв, пасодобль, ча-ча-ча*.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Шоу (від англ *show* — показ, подання) — захід розважального характеру, який, як правило, проводиться перед публікою і нерідко транслюється по теле-, радіо- або інтернет-каналу, і має постановочний характер.

1. Назвіть відомі вам сучасні естрадні танці. Які їх характерні ознаки? Які з них танцюєте ви або ваші друзі?
2. Які бальні танці входять до конкурсних програм? Розкажіть про них. У вільний час самостійно поцікавтеся, які конкурси й фестивалі сучасних танців проводяться в Україні.
3. У вільний час поцікавтеся сучасними естрадними та бальними танцями: подивіться у відеозаписах, дізнайтеся про історію їх виникнення і поширення.

МИСТЕЦЬКА РОЗМОВА ПРО ПАЛІТРУ НОВІТНЬОЇ ЕПОХИ

1. АРТ-ДИЗАЙН

Активний пошук митцями новітніх мовних засобів і технічних прийомів виник від бажання віднайти можливості для втілення внутрішнього світу сучасника, що або активно висловлює протест проти дійсності, що губить індивідуальність у техногенній цивілізації, або намагається захиститися від життєвих проблем іронією, гротеском. Одні художники гучно виражали загострені темпоритми новітньої доби, інші ж оспівували втрачену гармонію і красу, деякі прагнули віднайти душевну рівновагу, занурюючись у фантастичні віртуальні світи, а хтось не приховував жах і втрату віри у майбутнє.

У сучасному образотворчому мистецтві поряд із реалістичними образами, які відображали реальні події і героїв, з'являються твори, що незвичиними до цього засобами, втілювали дух новітньої епохи. Світ був здивований інноваціями *Василя Кандінського*, творчість якого відкрила епоху *абстрактного живопису*. У своїх незвичиних «музикальних» комбінаціях безпредметних кольорових форм він намагався передавати духовний зміст. Його твори, що мали найчастіше назви «композиція» або «імпровізація», базуються переважно на формальних елементах — лініях, кольорових плямах, конфігураціях.

Композиції українського художника *Казимира Малевича* складаються з різнокольорових площин, які мають форму квадрата, прямокутника, кола, хреста. Після створення свого знаменитого «Чорного квадрата» митець писав, що саме ця форма є «зародком усіх можливостей», бо з квадрата «вийшли» коло й куб.

Абстрактне мистецтво яскраво репрезентує багатогранна творчість іспанського художника *Пабло Пікассо*. Він запропонував новий принцип відображення навколишнього світу завдяки конструюванню об'ємних зображень на площині за допомогою простих фігур: конуса, циліндра, куба. Пікассо і його послідовники рішуче відмовилися від зображення предметів такими, якими ми їх бачимо, відкинули принципи лінійної перспективи. У своїх картинах вони намагалися показати людей або предмети одночасно з кількох ракурсів, тому вони поставали перед глядачем відразу і у фронтальному, і у боковому розрізах, одночасно у проєкціях знизу і зверху.

Василь Кандінський. Імпровізація
Казимир Малевич. Чорний квадрат
Пабло Пікассо. Скрипка

Порівняйте зразки безпредметного живопису. Які елементи художньої мови забезпечують виразність кожної із абстрактних композицій? Спробуйте дати власне тлумачення сенсу картини «Чорний квадрат», враховуючи підказку художника: «Чорне і біле — це світло і темрява, площина і безмежність». Поміркуйте, чому саме ця композиція стала знаковою для сучасного мистецтва.

У творчості *Робера* і *Соні Делоне* домінують багатокольорові круглі форми. Цей різновид живопису французький поет Г'югом Аполлінер назвав *орфізм*, підкреслюючи тим самим музичальність і ритмічність композицій із кіл, райдуг і спіралей. Він порівнював творчість цих художників із оптимістичним впливом мистецтва давньогрецького міфологічного співака Орфея, який заворожував, захоплював усіх своїм співом і грою.

Голляндець *Піт Мондріан* передавав враження від навколишнього світу тільки лініями, квадратними й прямокутними площинами, які він тонував лише трьома основними кольорами — червоним, жовтим і синім та *ахроматичними* — білим і чорним. Таке «мистецтво чистої пластики» спрямовувалося на створення гармонії шляхом вивільнення від природних форм і утверджувало ясність, простоту, конструктивність чистих геометричних форм.

Соня Делоне. Кольоровий ритм
Картина Робера Делоне «Радість життя» на марці.
Піт Мондріан. Композиція
Зразки дизайну в стилі Мондріана

?! Спробуйте відчути колорит, емоційний тон композицій. Він несе радість чи пригнічує глядача? Чому, на вашу думку, метод створення гармонії Мондріана знайшов широкі застосування в сучасному дизайні інтер'єрів, моди?

Абстрактне мистецтво було представлене й у скульптурі. Українця **Олександра Архипенко** вважають першим скульптором-абстракціоністом. Можна безперестанно дивуватися, як йому вдавалося майстерно використовувати незвичні для пластичного мистецтва ламані лінії, абстрактні «пустотні» форми, втілюючи ніжні й граційні жіночі образи в камінь чи метал.

Портрет митця

Олександр Архипенко (1887 — 1964 рр.) народився в Києві у родині професора Київського університету. Ще у дитячі роки зацікавився живописом. Навчався у Київській рисувальній школі, у приватних студіях Москви. У 1908 році він переїхав до Франції. Самостійно студіював мистецтво стародавньої скульптури у паризьких музеях. Архипенко увійшов до знаменитої паризької «Золотої секції» разом із художниками Ж. Браком, П. Пікассо, К. Бранкузі, А. Модільяні. Захопившись ідеєю моделювання простору, він уперше у світовій практиці використовує «порожнечу» як зображальний елемент скульптури. Це була одна з інноваційних знахідок скульптора. Він повернувся у скульптуру колір, сміливо використовував дерево, метал, скло. Архипенко обґрунтував свій винахід «скульпто-малярство», який поєднав тривимірний простір із площиною. Експериментував він і зі «звуковою скульптурою». Створив серію скульптурних портретів відомих американських діячів, пам'ятники Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки.

Олександр Архипенко. Гондол'єр Жінка Карусель П'єро

Митці експериментують з формами, кольорами, шукають різноманітні способи передати рух. Так, картини французького художника, який народився в Угорщині, **Віктора Вазареллі** викликають оптичні ілюзії динаміки, вібрації, що досягається шляхом зміни форм на площині. Італієць **Умберто Боччоні** намагається передати рух у скульптурі, виявляючи життєві сили м'язів людини у момент її крокування.

Захоплення рухом спонукало митців й до інновацій у царині художніх технік. Наприклад, винахід американця **Джека Поллока** *drip painting* (набризкування) став основним методом «живопису дії» (або точніше «живопису жести»). Він полягав у тому, що на величезне полотно, розстелене, як правдо, на підлозі, художник вільними рухами й жестами наносив фарби з відра, в якому були спеціально для цього зроблені дірки. Як результат, — виникає композиція, в якій відчувається ритм, декоративний задум.

Віктор Вазареллі. Вега 200

Умберто Боччоні. Безперервність єдиних форм у просторі

Джек Поллок. Ахімія

Якого оптичного ефекту досягнув В. Вазареллі? Зверніть увагу на ритм, колірний і тональний контраст у композиціях.

Якими засобами скульптору У. Боччоні вдалося передати безперервність руху людини, яка крокує?

Поміркуйте, чому ці та подібні мистецькі явища виникли саме у ХХ столітті, а не в минулі епохи?

2. НОВІТНІ ХУДОЖНІ ЯВИЩА Й АРТ-ПРАКТИКИ

У наш час на перетині різних форм художньої і технічної творчості виникли нетрадиційні *арт-практики*. Художники, як і композитори, використовують засоби інших мистецтв, зокрема за допомогою театралізації створюють своєрідні просторово-динамічні світлові композиції-вистави. Впроваджуючи ігрові елементи, митці ніби бажають стерти грань між автором і глядачем, який стає співавтором мистецької події, що твориться на його очах. Отже, наголос переноситься з результату на процес творення художніх образів.

Подібні акції, сприймання яких нерідко супроводжується театральними діями, музикою, відео отримали назву *інсталяцій*. Ці композиції небажано перенести з одного місця в інше, як звичайну картинну чи скульптурну, адже тоді порушиться єдність із середовищем — інтер'єром приміщення, в якому вони експонуються (галереї, музею).

Ентоні Хейвуд. Інсталяція з телевізорів
Нам Джун Пек. Я — робот
Рітта Іконен. Інсталяція з черевики

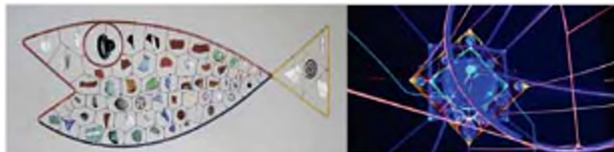
Сезар Манріке.
Мобіль на острові
Лансарот

Для подолання статички площинної композиції митці замість картин і скульптур створюють конструкції, що світяться і рухаються у просторі, тобто використовують як виразовий засіб ефект справжнього руху. Деякі конструкції кріплять на стелю або стіну кімнати чи зали так, що обертаються завдяки коливання повітря, інші — за допомогою мотору. Рухомі установки, сконструйовані зазвичай з металу, скла або інших матеріалів і з'єднані зі світловими пристроями, отримали назву *мобілів*.

Винахідник мобілів американський скульптор *Олександр Колдер* першим створив хитромудрі кінетичні скульптури (*кінетизм* у перекладі з грецької означає *рух*). Балансуючі композиції з прутів, дротів і розфарбованих пластинок, які інколи нагадували квіти на тонких стебельцях, мешканців моря, пташок або інші біоформи, приводилися в рух потоками по-

вітря або електрикою.

Значення простору виставкового залу або природного довкілля як основний елемент композиції або одного з художніх матеріалів притаманна явищу *енвайронменту*. Такі просторові композиції не призначені для певного конкретного використання (у сценографії чи дизайні), їх компонентами найчастіше виступають інсталяції, відео, звук, запах, освітлення тощо.

Олександр Колдер. Мобіль
Олена Шептицька. Енвайронмент

До театралізованих форм сучасного мистецтва належать *перформанс* і *хепенінг* — акції, що відбуваються у музеях, галереях чи просто неба і нагадують «живі картини-вистави» перед публікою.

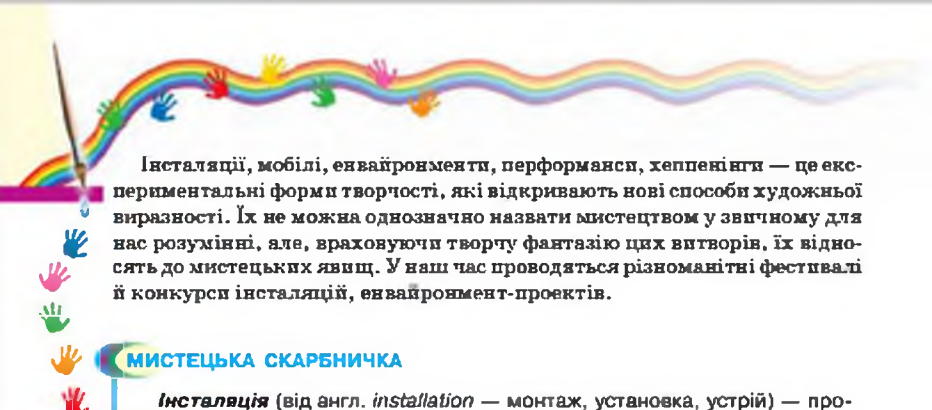
Хепенінг передбачає імпровізаційність дій без заздалегідь запрограмованого сценарію, адже планується лише початок акції, а її продовження і кінець непередбачувані. Хепенінг — тотальний театр, де у візуальний простір залучається глядацька аудиторія, де інтегруються акторська гра, музика, танці, циркові номери тощо. Предмети середовища, в якому розгортається ігрова діяльність учасників мистецької акції, відіграють важливу роль.

Перформанс — короткий, але добре спланований спектакль, в якому дії художника (перформансиста) спостерігаються у певному місці, в реальний час. Перформанс докорінно відрізняється від таких творів образотворчого мистецтва, як картини або скульптури, які виставляються для загального огляду, його скоріше можна порівняти з публічним виконанням музичного твору.

Перформанс театру «ДАХ» в Гоголево на Полтавщині
Хепенінг на вулиці Парижа

Інсталяції, мобілі, енвайронменти, перформанси, хеппенінги — це експериментальні форми творчості, які відкривають нові способи художньої виразності. Їх не можна однозначно назвати мистецтвом у звичному для нас розумінні, але, враховуючи творчу фантазію цих витворів, їх відносять до мистецьких явищ. У наш час проводяться різноманітні фестивалі й конкурси інсталяцій, енвайронмент-проектів.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Інсталяція (від англ. *installation* — монтаж, установка, устрій) — просторова композиція, що створюється художником з різних елементів — побутових предметів, промислових виробів, природних об'єктів, фрагментів текстової та візуальної інформації.

Енвайронмент (від англ. *environment* — довкілля) — мистецтво довкілля, в якому середовище використовують як елемент і матеріал композиції.

Мобіль (від лат. *mobile* — рухливий) — рухливий витвір мистецтва, зазвичай споруда з легкого металу і пластиків, що змінює свою форму при русі повітря або за допомогою механічних пристроїв і при цьому створює різного роду колірні, світлові і звукові ефекти.

Перформанс (від англ. *performance* — виконання, виступ) — форма сучасного мистецтва, в якій твір складають дії художника і глядачів у певному місці, в реальний час.

Хеппенінг (від англ. *happening* — трапляється, відбувається) — форма художньої творчості із залученням великої кількості учасників-глядачів, у якій планується (провокується) лише початок акції, а продовження і кінець її непередбачувані.

-
1. Які новації виникли в образотворчому мистецтві сучасної епохи?
 2. Чим відрізняється мобіль від скульптури? Наведіть приклади
 3. Порівняйте художні явища *перформанс* і *хеппенінг*. Що між ними є спільного, а що відмінне?
 4. Поміркуйте, які інсталяції або інвайронменти можна створити, щоб оформити актовий зал школи для святкування концерту, художньої виставки.

3. МУЗИЧНІ ЯВИЩА СЬОГОДЕННЯ

Музичне мистецтво сучасності, як і всі інші — образотворче, театральне, кінематограф, увібрало динамізм життя, інноваційні устремління епохи. Його часто називають елітарним, незрозумілим. Інколи нас дивує — ну де ж у цій музиці мелодія, тобто широка й звична кантилена, де зрозумілі кожному емоційні образи? Чому слова вокального твору зовсім неможливо розібрати, а якщо і можна — то їх зміст не усвідомлюється? «Незрозумілість» цієї музики пов'язана не стільки зі свідомим прагненням її творців писати композиційно складні твори, скільки з бажанням передати в них складність сучасного життя. Хтось із композиторів намагався відобразити бурхливу епоху в масштабних симфонічних циклах чи грандіозних оперних драмах, а хтось, навпаки, — занурювався у найтонші нюанси людських почуттів. Ми вперто намагаємося почути в цій музиці те зрозуміле, до чого звикли, але чого там немає... Сучасні композитори, як і майстри образотворчого мистецтва, експериментують із формою, шукають нові темброві фарби.

У мистецтво, зокрема музику, увійшли нові ритми життя, звуки індустріального світу. З'явилися твори, які прямо змальовують певні речі, пропеси, події. Наприклад, в оркестровій п'єсі французького композитора *Артура Онеггера «Pacific 231»* оркестр відтворює гудки, стукіт коліс, роботу поршнів та шатунів, брязкоту гальм, звучання пари, що випивається назовні. І це не дивно, адже герої твору — потяг! Назва п'єси походить від моделі паровозу із серії «Pacific», хоча спочатку вона називалася «не так «натуралістично» — «Симфонічний рух». Композитор демонстративно звертається до *прози життя*, відображаючи його динамічний рух. І не звуконаслідувальні ефекти приваблювали його у цьому творі, а захоплення людським розумом, здатним змусити важку сталеву конструкцію рухатися з шаленою швидкістю. У такий спосіб на мистецький п'єдестал піднімається динамізм, як найяскравіше вираження сучасності. І хоча перше виконання твору викликало шквал критики (автора називали «механіком у музиці» і малювали на нього карикатури, зображаючи у спецівці), невдовзі він став вельми популярним і приніс автору міжнародну славу.

А. Онеггер. «Pacific 231».

Проаналізуйте музичну мову прослуханого твору. Визначте виконавський склад, роль тембрів у створенні динамічного образу.

Проведіть аналогію відображення динаміки в музичному творі та в образотворчій композиції українського художника К. Пікорського, сучасника А. Онеггера.

А. Онеґер. Обкладинка нот першого українського видання твору А. Онеґера «Pacific 231». Костянтин Піскорський. Цивілізація. Місто.

Як і в образотворчому мистецтві в сучасній музиці відбуваються інтенсивні експерименти. У постійних пошуках у сфері музичної мови і засобів виразності деякі митці відмовляються від використання мажору і мінору та від класичних традицій розвитку музики — народжується *атональна* музика та новий музичний метод — *додекафонія*.

Атональна додекафонна музика була винаходом австрійського композитора *Арнольда Шенберга*. Для вираження тривожних настроїв, що панували у суспільстві, тільки традиційних тональних засобів автору було недостатньо. Ця музика — аморфна, у ній звучать дисонанси, вона не відразу осягається слухом, що ускладнює її сприйняття. У такій музиці немає звичних інтонацій, які побутують у нашому музичному довідлі, тому що немає центру притягіння — тонуки, що об'єднує звуки ладу. Атональна музика виникла майже одночасно з абстрактним живописом, їх об'єднує *безпредметність* художніх образів.

Портрет митця

Арнольд Шенберг.
Автопортрет

Арнольд Шенберг (1874 — 1951 рр.) — австрійський композитор, диригент, художник, педагог, засновник Нововіденської композиторської школи, автор додекафонії і серійної техніки. На початку творчого шляху оригінальні картини Шенберга були навіть відомішими публіці, ніж його музика.

У музичних творах композитора — операх, камерних симфоніях, квартетах, інструментальних п'єсах, піснях — виявляється схильність до підвищеної експресивності образів і значної напруженості емоцій. Його творчій манері притаманна загостреність засобів музичної виразності (метод темброво-розфарбованої мелодії, вокальної речитативі).

На одному із концертів Шерберга в Мюнхені, де звучала його атональна інструментальна музика, що зазвичай викликала тоді скандал у публіки, був присутнім В. Кандінський. Після концерту, який приніс художнику «справжню радість», він написав лист Шенбергу: «Власне життя окремих голосів у Ваших творах — це саме те, що в мальовничій формі намагаюся знайти я... «сьогоднішній» мальовничий і музичний дисонанс — це не що інше, як консонанс «завтрашнього» дня». Під враженням від концерту В. Кандінський створив картину «Враження III (Концерт)».

Знаменитий вокально-інструментальний цикл А. Шенберга «Місячний П'єро» на вірші А. Жиро став одним із символів новачів у музичному мистецтві. Твір написано для жіночого голосу у супроводі незвичного складу камерного ансамблю: фортепіано, флейти (і флейти пікколо), кларнету (і басового кларнету), скрипки (й альтя), віолончелі. У «Місячному П'єро» трагічне, ліричне й сатиричне злилися в єдине ціле. Від традиційного вокального циклу лишилося лише велика кількість частин. А все інше — ніби поставлене з ніг на голову: замість багатой мелодії — говірка, замість фортепіано — різке звучання окремих інструментів з камерного ансамблю. Герої — мов маріонетки, яких смикають за ниточки злі сили (людей зображено у вигляді ляльок). Музика циклу залишає дуже сильне емоційне враження, передаючи стан жаху.

У передмові до «Місячного П'єро» Шенберг дає виконавцям наступні вказівки: *«Записана нотами мелодія для голосу (окрім особливо вказаних винятків) не призначена для співу. Перед виконавцем стоїть завдання створити з неї мелодію мовленнєвого співу, не забуваючи про запропоновану висоту звуків»*. Отже, вводиться особлива манера вокального виконання, яку автор називає «мовоголос», «мовоспів», «мовомелодія». Це передбачає, що виконавець суворо дотримується вказаного ритму, але при цьому інтонації надто нестійкі, тому складається враження, що мелодія то «падає», то «злітає». У результаті виникла одна з найцікавіших технік вокальної музики.

Образи, ніби традиційні за назвою, у Шенберга деформуються до стану гротеску. Наприклад, №5, «Вальс Шопена» — ми справді можемо почути у музиці хворобливо-іронічний портрет шопенівського вальсу; №6 — «Мадонна», молитва до Божої Матері, проте похмурий музичний образ далекий від традиційних уявлень про Богородицю.

Ф. Шопен. Вальс. А. Шенберг. «Місячний П'єро» №5 та №6, «Вальс Шопена», «Мадонна». Avemaria (за вибором)

Порівняйте засоби музичної виразності творів минулого й сучасності. Пригадайте характерні ознаки вальсу. Чим відрізняється вальс А. Шенберга від вальсів Ф. Шопена? Якою постає перед слухачем Мадонна Шенберга?

Сцени з вистави «Місячний П'єро» А. Шенберга

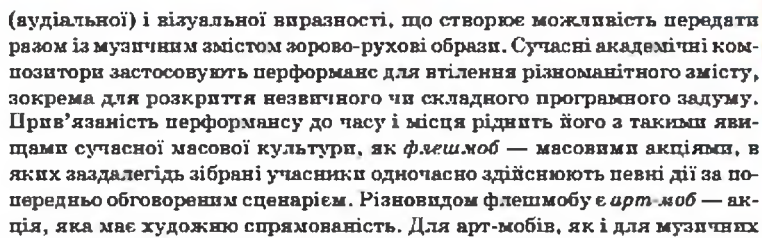
Для допитливих

Американський композитор Дж. Кейдж, учень А. Шенберга, справжній музичний новатор, став одним із перших представників так званої «невизначеної музики» — *авенторики*. Такий музичний метод дає можливість виконавцю вільно, на свій розсуд, міняти місцями музичні фрази і навіть цілі розділи музичного твору. Виконавець перетворюється на повноправного співавтора. Найоригінальніша п'єса Кейджа абсолютно «німа і безмовна». Піаніст сидить за клавіатурою рояля рівно 4 хвилини 33 секунди і рухає руками, ніби грає. Слухачі мають уявляти «звучання».

Не менш оригінальною є його твір «Уявний ландшафт №4», написаний для... 12 радіоприймачів! Ця п'єса не може звучати двічі однаково, адже під час її наступного виконання приймачі будуть приймати вже інші програми та радіостанції.

Українська композиторська школа також має свій *авангард*. Вона дала світові такі відомі імена музикантів-новаторів, як *Валентин Сильвестров*, *Євген Станкович*, *Леонід Грабовський* та ін. Починаючи з 60-х років минулого століття, у своїй творчості вони аламати масу непорушних шаблонів і стереотипів у царині композиторської творчості. Нині молоді українські композитори експериментують у галузі використання композиторських технік, зокрема *сонорної* (сфера барвистої темброзвучності), опановують електронну музику й нові жанри медіа-арту, які передбачають застосування комп'ютерної графіки, анімації, відео.

У сучасній академічній музиці застосовують інноваційні форми, аналогічні образотворчому мистецтву. Прикладом є *музичний перформанс* — спосіб виконання твору, з'єднаний із театралізованим дійством виконавців. Мистецтво музичного перформансу засноване на поєднанні звукової

(аудіальної) і візуальної виразності, що створює можливість передати разом із музичним змістом зорово-рухові образи. Сучасні академічні композитори застосовують перформанс для втілення різноманітного змісту, зокрема для розкриття незвичного чи складного програмного задуму. Прив'язаність перформансу до часу і місця ріднить його з такими ж явищами сучасної масової культури, як *флеш-моб* — масовими акціями, в яких заздалегідь зібрані учасники одночасно здійснюють певні дії за попередньо обговореним сценарієм. Різновидом флеш-мобу є *арт-моб* — акція, яка має художню спрямованість. Для арт-мобів, як і для музичних перформансів, сценарні елементи обов'язково фіксуються композитором у партитурі.

Італійський композитор *Лючано Беріо* став одним із перших представників академічної музики, який створив дійство, наближене до явища «інструментальний театр». Він написав «Секвенцію» для тромбона, присвячену пам'яті відомого швейцарського клоуна Г'рока, яка насичена усілякими ексцентричними ефектами, оригінальними способами звуковидобування (наприклад, іноді тромбоніст має грати... й одночасно співати).

Лючано Беріо. Секвенція для тромбона.

Охарактеризуйте прослухану музику, висловіть власні враження.

Першим в Україні арт-мобом є творчий рух «Єдині ритми», спрямований на залучення широкого кола людей до музикування на ударних інструментах (перкусій). За кілька днів до акції організатори анонсують місце і час зустрічі. До участі запрошують і професійних музикантів, і абсолютних новачків, — усі зі своїми інструментами; також участь беруть танцювальні ансамблі, вокальні колективи, і взагалі усі охочі співати й танцювати, дивитися й слухати.

МУЗИКА ЗВУЧИТЬ

Музика і вірші *Лесі Горової*

Музика живе
В мріях і думках,
Мовчанні і слові,
Музика живе
В наших почуттях
Тривоги й любові
І коли звучить вона,
Зупиняється час,
Все народжується знов
Ніби вперше кожен раз!
Приспів:
І про все забувається,
Лиш любов залишається,
Затихає все, замовкає все,
Завмирає все на землі,

Коли музика звучить.
Затихає все, замовкає все,
Завмирає все на землі,
Коли музика, музика звучить!
Може, і давно
Сивіє печаль
У когось на скронях,
Може, із сльози,
Або із дощу
Краплина в долонях.
Може ще початком
Буде кінець
І настане свято
Для наших сердець!
Приспів. (2)

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Алевторика (від лат. *alea* — жереб, випадковість) — метод музичній композиції, що передбачає мобільність музичного тексту.

Атональність — термін, що позначає відсутність тональності.

Додекафонія (від грец. *δέκα* — дванадцять; *φωνή* — звук) — метод створення музики, заснованої на 12 звуках, при цьому в мелодії один і той самий звук не повинен повторюватися.

Флешмоб (від англ. *flash* — спалах, *mob* — натовп — спалахуючий натовп або натовп нізвідки) — спланована масова акція, зазвичай організована через Інтернет, у якій люди оперативнo, ніби зненацька, збираються у певному місці, протягом декількох хвилин виконують заздалегідь узгоджені дії за сценарієм і потім швидко розходяться.

1. Які нові музичні явища виникли в сучасну епоху?
2. Які засоби виразності застосовують сучасні композитори для відтворення в музиці динаміки нашого життя, технічного середовища, в якому ми живемо? Поміркуйте, чому знадобилися такі нововведення.
3. За допомогою Інтернету самостійно поцікавтеся, які музичні перформанси і арт-моби організовувалися в Україні, яким темам чи подіям вони присвячувалися.

МИСТЕЦЬКА РОЗМОВА ПРО ТЕ, ЩО НАДИХАЄ, або ДИТЯЧІ ОБРАЗИ В МИСТЕЦТВІ

Мабуть, ви усвідомили існування тем, втілених у звуках, формах, кольорах, які належать до так званих вічних тем мистецтва. З-поміж них — неперевершена за чарівністю природа, краса предметного довкілля і найголовніше — сповнений думками й почуттями світ людини, який до кінця не збагнути навіть у «фантазії безмежної польотах...». До таких тем, які завжди збуджували творчу уяву митців минулого і сучасності, належить світ дитинства, оспіваний у численних піснях, втілений у багатьох візуальних образах.

У будь-яку епоху діти, підлітки, юнаки були бажаними образами для живописців, графіків, скульпторів.

?! Які картини чи скульптури, присвячені дітям, найбільше тобі сподобались і запам'ятались? Хто їх автор? Кого зображено на композиціях?

Митці античної цивілізації створили досконалі скульптурні портрети юнаків і дівчат, які стали неперевершеними зразками для багатьох наступних поколінь.

Сюжети давньогрецьких міфів спонукали художників епохи Відродження зображувати амурів в образі маленьких хлопчиків — зазвичай із луком і стрілами. А янголята й херувимчики нерідко ставали героями картин на біблійну тематику.

С. Боттічеллі. Фрагмент картини «Весна»

Картина Леонардо да Вінчі «Мадонна Бенуа» за форматом нагадує ренесансне вікно, крізь яке ми бачимо природні й неймовірно зворушливі сто-

суяки матері та дитини. Дрібні квіточки на тоньких стебельцях стали об'єктом уваги чарівного немовляти, яке лише пізнає навколишній світ.

?! Пригадай, яку живописну техніку застосовував Леонардо для пом'якшення обрисів фігур і предметів на картині.

На картині нідерландського живописця Пітера Брейгеля «Ігри дітей» фігурки захоплених грою хлопчиків і дівчаток яскравими червоними, білими, коричневими плямами заповнюють простір сільської вулиці. Не акцентуючи увагу на обличчях своїх персонажів, художник прагне дати глядачеві відчуття своєрідності звичайних дитячих забавок.

?! Чи знайомі тобі дитячі забавки, побачені і зображені Пітером Брейгелем майже 450 років тому? З якої точки, на твою думку, спостерігав за дітьми художник? Які художні засоби використав Пітер Брейгель для того, щоб виразити фігури дітей?

Леонардо да Вінчі.
Мадонна Бенуа

П. Брейгель. Ігри дітей

На картині ішого нідерландського художника Франса Халса «Хлопчики, які співають» персонажі не позують портретисту, як справжні моделі, а захоплено і безпосередньо співають під акомпанемент лютні. Художник фіксує про мить щирої дитячої творчості, долаючи традиційну статику композиції портрету.

Одним із улюблених, нав'язаних автентичністю, персонажів декоративного

С. Вув. Фрагмент розписної дерев'яної панелі

оздоблення внутрішнього простору королівських покоїв були *путті* — маленькі хлопчики з крильцями. Радісну і легку декоративну композицію на дерев'яній панелі створив «перший королівський живописець» Сімон Вув. Породжені фантазією художника і досконало виписані людські фігури, міфологічні істоти, натуралістично виконані вазони з квітами зачаровують своєю вишуканістю і майстерністю виконання.

Іспанський живописець Бартоломе Естебан Мурільйо часто звертався до зображення не королів і сеньйорів, а бідних мешканців міських трущоб. Глибоким ліризмом і добротою пройнята його картина «Продавщиця фруктів».

Б. Мурільйо. Продавщиця фруктів

Яку саме сцену відтворив художник на картині? Які, майстерно виписані, предмети на полотні викликають відчуття спокою і повноти життя?

Французький художник Жан Батист-Сімеон Шарден увічнив на полотні образ молоді вчительки, яка проводить навчальне заняття.

Художники романтичної доби із захопленням писали портрети дітей, відкриваючи перед глядачем природну щирість дитинства і поетичну красу юності. В образі юного художника зобразив український живописець Гаврило Васько сина полтавського поміщика Бориса Томару. Зверни увагу на особливий колорит картини і на те, як уміло художник передав на портреті напівтонові переходи від світла до тіні.

Ж. Б. — С. Шарден. Молода вчителька

Г. Васько. Портрет Бориса Томари

Яку композицію, на твою думку, замислив створити юний художник? Яку гаму кольорів він для неї підібрав? Чи відповідають кольори, зображені на палітрі, тим, які сам художник використав у своїй картині?

Е. Дега. Чотирнадцятирічна балерина

Поряд із нерішучою дівчинкою-підліткою, яка робить перші кроки до великої сцени.

Поряд із ніжними образами прекрасного дитинства художники відтворювали у реалістичних композиціях драматичні мотиви важкої долі дитини у жорсткому світі, страждання, якими може бути сповнене її життя. На полотнах художників-реалістів часто панують темні фарби, важкий колорит, а відчуття трагедії ще більше посилюється, якщо головною роллю на картині відіграє дитина.

В. Перов. Тройка

Якими засобами російський художник увиразнив обличчя дітей, які тягнуть, укриту льодом, велику бочку з водою? Який настрій викликає колорит картини? Чому?

Художники ХХ століття не менш цікаво, ніж митці минулого, оспівують тему дитинства. Австрійський художник Густав Клімт створив полотно «Музика», де переплелись алегорія і нове бачення стосунків між людиною і світом. Зверни увагу на те, як майстерно митець розмістив фігуру молодої дівчинки з кіфарою в руках і статую Сфінкса та Силена — міфологічних героїв античності. Витончена гра блакитних, зелених і жовтих тонів надає картині особливої гармонійності.

Г. Клімт Музика

Завдяки чому у глядача виникає відчуття об'ємності простору у картині? Яка, на твою думку, музика може відобразити настрій, створений художником на полотні?

Український художник Казимир Малевич шукав власний стиль, експериментуючи з кольором і формою. Створений митцем образ селянської дівчинки, вражає своєю наївною простотою і виразністю.

К. Малевич. Селянка з відрами та дитиною

Що ти можеш розповісти про образи, створені художником? Якими засобами він передав середовище на картині? Який колорит обрав для об'єднання постатей дітей і простору навколо них?

Отже, за довгу та цікаву історію мистецтва художники збагатили світову художню спадщину яскравими й оригінальними дитячими образами, сприймання яких стимулює незабутні спогади про дитинство кожного.

Пригадай, скільки цікавих музичних творів для дітей та юнацтва було прослухано у попередні роки. Співали пісеньки з українських дитячих опер-казок, насолоджувалися балетною музикою про доброго Лускуничка і веселого Цибуліно, пізнавали «музичні характери» Снігової королеви й Баби-Яги. Скільки прекрасних образів народжувалося з клавіш фортепіано: фантастичні гноми й ельфи, легкокрилі метелики, кумедні клоуни й енергійні роботи. Пташки й звірі ставали учасниками музичного карнавалу, а дитячі музичні іграшки виконували разом з іншими інструментами оркестру справжню симфонію.

?! Назви музичні твори, присвячені світу дитинства, їх авторів. Яку тематику вони розкривають? До яких жанрів належать?

Великий німецький композитор Йоганн Себастьян Бах започаткував традицію створення циклів педагогічного призначення. Мабуть, не існує юних піаністів, які б не студіювали його поліфонічні п'єси. Збірка «Нотний зошит Анни-Магдалени Бах» — це родинний альбом німецького композитора. У ньому вміщено твори різного змісту й характеру: *інструментальні* (менуети, полонези, марші) та *вокальні* (арії, хорали, речитативи). У деяких із них пропущено середні голоси. Чому? Гадаєте композитор забув їх дописати? Звісно, що ні. Учень мав їх заповнити самостійно. У рукопису трапляються сторінки, написані дитячим почерком (припускають, що ці рядки писали сини композитора). У зошиті є і спеціальні вправи з композиції, адже в ті часи у навчання музики було включено «ази» як виконавства, так і творчості.

? Й. С. Бах. «Нотний зошит Анни-Магдалени Бах» Арія №20 (2 варіанти), Пьеса.

?! Порівняй варіанти Арії. Який із них, на твою думку, складніший для виконання? Чому? В оригіналі «Нотного зошита....» назва Пьєси відсутня. Як би ти її назвав(ла)? Поясни свою думку.

Родина Баха

Для допитливих

Існує чимало музикантів-віртуозів, які досягли високої майстерності, але так і не змогли навчити нікого тому, чого досягли самі. Бах був не лише неперевершеним композитором і виконавцем, а й педагогом. Деякі його учні стали відомими органістами, інші — композиторами. Проте з-поміж усіх учнів Баха найобдарованішими були його діти. Вони з раннього дитинства грали на кількох інструментах, а дружина Анна-Магдалена та старша донька мали чудові голоси й гарно співали. Для сімейного ансамблю Бах спеціально створював музику. Ще за життя батька визнання у музичній царині здобули його сини — Вільгельм Фрідеман, Філіп Емануель, Йоганн Христорф Фрідріх, Йоганн Христіан.

У спадщині відомих австрійських композиторів Йозефа Гайдна, Вольфганга Амадея Моцарта і визначного німецького композитора Людвіга ван Бетховена — творців класичної сонати й симфонії — є *сонатини*, тобто маленькі сонати, які могли виконувати діти. Композитори писали невеличкі й нескладні твори, доступні музикантам-початківцям. Популярними були танці, насамперед досконалі та елегантні менуети. Батько В.-А. Моцарта, скрипаль Леопольд Моцарт, як і Бах, навчав музики своїх дітей — доньку і сина-вундеркінда. З педагогічною метою він написав для маленького Вольфганга менует, який згодом увійшов у педагогічний репертуар.

А Л. Бетховен звертався до жанру *багателі* — це невеликі, легкі для виконання музичні п'єси, переважно для виконання на фортепіано.

Родина Моцарта

Л. Моцарт Менует, Л. Бетховен Багатель.

Чи не найбільше творів для дітей і про дітей у спадщині композиторів — романтиків. Саме у них розквітла програмна музика, яка значно розширила й збагатила «дв'ячу» тематику.

Німецький композитор Роберт Шуман написав «Дитячі сцени» та «Альбом для юнацтва». Слово «альбом» застосовано не випадково: 22 п'єси циклу демонструють яскраву звукову панораму картин із життя дитини: ігри, свята, походи, інші події, сповнені різноманітними враженнями та настроями: «Сміливий вершник», «Дід Мороз», «Перша втрата»... Але найбільше в цьому альбомі пісень: мисливська, військова, матроська, весняна, сидліїська, північна, пісня женців.

?! Пригадай твори П. Чайковського, які тобі найбільше запам'яталися. Які балети композитора присвячено казковій тематиці?

Багато захоплюючих хвилин спілкування з високою музикою подарував дітям Петро Ілліч Чайковський. Скільки допитливих очей вдивалися в нотні рядки його «Дитячого альбому», скільки маленьких рук грали «Марш дерев'яних солдатиків» або сумували, відтворюючи «Хворобу ляльки». У циклі 24 п'єси. Здійснити музичні подорожі в різні країни дітям допомагають мелодії різних народів — своєрідні *пісні без слів*: протяжна російська, безтурботна німецька, сумовита французька.

Р. Шуман. «Альбом для юнацтва» (п'єси — пісні на вибір); П. Чайковський «Дитячий альбом» (п'єси-пісні на вибір)

?! Хто з композиторів започаткував інструментальні пісні без слів? Порівняй «пісні» для фортепіано Р. Шумана і П. Чайковського, охарактеризуй мелодії, фактуру, визнач форму. Якщо б тобі довелося оркеструвати цикл, які інструменти ти обереш, щоб увиразнити музичний образ?

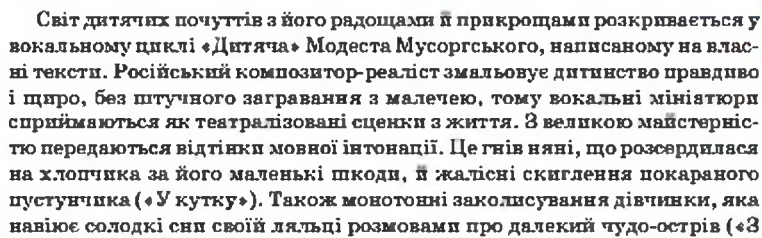

Роберт і Клара Шуман

Портрет П. Чайковського

І на відміну від романтичних образів, реалістичні твори звертаються до відображення в мистецтві правди життя, нерідко вносячи драматичні ноти у трактування теми дитинства.

Світ дитячих почуттів з його радощами й прикроцями розкривається у вокальному циклі «Дитяча» Модеста Мусоргського, написаному на власні тексти. Російський композитор-реаліст змальовує дитинство правдиво і щиро, без штучного загравання з малечю, тому вокальні мініатюри сприймаються як театралізовані сценки з життя. З великою майстерністю передаються відтінки мовної інтонації. Це гнів няні, що розсердилася на хлопчика за його маленькі шкоди, й жалісні скоглення покараного пустунчика («У кутку»). Також монотонні заколисання дівчинки, яка навіює солодкі сні своїй ляльці розмовами про далекий чудо-острів («З лялькою»). Нарешті — ласкаві вітхи мами, що заспокоює спночка, який упав з уявної конячки («Поїхав на паличці»).

У фортепіанному супроводі пісеньок трапляються виразні звукозображальні моменти. Наприклад, рухливий акомпанемент супроводжує розповідь хлопчика про велетенського чорного жука, що, злітаючи, вдарив його у скрюку («Жук»). В іншій пісні схвильований пульсуючий ритм передає тремтіння стривоженого снігура, якого кіт намагається вхопити лапою, просунутою в клітку («Кіт Матрос»).

М. Мусоргський «Дитяча» (пісні за вибором).

Охарактеризуй мелодії пісень, звертаючи увагу на характерні інтонації. Спробуй їх повторити. Підкресли їх виразність за допомогою жестів (зокрема характер мелодичної лінії та ритмічного малюнка, динамічні зміни й кульмінацію в розвитку музики). Як фортепіанний супровід допомагає створити образ?

Українським композиторам належить першість у започаткуванні жанру дитячої опери. Так, Микола Лисенко створив три опери-казки на лібрето української письменниці Дніпрової Чайки, які розраховані на виконання дітьми різного віку: «Коза — Дереза», «Пан Козький» і «Зима і весна». В оперних номерах — *аріях, ансамблях і хорах* — композитор використовує мелодії або інтонації українських народних пісень, танців, хороводів. Це надає життєвої правдивості зображенню фантастичних музичних персонажів. Таким чином музика опер поєднує романтичні й реалістичні риси.

Продовжуючи традиції свого вчителя, Кирило Стеценко звернувся до сюжетів українських казок і створив дві опери — «Івасик-Телесик» та «Лисичка, Котик і Півник». Цікаво, як композитор у творі для дітей застосовує прийоми оперної драматургії. Для характеристики маленького мандрівника Івасика використовується мелодія пісні «Пливе човен», супровід якої кожного разу змінюється. Такий прийом у музиці отримав назву — *лейт-мотив* — тема, що повторюється кілька разів у музичному творі.

К. Стеценко. Опера «Івасик-Телесик» (фрагменти з I дії).

?! Слухаючи музику, піднімайте руку, тільки-но почуєте звучання лейтмотиву.

Володимир Сокальський є автором одноактної опери-байки «Ріпка». У ній немає прямого цитування фольклорних джерел, проте загалом паює український колорит.

Упродовж часу музична мова постійно оновлювалась, набуваючи нових тембрів звучання. Мов із сонячного пленеру потрапили до музики давні кольорові та ніжні, прозоро-повітряні співзвучтя музики французьких композиторів Клода Дебюссі та Моріса Равеля.

Пригадай, які твори з сюїти «Дитячий куточок» К. Дебюссі ти слухав?

У сюїті для фортепіано в чотири руки «Моя Матінка Гуска», що складається з п'яти п'єс, Моріс Равель мав намір відтворити поезію дитинства. Фрагменти популярних французьких казок використано як епіграфи до частин — своєрідних музичних портретів Сплячою красуні, Хлопчика-Мізинчика та ін. Фактура творів гранично проста, зручна для маленьких рук юних виконавців. Згодом композитор оркестрував ці п'єси, створюючи на їх основі музику до балету.

М. Равель «Розмова Красуні і Чудовиська» з сюїти «Моя матінка гуска» (для фортепіано та в оркестровому виконанні).

?! Як композитор буде музичний діалог казкових героїв? Який танцювальний жанр є характерним для образу Красуні?

Порівняй два варіанти виконання. Якому інструменту композитор доручив тему Чудовиська в оркестровому варіанті твору?

Упродовж ХХ століття і донині тема дитинства є привабливою і реалізованою композиторами різних народів. Яскраві образи втілювали в музиці російські митці Сергій Прокоф'єв Дмитро Шостакович, Дмитро Кабалевський, Георгій Свиридов. Масштабний цикл п'єс для фортепіано «Мікрокосмос» створив угорський композитор Бела Барток.

Збірки та альбоми п'єс для юних піаністів належать українським композиторам Віктору Косенку, Роману Савицькому, Нестору Нижанківському, Валентину Силвестрову, Жанні Колодуб, Геннадію Саско та ін. Їм притаманна опора на народні мелодії, звичні для українського фольклорного образу природи.

У популярному фортепіанному циклі Віктора Косенка є п'єси-пейзажі («Дощик», «Пасторальна»), музичні картинки, присвячені дитячим іграшкам і розвагам («Не хочуть купити ведмедика», «Купили ведмедика», «Петрушка»).

Сучасні джазові ритми проникли в музику для дітей Геннадія Саська.

А. Рефрежєв. Юні музиканти

В. Косенко «24 п'єси для дітей». Г. Сасько «Граємо джаз» (за вибором).

Пригадай, які твори В. Косенка ти слухав у попередні роки навчання. Самостійно проаналізуй тематику циклу В. Косенка, порівняй із циклом Г. Саська. Яку музику, на твоє припущення, грають юні музиканти — пас-торальну чи джазову? Поясни свою думку.

Для допитливих

У різноманітній музиці для дітей чи не найпоширенішим жанром після пісень стала казка, причому не лише як сценічний твір, а і як інструментальний. С. Прокоф'єв створив кілька «Казок старої бабусі» та «Казочку», Д. Шостакович — «Веселу казку» і «Сумну казку». За казкою «Снігова королева» Г. Х. Андерсена Федір Акименко написав лірико-фантастичну оперу «Фея снігів», а Ж. Колодуб — симфонічну музику.

Жанр вальсу впевнено конкурує з жанрами пісні й казки. У доробку Д. Шостаковича є ціла серія вальсів: «Вальс-пісня», «Вальс-жарт», «Вальс квітів», «Ліричний вальс». Отже, старий добрий вальс зовсім не старіє в наш час.

МОЄ ДИТИНСТВО ЗОЛОТЕ

Музика і слова Н. Май

1. Від отчого порога у білий світ дорога
Терновим цвітом забринить.
Тв, щоб життя пізнати, неначе пташеня,
Ми вилітаємо в блакить!
І пам'ятаєм свято матусині поради:
Слова і мудрі, і прості.
У щасті і недоли не забувай ніколи
Ту землю, де вродився ти!

2. А десь далеко зорі і небо незоре,
Веселка птахою зліта!
Тв наймиліша в світі одна стежина в житті,
Яка до дому поверта.
Зігріє і розрадить матусина порада:
Слова і мудрі, і прості.
У щасті і недоли не забувай ніколи
Ту землю, де вродився ти!

Приспів. (2)

Приспів:

Моє дитинство золоте
У снах журавкою курличе,
Воно мене до дому кличе,
Де мальва за вікном цвіте!

Моє дитинство золоте
Мене у спогадах колише
І руки мами найніжніші,
Я Богу дякую за те!

Колективна робота. Створіть мобіль «Співають навесні птахи» (папер-ропластика).

ПІДСУМКОВЕ ЗАВДАННЯ

конкурс «Мітці — дітям» (робота в групах).

Перший тур. «Ерудити».

Завдання 1. Об'єднайтеся у команди. Підготуйте розповідь про дитячі образи у творчості композиторів і художників у різні часи.

Завдання 2. Опишіть внутрішній світ дитини за будь-якою картиною (настрої, думки, мрії).

Завдання 3. Розкрийте тематику одного з чотирьох фортепіанних з циклів для дітей П. Чайковського, Р. Шумана, К. Дебюссі, В. Косеяка. (Зміст циклів див. у додатку до підручника).

Другий тур. «Артисти».

Завдання 1. Заспівайте в ансамблі одну з дитячих пісень (варіант: з інсценізацією).

Завдання 2. «Оживіть картину»: уявіть себе моделлю, з якої художник малював портрет, і передайте у пантомімі позу, жести, погляд героя.

Завдання 3. «Озвучте картину»: уявіть себе в ролі зображених художником хлопчика чи дівчинки, створіть короткий монолог від імені портретованого.

Третій тур. «Фантазер».

Завдання 1. Запропонуйте ідею (образ, логотип) дитячого пісенного конкурсу-фестивалю «Крок до зірок».

Завдання 2. Створіть композицію для оформлення обкладинки нот «Дитячого альбому» (варіанти: фото-колаж, паперопластика тощо).

Завдання 3.

Згадайте, хто з композиторів писав музику за живописними образами — картинами, фресками тощо. Уявіть себе композитором, який пише музичний цикл для дітей за картинами художників. Пофантазуйте і створіть міні-презентацію уявного музичного циклу, користуючись наведеними запитаннями:

— За мотивами яких картин створено цикл? Як назва музичного циклу відображає сюжет, настрої живописних полотен? Скільки у циклі частин? Що їх об'єднує? Які музичні форми застосовано в окремих п'єсах (*квартет, варіаційна, рондо тощо*)? Хто буде виконувати цю музику (*ансамбль, хор, оркестр*)? За допомогою яких музичних засобів буде втілено живописний образ (*ритм, динаміка, фактура, тембр*)?